

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ”

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

РОБЕРТИНО СТОИЛОВ СТОИЛОВ

Названия на атмосферни явления

(дъга, вихрушка и ветрове)

в българския език

в митолингвистичен аспект

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Български език

Научен ръководител: доц. д-р Борислав Попов

БЛАГОЕВГРАД, 2025 г.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедрата по български език при Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград на 24.06.2025 г. и е предложен за откриване на процедура за защита.

Дисертационният труд *Названия на атмосферни явления (дъга, вихрушка и ветрове) в българския език в митолингвистичен аспект* съдържа 362 страници и се състои от увод, четири част, заключение, списък на съкращенията и библиография на използваната литература (147 заглавия).

На заседание на Факултетния съвет на Филологическия факултет на 09.07.2025 г. е взето решение за откриване на процедура за публична защита на Робертино Стоилов Стоилов.

Материалите за защитата са на разположение в кабинет 470 на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 09.09.2025 г. от 11.00 ч. в зала 439 на УК № 1.

Научно жури:

1. Проф. д-р Мария Кирилова Китанова-Маркова
2. доц. д-р Марияна Христова Витанова
3. доц. д-р Йоанна Христова Кирилова
4. доц. д-р Радослав Михайлов Цонев
5. доц. д-р Лъчезар Любенов Перчеклийски

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

СЪДЪРЖАНИЕ	3
УВОД	5
1. Представяне на темата	5
2. Цел и задачи на изследването	6
3. Основни методи и подходи на изследването	7
3.1. Методи на изследването	7
3.2. Подходи на изследването	8
4. Преглед на разработки, в които са проучвани названията на дъгата, вихрушката и ветровете в българския език	9
5. Основни източници, от които е ексцерпиран езиковият материал	11
ПЪРВА ЧАСТ.....	13
Лексикалносемантичен механизъм на изследването. Митолингвистични модели	13
1. Езикът и културната традиция на българите	13
2. Класификация на лексикалните единици и лексикална системност, с които се назовават атмосферните явления – дъга, вихрушка и ветрове.....	15
3. Езикова номинация при изследваните атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове	18
4. Ономасиологична структура на думата с оглед анализирания атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове	20
5. Вътрешна форма на думата	21
6. Езикова мотивираност на названието с оглед на изследвания материал.....	22
6.1. Афиксно-словообразователна мотивираност	23
6.2. Лексемно-словообразователна мотивираност	23
6.3. Лексемно-синтактична мотивираност	23
6.4. Асоциативна мотивираност	23

7. Видове езикова номинация при изследваните атмосферни явления.....	23
7.1. Първична (пряка) номинация при изследваните атмосферни явления.....	23
7.2. Вторична номинация при изследваните атмосферни явления	24
8. Заемане на лексикални единици от други езици.....	24
8.1. Адаптация на заемките	25
8.1.1. Фонетична адаптация	25
8.1.2. Граматична адаптация	25
8.1.3. Словообразователна адаптация	25
8.2. Интеграция на заемките	25
9. Митоллингвистика	25
9.1. Първи модел	26
9.2. Втори модел	26
ВТОРА ЧАСТ	28
Названия на дъгата в българския език – лексикалносемантична класификация и митоллингвистичен анализ	28
ТРЕТА ЧАСТ	35
Названия на вихрушката в българския език – лексикалносемантична класификация и митоллингвистичен анализ	35
ЧЕТВЪРТА ЧАСТ	42
Названия на ветрове в българския език – лексикалносемантична класификация и митоллингвистичен анализ	42
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	47
Научни приноси	48
Библиография	49
Съкращения	54
Списък с публикациите по дисертационния труд	55
Награди	56

УВОД

1. Представяне на темата

Предложеният труд, озаглавен *Названия на атмосферни явления (дъга, вихрушка и ветрове) в българския език в митолингвистичен аспект*, е изключително ценен, защото е първият дисертационен труд в областта на митолингвистиката, и вероятно ще предизвика интерес сред изследователи от различни научни области – лингвистика, етнология, културология, сравнителна митология, фолклористика и др. Атмосферните явления като дъгата, вихрушката и ветровете са наблюдавани и описвани още от древността и продължават да бъдат обект на интерес и до днес. Това се доказва и от обширния езиков материал, включен в настоящото митолингвистично изследване. Различни аспекти на темата са разглеждани в трудове на някои български учени и ще бъдат споменати в уводната част. Някои явления, като дъгата и ветровете, са по-обстойно изследвани, докато други, като вихрушката, са разглеждани по-рядко, но е важно да се отбележи, че всички те представляват интерес за настоящото изследване като означения, извлечени от естествената езикова среда и използвани в общоупотребимата лексика. Липсва цялостно изследване на тези атмосферни явления в лексикално-семантичен и митолингвистичен план в българския език. Това подчертава необходимостта от такова отделно проучване, посветено именно на тези явления.

Настоящата разработка е интердисциплинарна, съчетаваща различни лингвистични равнища (лексикална семантика, лексикология, диалектология, митолингвистика, етимология) с факти от етнографията и фолклора. Научната идея е многоаспектна, като атмосферните явления са анализирани от гледна точка на едно сравнително ново направление в лингвистиката, но със стари корени в езикознанието – науката митолингвистика. Целта е да се преоткрият и изследват по-задълбочено съхранените и скрити в българския език представи на етноса, свързани със семантичната мотивация при номинацията.

Когато се обръщаме към миналото и се опитваме да разгадаем света на древните народи, ние всъщност се стремим да проникнем в техните мисли и вярвания, да видим света през техните очи. Това усилие ни води до по-дълбоко разбиране на техните представи за устройството на света, които, както установяват редица изтъкнати изследователи, са изградени върху взаимосвързаността на различни елементи. Тези елементи не само съществуват, но и взаимодействат помежду си в една хармонична структура, която отразява разбирането на древните за космоса и за техния собствен свят.

Когато разглеждаме тази свързаност между елементите, е важно да се насочим към изучаването на структурите, които ги обединяват. В този контекст е необходимо да обърнем внимание на сравнително новия поглед върху структурите на Борислав Попов, който се различава от традиционните възгледи на британските и на френските структуралисти. Б. Попов предлага концепция, която надхвърля общоприетите схващания, като подчертава, че „структурите съществуват обективно извън нас като прототип на дадения обект и същевременно с това съществуват и в нашето подсъзнание и съзнание като архетипни кодове, а връзките между тях са двупосочно функциониращи“ (Попов 2011: 66; Попов 2017: 488 – 489; Попов 2020⁶: 47 – 48). Тази идея не само обогатява разбирането ни за структурите, но и разкрива нови перспективи за анализ на митологичните модели в човешката култура.

В тази връзка, дъгата, вихрушката и ветровете се явяват като ключови елементи в митолингвистичната структура, скриващи в себе си специфичен архетипен код, който е предмет на настоящото изследване. От дълбока древност тези атмосферни явления са не просто природни явления, но и важни символи, които, като част от митологичните кодови системи, са натоварени с множество митологични значения и са обяснени с различни вярвания. Чрез своите физически характеристики и визуално въздействие, дъгата, вихрушката и по-рядко ветровете са свързани с разнообразни митологични наративи, които разкриват тяхната роля в човешкото въображение, представи и култура.

За целите на настоящото изследване ще приложим митолингвистичния анализ, опирайки се на теоретичния модел на Борислав Попов за общата митолингвистична структура. Според Попов структурите, не само че обективно съществуват извън нас като прототипи на конкретни обекти, но и се проявяват в нашето подсъзнание и съзнание като архетипни кодове. Връзките между тези структури са двупосочни – те могат както да се пораждат една от друга, така и да се възпроизвеждат взаимно, като човекът, със своята мисъл, език и митология, играе ролята на инструмент в този процес (Попов: 2021: 284). С други думи, структурите са едновременно обективни и субективни, взаимно порождащи се и поддържащи се в една динамична симбиоза.

Тази концепция за взаимнопораждащите се структури предлага нови хоризонти за разбиране на митологичните елементи в езика и културата, като същевременно подчертава ролята на човека като създател и интерпретатор на митологичния мироглед. Настоящото изследване ще се съсредоточи върху тази сложна взаимовръзка и ще проучва как названията на дъгата, вихрушката и ветровете функционират в българската митологична и лингвистична традиция.

Изследването в този труд е митолингвистично, с основен акцент върху събирането, класифицирането и анализа на езиковия материал по номинационни признаци на съответните названия. Работата включва и митологична част, в която езиковият материал се допълва със свидетелства за митологичния мироглед на етноса, разкриващи връзките между език, митология и култура.

Заслугите на този дисертационен труд са в няколко области – основно в сферата на митолингвистиката, лексикалната семантика, лексикологията и диалектологията. Представените митологични и етнографски свидетелства (вярвания, обреди и др.) предлагат преглед на народопсихологията на българите през изминалите векове: как те са възприемали атмосферните явления в миналото, какви вярвания и обичаи са свързани с тях и какви са били техните културни и митологични интерпретации. Проследяват се митологични вярвания и рационално-битови представи, мотивиращи езиковата номинация при названията, а също и редица случаи, в които рационално-битовите представи са преплетени с митологичните вярвания. Представени са и някои обичаи, характерни за цялата страна, както и други, срещащи се само в определени райони.

Лексиката е продукт от развитието през различни епохи, отразяваща измененията в обществото, както се доказва и от изводите, подкрепени с езикови факти, разкриващи огромното езиково богатство на българския език.

2. Цел и задачи на изследването

Обект на изследване в тази работа са българският език, митология и култура, като се анализират сведения както от диалектите, така и от съвременната книжовна лексика.

Предмет на изследването са названията на атмосферни явления в българския език – по-конкретно означенията на дъгата, вихрушката и ветровете и свързаните с тях вярвания в традиционната българска култура.

Целта на работата е да се представи и анализира лексикалното богатство на българските народни говори с техните лексикални единици, свързани с темата на труда, като с помощта на метода на митолингвистиката се разкрие мотивацията при езиковата номинация на ексцерпираните названия. Изследването се основава на означения, влизащи в системни отношения помежду си, и явления от традиционния живот на българите, свързани с различни етапи от развитието на обществото и културата. Названията са разпределени в тематични групи с оглед на тяхното разнообразие и са събрани, класифицирани и анализирани, като е посочена митолингвистичната структура там, където се открива. За постигането на тази цел, трудът изпълнява следните **задачи**:

1. Да се експерпира целият лингвистичният материал от българския език за названията на дъгата, вихрушката и ветровете.

2. Да се обоснове лексикалната системност при названията на тези атмосферни явления и събраният материал да се разпреди по групи според номинационните им признаци.

3. Да се направи семантична класификация на лексикалните единици според номинационния им признак на базата на тяхната вътрешна форма, която заема ключова роля за науката митолингвистика

4. Където е възможно, да се опише географският ареал на разпространение на названията.

5. Да се определи мотивацията на езиковата номинация, което е и най-важната част при втория митолингвистичен модел.

6. Да се представят някои обичаи и вярвания, свързани с тези атмосферни явления, за да се покаже значението, което им е отдавано в миналото, в контекста на етнокултурната им специфика.

3. Основни методи и подходи на изследването

3.1. Методи на изследването

1. *Дескриптивен (описателен) метод.* Чрез този метод се регистрира събраният лингвистичен материал. Той съдържа не само описание на езиковите факти, но и тяхното анализиране като част от лексикалния фонд на българския език. Повечето лексеми са описани синхронно, като в някои случаи се използва диахронен подход. Този метод се прилага във ВТОРА, ТРЕТА и ЧЕТВЪРТА ГЛАВА от настоящата дисертация, която служи като основа за разработване на труд с подобна тематика.

2. *Ареален метод.* Този метод се използва за установяване на диалектното разпространение на повечето названия. Навсякъде, където в източниците са посочени географските ареали на разпространение на означенията, те са описани и в дисертацията.

3. *Структурен метод.* Чрез този метод се разкриват вътрешните връзки и съотношения между събраните лексеми, разглеждани като система. Тази система включва три понятийно-семантични категории – дъга, вихрушка и ветрове. Освен това структурният метод се използва в рамките на митолингвистичния метод за обяснение на структурните връзки между езиковия материал и митологичните представи. Методът се използва също във ВТОРА, ТРЕТА и ЧЕТВЪРТА ГЛАВА от дисертацията.

4. *Сравнително-исторически метод.* В някои случаи се използва този диахронен метод, чрез който се реконструират езикови факти. Това включва установяване на произхода на съответните лексеми в исторически план. Методът е приложен в изолирани случаи във ВТОРА, ТРЕТА и ЧЕТВЪРТА ГЛАВА, където се проследява как са изглеждали съответните лексеми в по-стари етапи от развитието на езика.

5. *Метод на психологическата значимост (когнитивен метод).* Този метод се основава на психологическия контраст между фигура и фон, представени в езика. В разглеждания случай фигурата е езикът и съответните названия, а фонът – митологичните представи, традициите и обичаите на българите от миналото.

6. *Метод на компонентния анализ (семантично разлагане).* Той е прилаган частично и включва семантичен анализ, при който лексикалното значение на думата се разлага на отделни съставни части (семи). От тези части се избира тази, която е в основата на вътрешната форма на думата и чрез която се именува съответното понятие. Методът е приложен във ВТОРА, ТРЕТА и ЧЕТВЪРТА ГЛАВА.

7. *Митоллингвистичен метод*. Той е основен за настоящия труд и при него се търсят пресечните точки между езиковия и митологичния код, които създават единна митоллингвистична структура, проявяваща се с помощта на митоллингвистичния код. Митоллингвистичният код може да бъде разшифрован, когато е приложено съвместното използване на следните методи: *сравнително-историческия, структурния и когнитивния метод*, за да се постигне концептуално обединение на етимологичните анализи и реконструкции със семантичните анализи, които от своя страна взаимодействат с митологичните свидетелства. Наличието на такъв специфичен митоллингвистичен код и митоллингвистична структура предполага необходимостта от обособяване на ново направление в лингвистиката, за което Б. Попов въвежда термина митоллингвистика (Попов 2011: 64 – 65; Попов 2017: 486 – 488; Попов 2018: 221 – 223; Попов 2020а: 86 – 87; Попов 2021: 279 – 281).

Важно е да се отбележи, че в този дисертационен труд се използва основно вторият митоллингвистичен модел (и по-рядко първият) от метода на митоллингвистиката, занимаващ се основно с митоллингвистичната структура (връзката) между митологичните вярвания за съответните названия или рационално-битовите представи, свързани с означенията, и начина на реализация при номинацията им. Т.е. тук ще търсим основно какъв е типът мотивация при езиковата номинация на съответния обект – конкретна вътрешна форма на думата е отражение на митологично-религиозни вярвания или рационално-битова представи.

3.2. Подходи на изследването

1. *Синхронен подход*. Целта на настоящото изследване предполага основно използването на синхронен подход, който описва дадена езикова система в конкретен период от нейното съществуване (в случая съвременния период). Въпреки че в „Речника на българския език“ на Найден Геров (I – V том) лексемите са представени с архаичен правопис, характерен за Пловдивската правописна школа, където се наблюдава съчетание между съвременна езикова форма и старобългарска писмена система (Андрейчин 1975: 25), в настоящата разработка те са представени със съвременния български правопис.

2. *Ономасиологичен подход*. Той е подходящ за лексикосемантичната характеристика на събрания материал. Според него названията и тяхното разпространение се свързват с обектите или явленията от действителността чрез понятията (Кочев 1969: 93 – 95; Илиева 2001: 202 – 203; ТРХН: 2007). По този начин въпросът се свежда до това „как в определено време и на определено място се означава дадено понятие и се именува съответстващото явление“ (Левковская 1962: 40 – по Кочев 1969: 91). Той се основава на „съществуваща, осъзната от носителите на езика реалия (субстанция, признак, отношение и пр.) и търси създадените за нея названия чрез избран ономасиологичен мотив“ (Радева 2017: 21).

3. *Системен подход*. Прилагането му означава „да се изследват названията в състава на съвкупностите (...), като се извежда тяхната общност и особеностите на съдържателните и формалните връзки помежду им“ (Лейчик 2009: 142 – по Попова 2012: 166). Една от основните характеристики на термина е неговата системност – както твърди Циткина – „терминът съществува наред с другите термини, с които той е свързан чрез определени отношения“ (Циткина 1987: 557 – по Попова 2012: 180).

4. *Тематичен подход*. Чрез него названията биват разпределени по тематични групи и към тях отнасяме съответните означения. Целта е да бъде обяснено как зад семантичната структура на отделните думи могат да се открият общи модели.

Комбинирането на различни методи и подходи предоставя по-обща и изчерпателна картина за различните насоки на това изследване и поглед върху отмиращия мироглед на българите. Главната насоченост на тази дисертация, както и на използваните методи и подходи, е лексикалносемантична и митоллингвистична, затова съвсем естествено е вниманието ни да бъде съсредоточено основно върху лингвистичните методи и подходи.

4. Преглед на разработки, в които са проучвани названията на дъгата, вихрушката и ветровете в българския език

Названията на атмосферните явления – дъга, вихрушка и ветрове – са предмет на изследване в редица лингвистични, етноложки и фолклористични трудове. Макар тематиката да не е обхваната в цялост в предходни изследвания, редица публикации предоставят ценен материал за настоящата дисертация. По-долу ще бъде направен кратък преглед на най-важните проучвания, с акцент върху техния принос към лексикалния, семантичния и митологичния аспект на разглежданите явления.

Проучванията върху дъгата в българския език често се фокусират върху нейните лексикални и семантични характеристики. В различни трудове се разглеждат митологичните и културни аспекти в названията на дъгата, като се акцентира върху нейната символика и значение в народните вярвания. Значими са изследванията, които проследяват етимологията на думата *дъга* и нейното използване в различни диалекти и във фолклорни източници. Един от първите, които пишат за означенията на дъгата в България, е **Антон П. Стоилов**, но той я разглежда само от етнографски аспект (Попстоилов 1924: 37–41).

Хриска Топалова-Симеонова пък прави преглед на означенията на дъгата и достига до заключението, че немалка част от тях са табуистични (Топалова-Симеонова 1980: 185 – 189), като отбелязва, че въпросът с названията за *дъга* в българските говори е включен и в програмата на **Българския диалектен атлас** (БДА 1964, 1966, 1975). В него е събран голям и важен материал от почти 1500 села в България и още около 170 в Драмско, Валовошко, Сярско и Зиляховско, като са отбелязани над 60 названия на красивото атмосферно явление.

Особено ценно за настоящото изследване е проучването на **Неда Павлова** *За една тракийска дума в българския език* (Павлова 2004: 123 – 130), в което се разглеждат названия на дъгата, запазени в южнобългарските говори. Авторката проследява не само териториалното им разпространение, но и предлага интересна интерпретация, свързвайки тези названия с името и функцията на тракийската богиня Бендида. Важното в нейното изследване е, че се изказва хипотезата, че названието *зуна* може да бъде резултат от взаимодействието на старогръцки, тракийски и румънски пластове, обединени в общ балкански митологичен контекст. Така Павлова демонстрира как езиковата номинация на природно явление като дъгата може да съчетава архаични представи, сакрална функция и културни архетипи.

В статията си *Божилак, виножишто, сунница* **Валерий Софрониевски** (Софрониевски 2007: 381–392) анализира югозападнобългарски названия на дъгата, засвидетелствани в говорите от територията на днешна Северна Македония. Авторът проследява тяхната етимология и семантична натовареност, свързвайки ги с библейския мотив за потопа и завета, както и с митологични представи за дъгата като мост между небето и земята. Изследването допринася за разкриването на дъгата като важен митоним в традиционната култура.

Борислав Попов, в статиите си *Митолингвистиката – наука със собствена структура и собствени кодове на микроравнище* (Попов 2011: 63 – 68; Попов 2017: 488 – 489), също засяга някои диалектни названия на дъгата, като ги разглежда в рамките на митологичните вярвания на българите. Авторът посочва примери като *бѣжий лѣкъ*, *дѣдогѣспод 'оф пѣйас* и *бѣгово плѣтно*, интерпретирайки ги като доказателства за схващането на дъгата като атрибут на върховно божество и знак за неговата сила. Названието *вино-жишто* се анализира като възможен реликт от култа към плодородието, обусловен от традиционната връзка между дъгата, дъжда и плодоносната земя. В същото време Попов подчертава и ролята на рационално-битовата мотивация, свързана с възприемането на цветовете на дъгата като проекция на цветовете на виното и житото. Така дъгата се явява явление с многопластова семантика, в която митологичното и прагматичното съжителстват в езика на народа.

Илияна Гаравалова стига до заключението, че богатството на българската лексика проличава особено ярко при названията на небесната дъга, като отбелязва, че различни

наименования на това явление се срещат не само в рамките на съседни диалекти от един и същи тип, но дори и в границите на едно селище. Това разнообразие е предизвикателство за лингвотогеографията и не е пълно представено в Европейския лингвистичен атлас (ЕЛА), което води до грешно впечатление у читателите. Със статията си авторката има за цел да коригира това и показва, че в България се откриват всички фиксирани в европейски мащаб мотивации, включително и тези, ориентирани към митологията (Гаравалова 2019: 209 – 219).

Особено ценно допълнение към изследванията върху названията, свързани с традиционната българска представа за света, представлява „**Речник на народната духовна култура на българите**“ (РНДКБ 2018). Това е първият енциклопедичен труд, който в цялост реконструира езиковата картина на света на традиционния българин чрез над 5000 термина с ясни и достъпни дефиниции. Съставен от водещи специалисти в областта на етнолингвистиката, речникът предоставя богата база за анализ на символиката и номинацията на природни явления. В контекста на настоящото изследване е използвана информация за различни названия на дъгата и тяхната митологична символика при названия като *бабин пояс* и *божи рог*.

Димитър Маринов в своята книга *Народна вяра и религиозни народни обичаи*, изпълнена с етнографски материал, който е събиран из цяла България и извън сегашните ѝ териториални граници, е изключително ценна за тази дисертация, защото в нея има много вярвания и обичаи, които не се практикуват вече. В този свой труд той пише и за трите атмосферни явления (Маринов 1914: 16, 30 – 34).

Сред по-важните предимно етнографски изследвания са: *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания – Добруджа*, в които **Максим Сл. Младенов** само отбелязва някои названия на ветровете, но също така и на дъгата и на вихрушката в раздела *Характеристика на говорите* (Младенов 1974: 396 – 432). **Иваницка Георгиева** разглежда по-обстойно названията на споменатите по-горе атмосферни явления в *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания – Пирински край*, в раздел *Народен мироглед*, подраздел *Атмосферни явления* (Георгиева 1980б: 461 – 462), като отбелязва и немалко поверия и предания свързани с всяко едно от атмосферните явления. **Делчо Тодоров** също разглежда обстойно гореспоменатите названия в *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания за Капански край* в раздел *Народен мироглед*, подраздел *Атмосферни явления* (Тодоров 1985: 262 – 264). И **Живка Стаменова** изследва обстойно названията на споменатите по-горе атмосферни явления в *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания за Пловдивски край* в раздел *Народен мироглед* (Стаменова 1986: 293 – 309). **Таня Бонева** описва названията, поверията и пр. в *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания за Родопи* в раздел *Народен светоглед* (Бонева 1986: 7 – 50). Последният и най-нов сборник е *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания за Странджа*, в който **Рачко Попов** описва събраната информация за народния светоглед, представляващ богата и сложна система от представите и вярванията на българите от този край в раздел *Народен светоглед* (Попов 1996: 216 – 236).

Сред важните източници за обобщаване на вярванията и фолклорните представи, свързани с атмосферните явления, особено място заема **Българска митология. Енциклопедичен речник** (БМ 1994). В него се представят основни митологични фигури и обредни практики, свързани с дъгата, вихрушката и ветровете. Например, вихрушката е обяснена чрез три основни вярвания – като самодива или юда, като змейско сватбарско шествие или като душа на умрял човек. Специално внимание е отделено и на култа към вятъра. Събраната информация отразява богатството на митологичното мислене в традиционната култура на българите и има съществен принос за разкриване на народния светоглед.

Вихрушката бива възпявана в много български песни, легенди, романи и др., но като природно явление е предмет и на лингвистични и етноложки изследвания, които разглеждат начините, по които различните ѝ названия се отразяват в българския език и фолклор. Някои изследвания се фокусират върху описанията и наименованията на вихрушката в различни региони

на България, като се анализира и символиката, свързана с това явление, разглеждат се и различните вярвания и суеверия, свързани с вихрушката, както и тяхното място в българската митология.

Ветровете са друга важна тема в българската лингвистика и етнология. Изследванията в тези области често разглеждат различните означения на ветрове в българския език, както и тяхната класификация и символично значение. В различни трудове се описва как ветровете са възприемани в българската народна култура и какви митологични роли им се приписват. Особено внимание се обръща на регионалните различия в названията и описанията на ветровете, както и на тяхното значение в контекста на местните вярвания и традиции.

Николай П. Ковачев прави подробни проучвания на названията на ветровете, като в своя *Принос към названията на ветровете в България* е отбелязал 470 названия на ветровете от 589 села и 99 околии (Ковачев 1968), а във *Втори принос към названията на ветровете в България* изследователят е добавил още 473 названия на ветровете от 1077 населени места (Ковачев 1972). Тук трябва да се отбележи, че значителна част от названията, посочени в първия принос, се повтарят и във втория, което значително намалява реалния брой наименования.

Сред изследователите, разглеждали метеорологичната лексика в българския език, особено внимание заслужава и трудът на **Виолета Косеска** (Koseska 1972), който представя обстоен лексикално-етнолингвистичен анализ на термини, събрани чрез теренно проучване, диалектни речници и съпоставителен славянски материал. Авторката класифицира названията на дъгата, ветровете и вихрушката в специален раздел, като обръща внимание на словообразователната им структура, заемките от чужди езици и посоковата (аблативна) характеристика. Описани са и названия със семантично натоварване, отразяващи не само посоката и силата на вятъра, но и народни представи, свързани с разрушителната му сила или неговото географско проявление (напр. *козорец*, *магарешкия*, *дунáвец*, *врачанин*). Косеска разглежда българския материал в по-широк славянски контекст и проследява тематични лексикални полета, подчертавайки както универсалните модели, така и националната специфика в наименованията на атмосферни явления.

Тук е важно да се отбележи, че не са прегледани само посочените раздели от сборниците по-горе, а е направено обстойно изследване на целия материал в тях, защото има ценна информация за атмосферните явления, които са свързани напр. с митичните балади, описани от **Делчо Тодоров** в раздела *Фолклор*, и отнасящите се за змея, самодивите и пр. (Тодоров 1974: 360 – 395) в *Етнографски, фолклорни и езикови проучвания – Добруджа*, или пък от какво огромно значение е бил вятърът за българите, когато е ставало дума за земеделие в същия край според **Любомир Дуков** (Дуков 1974а: 25 – 49), или също когато е отнасяне до земеделие според **Лилия Пенева** (Пенева 1974: 49 – 66), както и за животновъдство (Дуков 1974б: 67 – 82) и пр.

Компаративните изследвания често съпоставят българските названия на атмосферни явления с тези в други славянски и балкански езици. Такива трудове предоставят по-широк контекст за разбирането на лексикалните и етнокултурни особености на българските названия. Те изследват общите и различните елементи в наименованията и вярванията, свързани с атмосферните явления, като предлагат по-задълбочен поглед върху регионалната специфика и взаимовръзките между различните култури и етноси.

5. Езиковият материал е ексерпиран от следните основни източници

В настоящия дисертационен труд са представени анализи на значим корпус от около 1348 названия. Материалът е достатъчен и приемлив, за да осигури представителност и достоверност на направените в хода на разработката изводи. Означенията, които са ексерпирани, са извлечени от:

✚ Речници на български език – те предоставят обширна информация за лексикалните единици и тяхната употреба в различни диалекти и в съвременния език.

– **БЕР**: Български етимологичен речник. С., т. 1 – 2007, т. 2 – 1979, т. 3 – 1986, т. 4 – 2012, т. 5 – 2012, т. 6 – 2002, т. 7 – 2010., т. 8 – 2017

– **БМ**: Българска митология. Енциклопедичен речник. С., 1994.

– **Геров, Н.** Речник на българския език. Т. 1 – 6, С., 1975 – 1978.

– **РНДКБ**: Речник на народната духовна култура на българите. С., 2018.

 Статии и монографии – публикациите на изследователи, които се занимават с лексикални и семантични анализи на материали от българския език, предоставят ценни данни за названията в техния контекст (те вече бяха споменати в **т. 4**).

 Етнографски сборници – сборниците, които документират народни обичаи, вярвания и практики, съдържат важни сведения за културните аспекти на названията и тяхната употреба в традиционната българска култура (те също бяха отбелязани в **т. 4**).

Тези източници формират основата на изследването, предоставяйки богат и разнообразен материал за анализ и изводи относно названията на атмосферни явления в българския език.

ПЪРВА ЧАСТ

Лексикалносемантичен механизъм на изследването.

Митолингвистични модели

1. Езикът и културната традиция на българите

Взаимоотношението между езика и мисленето е една от най-изследваните теми в научната област, в която е и настоящото изследване. Важна е ролята на езика и според В. Радева „езиковите структури представляват единствена форма за материализиране на категориите и резултатите от процесите на човешкото съзнание“ (Радева 2017: 32). Въобще езикът и народопсихологията са тясно свързани. На речта също ѝ приписваме важна роля, защото ни показва характерни за даден период народни качества и характеристики.

Тук ще се фокусираме върху лексикалното равнище на езика в рамките на културната традиция на българите. За нас е значим не само лексикалният аспект, който включва названията на атмосферните явления в българския език от митолингвистична гледна точка и по-конкретно – на дъгата и на ветровете, но и как той е свързан с етнокултурните факти, отразяващи отмиращия мироглед на българите.

Споделям мнението, че „лексиката е живата история на народа, защото отразява действителността, в която той живее, заедно с богатството и особеностите на неговата култура“ (Бояджиев 2011: 51). Българският език е претърпял големи промени в речниковия си състав през годините. Някои думи излизат от употреба, но нови думи се появяват, за да отговорят на променящите се нужди на обществото. Въпреки че някои от названията, които ще бъдат представени по-долу, са остарели, техният брой показва богатството на българския език, а обемът им не е постоянен и се променя заедно с развитието на обществото и културата, и това го превръща в още по-скъпоценно богатство. Екскерпираните названия принадлежат към общоупотребимата лексика и представляват народни термини, много от които са отражение на митологичното съзнание и са свързани с определени обреди, и тук за нас е актуално мнението на М. Китанова и П. Легурска, които твърдят, че „е необходимо за пълното обхващане на лексикалния и етнокултурния материал“ да изследваме народните термини заедно с обредите поради тяхната тясна връзка (Китанова, Легурска 2012: 9).

Според казаното до тук, е ясно, че аспектите, които разглеждаме в това изследване, са разнообразни и екскерпираните лексеми в българския език и съответните им взаимоотношения с културата на етноса са предмет на задълбочен анализ. Има представен лингвистичния материал заедно с факти от митологията и бита на българите, които го поставят в специфичната му етнокултурна среда, включвайки някои обичаи и обреди. Тези названия са създадени от обществото и се формират под влиянието на културно-историческите условия, като някои от тях биват по-често употребявани, докато други са по-рядко използвани.

Разглеждахме някои мнения за езика и думите, а сега ще се фокусираме накратко върху схващанията за народната култура, която е неотделима част от езика, както беше отбелязано по-горе.

Т. нар. „обществена култура“ се разглежда като част от народната култура, а Ю. Бромлей я определя като съвкупност от морални и правни норми, регулиращи поведението и дейността на хората (Бромлей 1976: 50). Хр. Вакарелски определя културата като историческо явление, което с течение на времето се развива и усъвършенства. Така, като изучаваме днешните форми на народната култура, можем да забележим промени спрямо миналото (вж. Вакарелски 1977: 15). Според Ст. Генчев, народната култура е система, която е функционирала в селската среда и се предава от поколение на поколение чрез традицията (вж. Генчев 1984: 56; 179; 182). Тя съчетава приемственост

и обновление, като не остава статична, а се променя с времето. Тези норми на поведение, които са засягали българите в миналото, са основа за много от изследваните названия.

Повечето от ексцерпираните думи са народни термини и тяхната връзка с традицията и начина на живот на българите е неоспорима, тъй като те се създават за да означават важни явления за конкретния момент в обществото. Знанията за езика са натрупани и предавани устно чрез фолклорната култура, както посочва Л. Илиева (вж. Илиева 2001: 13). Традиционните норми и обществените стереотипи заемат важно място в съзнанието на българина от миналото, защото те са създадени върху основата на културните традиции на етноса и са формирали не само мирогледа, но и начина на живот на обществото. По тази причина в настоящия труд е важно да се разгледа тясната връзка между езика и културата, която ще се разкрива на множество места в това изследване.

Множество езиковеди са изследвали връзката между езика и културата, първи сред които е Вилхелм фон Хумболт, позициониращ езика като проява на народния дух. Той подчертава, че „езикът има духовна природа – за да се открие материята, трябва да се излезе извън него“ (Илиева 1998: 75). Разнообразни и немалко на брой са и изследванията, които се занимават със свързаността между лексикалния състав на езика и неезиковото съдържание на културата, направени от Американската антропологична лингвистика (вж. Хойер 1965: 301 – по Попов 2001: 106). Е. Сапир твърди, че в дълбините на културата се закодират езикови елементи, които имат значение за културните модели (Сепир 1960: 194 – 195 – по Попов 2001: 107). Б. Уорф представя идеята, че древният произход на връзката между езика и културата се дължи на едновременното развитие на езика, културата и нормите на поведение. Тези взаимодействия непрекъснато предизвикват промени и нововъведения в езика. Той подчертава, че това взаимодействие е универсално свойство на всички езици (вж. Уорф 1960: 152 – 153, 164 – по Попов 2001: 107). По този начин се затвърждава мнението, че изследваната връзка между езика и културата, открива интересни взаимодействия и влияния, присъщи на езиковата специфика при различните народи.

Ще разгледаме и някои идеи от руски и полски езиковеди, които също обръщат внимание на връзката между езика и културата. Н. И. Толстой се фокусира върху номинационната функция на лексиката, която отразява връзката между духовната култура, народното творчество и вярванията и езика (вж. Толстой 1995: 27). Според А. Брагина, върху езика се отразяват културата, историята и начина на живот на народа, по-конкретно в значението на лексикалния пласт и начина, по който той се използва (вж. Брагина 1981: 129). Полската изследователка А. Вежбицка посочва, че комплексното значение на думите не е еднакво в различните езици, но за най-простите понятия, наречени „семантични примитиви“, превърнали се в универсални за хората, има голямо сходство във всички езици (Wierzbicka 1992: 9 – по Попов 2001: 109). Според Ю. Апресян дори и тези прости понятия са вкоренени в езика и културата и „те са най-обработените в културната традиция и затова обстрават с разнообразни асоциации“ (Апресян 1994: 38 – по Попов 2001: 110). Тези различни виждания показват връзката между езика и културата на народа и ни насочват към допълнително проучване на темата.

По мнението на В. Виноградов „езикът се обогатява заедно с развитието на идеите и една и съща външна обвивка обстрава с филизи на нови значения“ (Виноградов 1972: 17), но трябва да вземем под внимание и факта, че при развитието на езика се наблюдава и друг процес, предизвикал „натрупването на неимоверно много и най-разнообразни (по произход и форма) названия, отличаващи се с ярки прояви на семантична и формална вариантност“ (Попова 2012: 156). Тези идеи ще бъдат допълнително доказана във Втората, Третата част и Четвъртата част от това изследване, където ще бъде представен, подкрепен с примери от народната култура, обширен речников фонд. Значението на думите има много проявления, като всяко едно от тях е част от езиковата картина на света. Историческо-културните условия и лингвокултурните стереотипи също играят голяма роля у нас. Според Ст. Георгиев, значенията на думите в съзнанието на народа се свързват с исторически и битови форми, с душевността и културните ценности. Той счита, че историческите процеси в езика

„структурират (...) неговата семантична същност и нейното обръщение като функция на системата” (вж. Георгиев 1993: 33, 80).

Е. Пернишка твърди, че лингвистическите изследвания се фокусират към мисловните процеси, изразени в езика, а откриването на основни понятия, категории и образи формират националната култура, но не трябва да се пропуска и „картината на света“, реконструираща даден народ (вж. Пернишка 2006: 285). Тези идеи съответстват на темата на настоящото изследване, където се проследява и доказва как митологичните вярвания и рационално-битовите представи се отразяват в езика.

Изследването поставя и обсъжда проблемите на езиковата номинация, и по-специално начина, по който се наричат споменатите атмосферните явления в българския език от митолингвистична гледна точка като процес, случил се назад във времето и същевременно се вземат предвид народопсихологията и културното наследство на българите. Независимо от лингвистичната гледна точка, народната терминология отразява взаимодействието между човека, обществото и конкретния исторически момент. Настоящото изследване се стреми да проследи именно тази концептуализация на света чрез анализа на названията на атмосферни явления в българския език.

Главните занимания на българите в миналото са били основно земеделство и животновъдство, а животът им изцяло е зависел от природата и нейните сили, като вятърът безспорно е бил един от основните атмосферни явления, с които е трябвало да се съобразяват, защото е представлявал една много важна част от климата. Това наложило старите поколения българи да се научат кой вятър как се движи по земища им, за да знаят какво да правят с градините, жилищата и животните си. Оттам се появили и тези над хиляда названия на ветровете в българските диалекти, които в днешно време все още са се съхранили на много места извън сегашните политически граници на България. В миросглед на българския народ се вплитат знания, вярвания и представи, които обхващат различни аспекти на света, природата и обществото. Този светоглед се характеризира със смесица от рационални и ирационални елементи, които се съчетават и така оформят част от духовната култура и идентичност на българския народ. В него се отразяват многогодишни наблюдения и опит на хората в разбиранията им за света около тях. Българският светоглед включва както рационални знания, базирани на опит и наблюдение, така и ирационални вярвания и суеверия, които имат своята роля в тълкуването на различни явления и процеси (вж. Георгиева 1980а: 457 – 477; Тодоров 1985: 259 – 278; Стаменова 1986: 293 – 309; Бонева 1994: 7 – 50; Попов 1996: 216 – 236). Този отмиращ български миросглед е още едно свидетелство за богатството и разнообразието на културното наследство на етноса, като той съдържа множество слоеве от знания и идеи, които са създадени и развивани през вековете. Той ще ни помогне да открием каква мотивация е заложена при номинацията на съответните названия, защото е в основата на митолингвистичните анализи направени върху диалектните български названия на проучваните атмосферни явления.

2. Класификация на лексикалните единици и лексикална системност, с които се назовават атмосферните явления – дъга, вихрушка и ветрове

Важен аспект на настоящото изследване е разглеждането на категориите на названията и тяхната системност. Системната организация на лексиката отразява системността на обективния свят и е кодирана в езика. Това позволява на човешкото мислене да открива различни видове взаимоотношения между денотатите, разширявайки възможностите за номинация в наличния речников запас (Вътов 1995: 237 – 238). Лексикалната система е изградена от вътрешни езикови връзки и взаимодействия, които обединяват думите по форма и значение в лексикалносемантични групи или категории (Бояджиев 2011: 110). По думите на М. Попова „лексиката на даден език (...) представлява система, която в известна степен съответства на реалната свързаност между явленията“ (Попова 2012: 524). В тази връзка е необходимо да се уточни какво се разбира под понятието *система* в контекста на лексиката и какъв е обхватът на това понятие. Терминът се

използва в съгласие с разбиранията на изследователи като Е. Пернишка, Ив. Касабов, Б. Попов, Т. Бояджиев и др.

Според Е. Пернишка лексикалната система се характеризира като сложно и многопластово явление (Пернишка 1993: 88). Ив. Касабов възприема езика като организирана система, в която функционира „единство от стабилни и закономерни взаимоотношения между отделните елементи“ (Касабов 2006: 38). Б. Попов дефинира системата чрез връзката между съставните ѝ елементи и тяхната организираност, разглеждайки я като „цялост, изградена от части и тяхната структура“ (ТРХН 2007: 387). От своя страна Т. Бояджиев подчертава, че лексикалната система е изградена от елементи, които са взаимосвързани и взаимнообусловени (Бояджиев 2011: 41).

В обобщение, може да се заключи, че лексикалната система обхваща съвкупността от речникови единици, между които съществуват вътрешни зависимости. Именно тези вътрешносистемни зависимости и отношения изграждат структурата на системата и придават на лексиката организиран и свързан характер.

Събирането, организирането и анализът на названията във Втората, Третата и Четвъртата част от настоящата разработка се основават на семантиката, затова тук е подходящо да се споменава за категории от лексикални единици в лексикалносемантичната система на българския език. Екскерпираните лексеми са достатъчна база, за да могат да се разпределят по групи в зависимост от тяхната семантика. В случая се разглеждат около 1348 названия за атмосферни явления, включително различни фонетични и словообразователни варианти, разпространени на нашата езикова територия.

Има различни класификации за систематизиране на видовете думи. Резюмирано ще бъде обърнато внимание на някои от тях, които могат да се приложат в тази дисертация, и ще бъдат избрани тези, които са най-подходящи за изследването и най-добре характеризират екскерпираните думи.

1. Най-старата класификация е *лексикално-граматичната класификация*, основана на принадлежността на думите към частите на речта. При нея думите се групират въз основа на тяхното обобщено предметно значение на думите (без да се отчита конкретното им лексикално съдържание) от общите граматични категории, форми и еднаквите им синтактични функции. Всяка част на речта се характеризира с основно значение, което я дефинира (Бояджиев 2011: 29). Въпреки това, тази класификация не е напълно приложима към настоящото изследване, тъй като означенията попадат само в три граматически категории: съществителни, прилагателни и глаголи.

2. А. Смирницки отбелязва, че *семантичната класификация* на думите се основава на тяхното лексикално съдържание. Според него групирането е резултат от обединяването въз основа на сходства между реални предмети и явления или на абстрактни понятия, формирани в човешкото съзнание (Смирницки 1956: 174–183 – цит. по Тодорова 1977: 7–8).

3. Т. Бояджиев предлага класификация на лексемите според най-близкия родов признак в денотативното им значение. В този подход думите се групират по два начина: чрез тематични групи и чрез семантични полета (Бояджиев 2011: 47).

3.1. *Тематичните групи* включват лексеми, които са свързани помежду си по значение въз основа на определена тема, като общите реалии и понятия служат като обединяващ признак. Според Е. Тодорова тематичната класификация се основава на най-общите теми в човешкото мислене и реч (Тодорова 1977: 8). Лексемите в тематичните групи могат допълнително да се обособят в подгрупи и семантични разрези в зависимост от специфични семантични характеристики. Това подреждане отразява и асоциативни връзки между думите (Бояджиев 2011: 47). В рамките на настоящото изследване този тип класификация е приложена при подреждането на названията, например: *дъга, пояс, платно* – към групата „названия за дъга“; *самовила, юда, змей* – към групата „названия за вихрушка“; *дъждар, бриз, северняк* – към групата „названия за ветрове“.

3.2. Вторият начин за класификация на лексемите е чрез *семантични полета*, които представляват относително самостоятелни лексикални групи с вътрешна смислова обвързаност. Обединението на думите в такова поле се основава на близостта между понятията, като те са обединени от едно общо типово значение, което отразява определен отрязък от реалността, репрезентиран в езика чрез свързани помежду си лексеми и тематично обединени в лексикалносемантични групи (Тодорова 1977: 4; ТРХН 2007: 375; Бояджиев 2011: 48; Радева 2017: 60). Границите на семантичното поле се дефинират чрез диференциалния семантичен признак „сема“, който е общ за всички единици на полето (Бояджиев 2011: 49). Според Радева, всяко семантично поле е организирано около един конституиращ смисъл (значение), който като интегрален семантичен признак присъства във всяка от включените лексеми (Радева 2017: 137). И този тип класификация е приложим в настоящия труд. Например: смисловото ядро „дъга“ присъства в лексеми като *вино-жито*, *платно*, *зорница*; значението „вятър“ се открива в лексеми като *мокър*, *бързец*, *горнак*, *бельо*; а „вихрушка“ – в лексеми като *чума*, *тайфун*, *лея* и др.

4. Сходни по характер са и класификациите, базирани на *лексикалносемантични групи* и *лексикосемантични полета*. Според Ф. Филин лексикалносемантичната група обединява лексеми, в чието значение се съдържа общ семантичен признак. По негови думи самият термин *лексикалносемантична група* подчертава, че обединението се осъществява чрез основния признак на думите – тяхното лексикално значение, като се анализира думата във всичките ѝ форми (Филин 1957: 525, по Радева 2017: 131). От своя страна Е. Тодорова отбелязва, че членовете на такива групи винаги са свързани чрез обща тема и поради това могат да бъдат разглеждани и като част от една тематична група (Тодорова 1977: 6). Тя определя лексикалносемантичната група като обособена съвкупност от лексеми, принадлежащи към един и същ морфологичен клас, които се обединяват въз основа на общ семантичен признак, заложен в тяхното основно номинативно значение (пак там, с. 12). Според Ив. Касабов лексиката на езика се организира в система чрез формирането на лексикалносемантични групи и полета, в които думите влизат във взаимосвързани отношения представят лексиката в системата (Касабов 2006: 21). Този тип класификация също намира приложение в настоящото изследване.

5. В своите изследвания М. Попова предлага класификационен модел, известен като *понятийно-семантична категория*, който е приложим и спрямо ексцерпирания лексикален материал в настоящото изследване. В рамките на този подход всички събрани названия могат да бъдат обособени в базови категории според тяхната концептуална и семантична обвързаност. Първата част от термина – *понятийно* – акцентира върху обозначаващото с езикова единица понятие, докато втората – *семантично* – подчертава мястото на това понятие в семантичното пространство на езика.

Според Попова (Попова 2012: 132–133) *понятийно-семантичната категория* се характеризира с няколко съществени признака, които са приложими и към разглежданите лексеми:

- ✚ обединяване на понятията в дадена тематична област въз основа на поне един общ обединяващ признак;
- ✚ включването на тези понятия в лексикалносемантичната система на конкретен естествен език;
- ✚ номинацията на тези понятия чрез езикови средства – съществителни имена, прилагателни, глаголи или словосъчетания (пак там, с. 132–133)

Тази концепция е особено релевантна за анализ на лексиката, свързана с атмосферните явления, тъй като позволява систематизация на названията не само по тематичен, но и по когнитивен и семантичен признак.

Изложените по-горе класификационни модели предлагат разнообразни подходи, които в различна степен са приложими към названията, разглеждани в рамките на настоящото изследване. Чрез съпоставка между тях и въз основа на конкретния лексикален материал се открояват най-

подходящите, позволяващи както детайлен анализ на отделните категории, така и проследяване на тяхното взаимодействие в цялостната система на езика. Както отбелязва У. Чейф, в акта на номинация човек съзнателно избира думи, свързани с определени понятия, за да изрази своята концептуална представа за обект или явление – чрез някаква аналогия. Всяка такава номинация предполага „съпоставка между дадена мисловна представа и друга – между съдържанието на конкретна същност и съдържанието на езикова категория“ (Чейф 1983: 59 – цитиран по Пернишка 1993: 84).

За нашето изследване най-приложими се оказват три от представените класификации: семантичната класификация на А. Смирницки, концепцията за понятийно-семантични категории на М. Попова и моделът на тематични групи, разгърнат от Е. Тодорова и Т. Бояджиев. Въз основа на тях ексцерпираният лексикален материал ще бъде разпределен в три основни понятийно-семантични категории, озаглавени съобразно базовите названия: *дъга*, *вихрушка* и *ветрове*. Всяка от тези категории обединява лексеми, свързани помежду си чрез общ семантичен признак, което позволява да се изведе вътрешната логика на лексикалната система и да се анализират нейни ключови закономерности.

В този дисертационен труд се разглеждат названия, характеризиращи атмосферни явления в българския език, възникнали въз основа на традиции, предавани от поколение на поколение и пр., като въз основа на тематичния подход ексцерпиранията означения са конкретизирани тематично и биват разпределени в три основни семантични категории според близостта на значенията им по следния начин:

- Названия за *дъга* в българския език.
- Названия за *вихрушка* в българския език.
- Названия за *ветрове* в българския език.

Базовите (ядрените) означения за дъга, вихрушка и ветрове са тези, около които се групират останалите лексеми от същите категории, а в допълнителни групи ще бъдат добавени означенията за специфични видове дъги, ветрове и вихрушки, за да се представят в сравнително съдържателен вид изследваните атмосферни явления и процеси, зададени в заглавието на предложения дисертационен труд.

3. Езиковата номинация при изследваните атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове

Езиковата номинация е в основата на теоретичния модел на настоящата работа. Затова ще разгледаме по-подробно теорията на номинацията. Този процес включва създаването на названия на обектите и явленията от действителността. Теорията на номинацията, най-общо, е наука за това как понятията намират своите названия (Попова 2012: 277). Тя е разглеждана от множество български автори и всеки от тях предлага своя интерпретация върху отношението между езика, мисленето и реалността. В настоящото изложение ще бъдат разгледани вижданията на Емилия Пернишка, Мария Попова, Тодор Бояджиев, Станьо Георгиев, Върбан Въртов, както и на авторите на *Терминологичния речник по хуманитарните науки* и Василка Радева.

Е. Пернишка определя номинацията като категория, която „отразява отношението език – мислене – действителност“, проявяващо се чрез думата и нейното лексикално значение, разглеждани като основна форма за езиково отражение и означаване на обективния свят (Пернишка 1993: 36). В този контекст Дж. Лейкоф и М. Джонсън акцентират върху ролята на субективния човешки опит като източник на нови лексикални значения. Според тях този опит е културно обусловен и често базиран на метафорично мислене – разбирането на едно явление чрез преживяването на друго (Lakoff, Johnson 1980: 154 – цит. по Пернишка 1993: 133).

Мария Попова разглежда номинацията като процес, който започва от понятийното съдържание на термина. Според нея „от понятието се извличат признаците, съставлящи значението, а на следващ етап – от тях се избират тези, които ще участват в номинацията, и така се получава ономасиологичната структура“ (Попова 2012: 163). Авторката подчертава, че актът на номинация е сложен и целенасочен процес, чиято задача не е единствено да обозначи, а преди всичко да означа явленията от действителността, които са обект на изучаване. В този контекст терминът се разглежда в неговата знакова същност, тъй като езиковият знак представлява третия основен елемент, залегнал в основата на номинационния акт (пак там, с. 270).

Станьо Георгиев изразява позицията, че „думата обозначава предмета чрез понятието за него“ и изпълнява функцията едновременно да назовава и да означава концепта за предмет или явление от реалността (Георгиев 1993: 28). В сходна посока са и разсъжденията на Върбан Вътов, който отбелязва, че „звуквата форма на думата чрез лексикалното значение се превръща в езиков знак на елемент от действителността, който в езикознанието се нарича денотат или референт“. Той допълва, че отражението на денотата в човешкото съзнание представлява обобщен образ, изграден въз основа на многократно възприемане на различни представители на дадена категория чрез сетивните органи (Вътов 1995: 216). Според авторите на *Терминологичния речник по хуманитарните науки* и Т. Бояджиев, номинацията следва да се разбира като процес на формиране на номинативни езикови единици, чрез които се назовават предмети и явления от действителността (ТРХН 2007: 262; Бояджиев 2011: 76). В. Радева акцентира върху субективния фактор в номинационния акт, като подчертава, че изборът на номинационен мотив зависи от личността на номинатора – неговия житейски опит, познавателен хоризонт, културна среда и принадлежност към определена общност (Радева 2017: 89).

В теорията на номинацията се разграничават два основни подхода към названието – ономасиологичен и семасиологичен. В рамките на настоящото изследване се прилага ономасиологичният подход, който се основава на връзката между реалния обект (денотат) и смисъла (сигнификат) на наименованието. Процесът на номинация се интерпретира чрез отношенията между трите елемента в семантичния триъгълник: реалия (денотат) – понятие (сигнификат) – название.

С оглед на различните теоретични интерпретации, номинацията заема централно място в настоящото изследване. Чрез ономасиологичния модел се изясняват номинационните признаци на ексцерпиранията наименования, обозначаващи атмосферните явления, регистрирани в българската езикова територия. Именно този подход е най-приложим при лексикалносемантичния анализ на материала, тъй като позволява проследяването на връзката между названието и денотата посредством понятийното съдържание (вж. Кочев 1969: 93–95; Илиева 2001: 202–203; Ангелова 2025: 40). М. Попова предлага задълбочен анализ на ономасиологичния подход, като проследява процеса на номинация от понятийното съдържание на термина до избора на релевантни признаци, участващи в изграждането на ономасиологичната структура и създаването на названието (Попова 2012: 162–163).

Прозрачността на вътрешната форма на номинацията е от голямо значение, тъй като, по думите на В. П. Даниленко, „терминът не само именува понятието (служи за негово название), но отразява и в някаква степен съдържанието на понятието“ (Даниленко 1977: 95 – по Попова 2012: 261). Означенията в настоящото изследване са със съдържателна номинация, отразявайки признак от понятието. Например, в означението (езиковата форма) *божило* се отразява дъгата, която се появява след дъжд, като признаците, съществуващи в понятието са два: ‘бог’ и ‘лък’, като вторият признак е с лабиализация *a > o* и изпадане на краесловно *к*.

В настоящото изследване всяко отделно значение от ексцерпирания материал се разглежда като самостоятелна лексема, която влиза в синонимни отношения с останалите думи в рамките на съответната класификационна група, с уточнението, че в диалектната система на езика тези отношения може да не са синоними. Анализът обхваща значителен брой названия на атмосферни

явления в българския език, като се включват и техните фонетични и словообразователни варианти, засвидетелствани в различни етапи от историческото развитие на езика.

М. Младенов отбелязва, че езикът отразява резултатите от мисловната и познавателната дейност на човека. Според него „диалектите (...) често предоставят интересни данни, които позволяват по-отблизо да се разкрият някои елементи в развоя на народното мислене. Специално внимание заслужават прозрачните в словообразователно отношение и с ясна вътрешна форма лексикални единици, които непосредствено фиксират пътя на мисленето до неговото „обличане“ с езикова форма“ (Младенов 1981: 39). В този смисъл, целта на настоящото изследване е да проследи именно този процес на „обличане“ на понятието с езиков израз – т.е. номинативната реализация на представите – като се обърне внимание на факта, че в различните български диалекти често се използват различни диалектни названия за едно и също явление, което открива пътища за реконструкция на българската и езикова картина на света.

В настоящото изследване ще използваме параметрите на номинацията, очертани от М. Попова, които отразяват класификацията на В. Г. Гак (Гак 1977: 45 и сл.): а) източник (използване на готова единица от даден език; създаване на нова лексикална единица в даден език и заемане на лексикална единица от друг език); б) външна форма (проста, производна, сложна дума и словосъчетание); в) семантичен обем на номинацията (широко и тясно название) и лексикален състав (пряко и косвено название); г) вътрешна форма – конкретен признак на предмета (респ. на понятието), въз основа на който се създава названието (Попова 2012: 275 – 276). Тези параметри ще бъдат приложени в изследването, за да се установи дали е създадена нова лексикална единица или е заета лексема от друг език, както и за определяне на преносното значение на думите. Благодарение на вътрешната форма на думата ще се определят признаците, чрез които е създадено съответното название.

Според В. Радева използването на различни езикови единици за означаването на едни и същи обекти или факти от действителността се дължи на „сложното взаимоотношение между самите думи и на характера на тяхната връзка с назованите обекти, която не е пряко мотивирана от съществуващите за тях понятия“ (Радева 2017: 80). Въз основа на това разбиране, настоящото изследване си поставя за цел да класифицира лексикалните единици въз основа на определящ признак, извлечен от значението на всяко название. Именно този признак служи като основа за обособяването на съответните номинационни признаци, чрез които се разкрива ономасиологичната структура на лексемите.

4. Ономасиологична структура на думата с оглед анализираните атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове

Ономасиологичната структура е от съществено значение за определянето на номинационните признаци на ексцерпираните лексеми, свързани с атмосферните явления. Прилагането на ономасиологичния подход в настоящото изследване позволява да се разкрие системният характер на названията, като акцентът се поставя върху връзката между обекта и неговото езиково означение (Кочев 1969: 90; 141). Ономасиологията проследява какво е отношението между лексикалното съдържание и езиковата форма, като обяснява механизмите, по които възниква думата, и разкрива взаимодействието между мисълта и езика (ТРХН 2007: 272; Ангелова 2025: 43).

В рамките на настоящото изследване ономасиологичната база се реализира чрез основните атмосферни явления – дъга, вихрушка и вятър. Приложените номинационни признаци към тях варират по степен на сложност: например, лексеми като *пояс*, *фъртуна* и *дряновец* илюстрират прости ономасиологични признаци, докато сложни се откриват в названия като *бъгово платно* и *Адамов пояс*, при които е налице съчетание от митологичен компонент и метафорична представа за формата или същността на явлениято.

Както отбелязва М. Попова, ономасиологичната категория по форма може да бъде реализирана чрез различни езикови форми: производна дума, сложна дума или словосъчетание (Попова 2012: 290). В рамките на настоящото изследване ексцерпираните лексеми са представени и чрез трите вида формалнограматични изрази:

✚ **Производни думи:** *опас, врачанин, туфан*

✚ **Сложни думи:** *кожодёр, црънвётър, суховей*

✚ **Словосъчетания:** *на д'адо госпот пойаса, трите сестри на цар Александър, Адамов пояс*

Според Попова, когато номинацията е изразена чрез словосъчетание, съдържащо поне две пълнозначни лексикални единици, тя е формално разчленена. Всеки номинационен признак в такъв случай следва да бъде представен чрез отделна морфема или лексема, функционираща като ономасиологичен компонент (Попова 2012: 293). В този труд семантичното разчленената номинация се наблюдава при словосъчетания като *Адамов пояс, на д'адо госпот пойаса бôгово платно* и пр.

5. Вътрешна форма на думата

Вътрешната форма на думата има ключова роля в този труд, защото, както при първия модел от метода на митоллингвистиката, така и при втория, без нея не бихме могли да открием запазената информация, която може да разкрие мотивацията при номинацията (Попов 2017: 485 – 588; Попов 2018: 221 – 224; Попов 2020а: 86; Попов 2021: 280) на названията на атмосферните явления (дъга, вихрушка и ветрове). Езиковата структура на всяко название е двупластова, като включва вътрешна форма (ономасиологична структура), която отразява понятийното съдържание и мотивацията на номинацията, и външна форма (формална структура), която представя лексикалната и граматичната реализация на названието в езика. Основната задача е бъде насочен фокусът върху вътрешната форма на думата, защото чрез нея се класифицират означенията по номинационни признаци и се разкрива ядрото на семантиката на лексемата. Вътрешната форма отразява признак от понятието на именувания обект или явление от действителността.

Вътрешната форма на думата и лексикалното значение не съвпадат, тъй като вътрешната форма е само мотивировка на лексикалното значение (вж. Вътов 1995: 219; 222). Вътрешната форма на думата представлява начинът за представяне в езика на извънезиковото съдържание и мотивира звуковия облик на думата. Например, съществителното име *вихрушка* има вътрешна форма, свързваща го с корена *вихр-*, което носи значението за силно въртящо се движение на въздуха.

При мотивирането на названието обикновено се избира един в повечето случаи най-забележим признак, въпреки че понятието на всеки предмет или явление притежава множество признаци. Вътрешната форма обикновено посочва един признак на понятието, което води до възможността едно понятие да бъде означено с няколко названия, създавайки синоними (Ангелова 2025: 48)

Основният въпрос при използвания в повечето случаи в настоящия труд втори модел от метода на митоллингвистиката е какъв тип мотивация при езиковата номинация откриваме при конкретното название на съответното атмосферно явление. Причината за появата на дадена вътрешна форма може да бъде митологично-религиозна или рационално-битова (Попов 2018: 221 – 224; Попов 2020а: 87), а в немалко случаи в нашето изследване се срещат и примери, при които мотивацията е с двойствен характер, т.е. забелязва се преплитане между два или повече видове представи и не винаги е възможно да се разбере коя от тях първично е заложена при номинацията на конкретното атмосферно явление (пак там).

Затова, с оглед на представените разсъждения, виждаме, че вътрешната форма на думата играе ключова роля в разкриването на мотивите за възникване на съответната лексема и при

класификацията на означенията по номинационни признаци. Тя е основният елемент, чрез който се разкрива мотивираността на названието и се определя мястото му в езиковата система.

6. Езикова мотивираност на названието с оглед на изследвания материал

В зависимост от това дали вътрешната форма на дадена лексема е прозрачна или непрозрачна, думите в езика се разделят на мотивирани и немотивирани. И двата типа са представени сред ексцерпираните названия. Мотивираните лексеми се отличават с прозрачна вътрешна форма, позволяваща тяхното значение да бъде тълкувано чрез съпоставяне със сродни думи в съвременната езикова система (Бояджиев 2011: 73). Особен случай на такива думи са производните лексеми, които възникват чрез прибавяне на словообразователни морфеми към вече съществуваща дума. Поради тази причина те се определят като семантично мотивирани (Вътов 1995: 219; 223). Според дефиницията, дадена в *Терминологичния речник по хуманитарни науки*, мотивираната дума или производна дума представлява езикова единица, която е тясно свързана по форма и значение с друга лексема в системата е образувана от нея чрез добавяне на словообразователни морфеми (ТРХН 2007: 331; Ангелова 2025: 49).

Ив. Масар разглежда мотивираността на термина като характеристика, която в синхронен план разкрива както мотива (признака, основанието), така и механизма на създаване на термина (Masár 1989: 203 – цитиран по Попова 2012: 468–469). Според него при анализа трябва да се отчитат не само отношенията между външната форма на термина и неговото съдържание, които се проявяват чрез прозрачността на номинационния признак, но също така и структурната словообразователна мотивираност на термина (пак там). В своята концепция за езикова мотивираност М. Попова формулира двукомпонентен модел, включващ:

- ✚ мотивиращ признак – елемент от значението, който кореспондира с определена част от формата на термина;
- ✚ мотивиран компонент – това е формален елемент, който носи значението на избрания признак (Попова 2012: 471–472).

Според Попова, мотивиращият признак може да бъде явен или скрит, като по този начин чрез характеристиката на признака се разграничават два вида езикова мотивираност – синхронна (явна) и диахронна (скрита) (пак там, с. 478 – 479). Тя подчертава, че със съдържателна номинация са както диахронно мотивираните термини, така и синхронно мотивираните, тъй като „в основата на названието, послужило като външна форма, стои номинационен признак, който е в съответствие с признак от значението или съдържанието на термина“. Външната форма не дава информация за диахронния (скрития) номинационен признак, той се установява чрез диахронни проучвания (пак там, с. 494).

Тук ще приложим на практика представената накратко теория към настоящата работа. Например във форми като *вихрушка* мотивиращите признаци са явни, а във форми като *зона* и *тайфун* са скрити. Названията с явен (синхронен) мотивиращ признак могат да се обяснят по следния начин: при *вихрушка* „силно въртящо се движение на въздуха“ признакът *въртеж* е изразен чрез корена *вихр*-.

При названията със скрит (диахронен) мотивиращ признак се прилага диахронният подход и номинационният признак се разкрива с помощта на етимологичен анализ. Например, при *зона* ‘небесна дъга’ мотивиращият признак е скрит, тъй като думата е заемка от гръцки, и етимологичният анализ показва, че тя произлиза от нгр. диал. ζώνη ‘пояс’ от ζώνη с редукция на коренната гласна (БЕР 1971: 658). По същия начин, названието *тайфун* е със скрит мотивиращ признак, появил се в българския език чрез рус. *тайфун*, англ. *typhoon*, нем. *Taifun* от кит. *taifung* ‘силен вятър’ (БЕР 2010: 759).

Според М. Попова, в зависимост от структурно-семантичната характеристика на мотивирания компонент, са представени следните видове структурна мотивираност:

6.1. Афиксно-словообразователна мотивираност – при нея мотивираният компонент е афикс. Категориалното значение на наставката или представката във формата на названието съответства на признак от значението му. В настоящия случай като примери ще посочим названието *на̀пречно вятър*.

6.2. Лексемно-словообразователна мотивираност – мотивираният компонент е словообразователна основа (корен) в производната дума. Примери включват *вихрушка* (от *вихър*) *студенко* (от *студен*). Въз основа на лексико-граматичната характеристика на структурно мотивирания компонент, лексемно-словообразователната мотивираност може да бъде именна, глаголна или адиективна.

6.3. Лексемно-синтактична мотивираност – тук мотивираният компонент е производна или непроизводна дума, част от словосъчетание. – Такива, например, са *на Света Богородица по̀йаса*, *на д'а̀до божии по̀йаса*, *дѐдов го̀сподьов по̀яс*, *моевино-моежито*, *вино-жи́то-раки́я* и т.н.

6.4. Асоциативна мотивираност – тук мотивиращият признак присъства във формата на названието, но не е изразен чрез формален компонент, а се възприема асоциативно въз основа на системните отношения между лексикалните единици в езика. Например, при названието *буреносен* в семантичната структура на формата му се включва признакът *носец буря*, мотивиран от признака *свързан с буря*.

Така езиковата мотивираност на названията за атмосферни явления в българския език показва разнообразие от структурни и асоциативни механизми, които отразяват връзката между езиковата форма и съдържанието, придавайки им дълбочина и богатство.

7. Видове езикова номинация при изследваните атмосферни явления

Както вече беше споменато, според класификацията на В. Г. Гак, езиковата номинация се осъществява по три начина: 1. Създаване на нова лексикална единица (първична номинация); 2. Използване на съществуваща единица (вторична номинация); 3. Заемане на лексикална единица от друг език (Гак 1977: 45 и сл.). По-долу ще разгледаме всеки един от тези начини, за да разберем в каква степен те са застъпени при изследваните атмосферни явления.

7.1. Първична (пряка) номинация при изследваните атмосферни явления

При създаването на ново название се използва терминът *първична (пряка) номинация*. „Актът на първичната номинация е свързан с отделянето и обобщаването на същественото значение за обекта“ (ЯЗНВ 1977: 8), т.е. с образуването на понятието.

А. А. Уфимцева определя първичната номинация като начална фаза на познавателния процес, когато се създава знакът с неговите две страни – форма и съдържание (Уфимцева 1980: 20). Според У. Чейф понятията се образуват и вербализират въз основа на възприятия от „минал опит“, при което съответният обект се категоризира и превръща в представител на клас денотати (Чейф 1983: 38). Първичната лексикална номинация е процес, при който знанията за фактите се превръщат в знаци. В монографията „Езикова номинация“ („Языковая номинация“) първичната номинация се илюстрира чрез известния семантичен триъгълник (триъгълник на Фреге) (ЯЗНО 1977: 99 – 147; ЯЗНВ 1977: 5 – 86; Ангелова 2025: 54).

Някои български езиковеди също анализират и изясняват особеностите на първичната номинация. Е. Пернишка отбелязва, че при първичната номинация на преден план излизат съществените признаци на лексемата (Пернишка 1993: 37). В. Въргов посочва, че първото значение, с което думата възниква като езикова единица, се нарича пряко значение и е мотивирано от реален признак на денотата (Въргов 1995: 227). Според „Терминологичния речник по хуманитарни науки“ първичната номинация е присъща на немотивираните думи и разкриването ѝ става чрез етимологичен анализ (ТРХН 2007: 262). М. Попова твърди, че при първичната номинация дадената

езикова единица е създадена специално за означаване на определен обект или явление (Попова 2012: 306).

Или, ако обобщим представите по-горе разсъждения, първичната номинация е процес, който отговаря на вътрешните потребности на езика, създавайки нови, непознати до този момент названия за обекти и явления от действителността. Първична номинация в ексцерпирани материали включва названия в съответните понятийно-семантични категории като: *дъга, вихрушка, вятър*.

7.2. Вторична номинация при изследваните атмосферни явления

Вторичната номинация обогатява речниковия състав с нови лексикални единици. Тя е възможна благодарение на наличната лексика и деривационната система на езика. Повечето названия на атмосферни явления са възникнали като резултат от вторична номинация.

При вторичната номинация се добавя и четвърти признак – преосмислено значение на езиковата форма, свързано с новия смисъл, отнесен към действителността (ЯзНО 1977: 73–75). Названията, образувани чрез вторична номинация, се формират въз основа на значението на думата, чието име се използва в нова номинационна функция (ЯзНВ 1977: 129). Това означава, че се използва съществуваща дума за ново название (Бояджиев 2011: 77).

Вторичната номинация възниква чрез преносното значение на думата. Ст. Георгиев определя преносното значение като производно, което се отнася към друга денотативна реалност въз основа на семантичен мотив – подобие, сравнение, връзка и др. (Георгиев 1993: 40). В. Вътв отбелязва, че благодарение на човешкото мислене възникват нови асоциативни връзки, които водят до нови преносни значения (Вътв 1995: 227; 238).

В „Терминологичния речник по хуманитарни науки“ преносното значение се представя като значение, което „възниква на основата на прякото и се мотивира от него чрез някакъв общ елемент в семантиката“ (ТРХН 2007: 323). Преносното значение се появява в нов контекст, запазвайки съществуващото значение, и така разширява обема на думата (Радева 2017: 117).

Основната част от разглежданите названия в изследването са с вторична номинация – за 'дъга': *пояс, прѣпаска, дядов гдсподѣов пѣяс, на Светѣ Богорѣдица пѣйаса, бѣбин пѣяс, тканѣца, бѣжи лѣк*; за 'вихрушка': *самовила, юда, змей, ламѣце, пѣритска хѣла, сладка и медена*; за 'вятър': *бѣбин рог, гладнѣк, листопѣд, овчѣко, песнѣк, полѣбник* и т.н.

8. Заемане на лексикални единици от други езици при изследваните атмосферни явления

Главното средство за обогатяване на речниковия състав на всеки език е свързан с третия начин за образуване на номинативни единици – чрез заемането на лексеми от други езици. При изследваните атмосферни явления се срещат редица случаи на заемки, затова тук фокусът ще бъде към този процес и на промените, които се извършват със заетите думи в езика приемник.

Заемането е процес, при който в един език проникват елементи от друг език на различни нива – фонеме, морфеме, лексеми и словосъчетания (Бояджиев 2011: 158, 167). Речникът на езика се попълва чрез заимстване на думи от други езици в различни периоди, в резултат на непосредствено съседство и трайни преки контакти, които отразяват връзките на нашия народ с други народи. Най-често срещаният случай на заемане са лексикалните заемки, а от тях с помощта на словообразователни средства възникват нови производни думи и се развиват нови значения (Вътв 1995: 295; Бояджиев 2011: 158).

Заемките биват два вида – преки и непреки. При преките заемки заемането се реализира чрез непосредствено общуване между два езика, докато при непреките заемки чуждите думи проникват от един в друг език чрез интервенцията на трети език (ТРХН 2007: 141). В българския език заемките

от първия вид са предимно турски и гръцки думи, което се забелязва и при названията на атмосферните явления. В настоящия труд заемките ще бъдат поставяни в отделни подгрупи и ще бъдат разпределени тематично.

Заемането на означения от чужди езици е един от най-плодоносните начини за добавяне на нови думи в езиковите системи (Попова 2012: 416–417). В нашето изследване се откриват и лексеми, които вече не се схващат като заемки, а са разпространени и понятни за почти цялото население – такива, например, са *зуна* и *караиел*. Оказва се, че заемките могат да придобият множество фонетични и словообразователни варианти, както е случаят и при тези две названия.

М. Попова разглежда промените, които се извършват със заетите лексеми в езика приемник, като ги разделя на два основни процеса: адаптация и интеграция (Попова 2012: 427–438; Ангелова 2025: 68).

8.1. Адаптация на заемките

Адаптацията на чуждите думи включва промените, настъпили в звуковата структура и морфологичната форма на заетата лексема в съответствие с фонетичните и морфологичните закони на езика приемник (Попова 2012: 427). Тя се подразделя на:

8.1.1. Фонетична адаптация – звуковата форма на заетата лексема се нагажда към фонетичната система на приемащия език. Например, турското *rüzgâr* се адаптира като заемката *люзгър* в българския език, напр. *гюндю* *люзгър*.

8.1.2. Граматична адаптация – заетата дума се сближава с граматичните особености на заемащия език. Промените се извършват при окончанията, които обикновено се заместват с домашни. Например, от гръцката дума *ζώνη* се образуват българските *зънке*, *зънка*.

8.1.3. Словообразователна адаптация – включва промените, които настъпват при словообразователните средства, главно суфиксите. Например, от гръцката дума *ζώνη* се образуват българските *зънке*, *зънка*.

8.2. Интеграция на заемките

Интеграцията е процесът, при който заетият термин влияе върху езиковата система на приемащия език. Тя включва три основни прояви: участие на заемката в словообразователно гнездо, участие във вторичната лексикална номинация и едновременно участие в словообразователните и лексикалните номинационни процеси (Попова 2012: 432 – 433).

Когато вариантите на някоя заета дума в приемащия език са многобройни, тя става основа за създаването на словообразователно гнездо. Чуждата дума се използва като базов материал за образуване на нови думи в езика приемник. Например, при названията *зуна* има много производни и се използва и в различни словоформи като *дзъна*, *дзъница*, *зъница*, *зона*, *зоница*, *зониница*, *зонка*, *зонйца*, *зуна*, *зунд*, *зюницаваница*, *зюница-ваница*, *зъненичка*, *зъница*, *зъница-баница*, *зънинка*, *зънка*, *зънца-ваница*, *зънка*, *зъна*, *зъненичка*, *зъничка*, *зъница*, *зъненичка*, *зънд*, *дъница-ваница*, *дъница*, *джоличка*, *джуничка*.

Адаптацията и интеграцията на заемките са важни процеси, които обогатяват езиковата система и допринасят за нейното развитие. Те позволяват на заетите думи да се усвояват и използват в съответствие с особеностите на българския език, като същевременно запазват връзката си с оригиналния език.

9. Митолингвистика

Митолингвистиката е наука, която изучава връзките между митологията и езика, като разглежда как в езиковите системи се отразяват различни митологично-религиозни представи. Теорията и методът на митолингвистиката са разработени през последните 15 години от българския учен Борислав Попов в редица негови публикации. Тази интердисциплинарна област изследва как

митологичните вярвания се проявяват и съхраняват в лексикалносемантичните системи на различни езици. Една от основните концепции е, че всеки етнос притежава свой собствен митопоетичен свят, който е вграден в езика чрез специфични кодове и символи. В основата на митолингвистиката лежат два модела, които описват как функционират структурните връзки между митологията и езика.

9.1. Първи модел

Първият модел на митолингвистиката разглежда съществуването на обща митолингвистична структура, която се формира въз основата на пресечните точки между митологичния и лингвистичния код. Тази структура е универсална и се проявява чрез ключовата за тази наука вътрешна форма на думата. Когато не е прозрачна, вътрешната форма е изведена от етимологичното значение на думата, което може да съдържа скрити митологични кодове. Анализът на тези кодове се осъществява чрез методите на сравнително-историческата лингвистика, семантичния и семиотичния анализ, което позволява реконструкцията на определени митологично-религиозни представи (Попов 2011: 65; Попов 2017: 222 – 224; Попов 2018: 224)

В основата на този модел стои идеята за съществуването на универсална структура, която се образува от съчетаването на езиковия и митологичния пласт. Тази структура може да бъде открита във всички езици, като всяка дума, означаваща даден митологичен обект или явление, съдържа конкретен код за разбиране на митологичната система на даден етнос. Вътрешната форма на думите е основен обект за анализ, чрез който може да се разбере как митологичните вярвания на даден народ са се отразили в лексикалния пласт на езика и как са били предавани през поколенията. Чрез прилагане на сравнително-историческия метод се осъществява реконструкция и се достига до етимологичното значение на думата. Семантичният и семиотичният анализ са следващите процеси в търсенето и разчитането на митологичния код в езика. Вътрешната форма на думата на съответния митоним се тълкува на семантично равнище, което позволява реконструиране на изчезнали митологични представи (качества, функции) или реализации в мита (действия, състояния). По този начин могат да се запълват липсващи елементи в митологичния код. Митолингвистичната структура може да се определи като когнитивна мрежа, в която са вплетени основни концепти, отразяващи човешките представи за света. Тези концепти се пренасят чрез езикови символи и кодове и служат като пресечна точка между митологията и езика (Попов 2011: 63 – 64; Попов 2017: 485 – 588; Попов 2018: 221 – 224).

9.2. Втори модел

Вторият модел в митолингвистиката се фокусира върху митолингвистичната структура (връзката) между митологично-религиозните вярвания или рационално-битовите представи за даден обект и типа мотивация при езиковата номинация (Попов 2018: 227 – 228; Попов 2020а: 87 – 88; Попов 2021: 279 – 281). Според този модел всеки митоним носи със себе си скрита информация, която може да бъде разкрита чрез етимологичен и семантичен анализ. Основната цел на този модел е да разкрие как вътрешната форма на думите отразява митологични вярвания и архетипни образи.

Етимологията на митонимите разкрива скритите значения – признаци от понятието за конкретния обект, отразяващ митологичния мироглед. Чрез етимологичен анализ могат да се реконструират архетипни образи, свързани с митологични същества и явления. В този модел особено внимание се обръща на различните семантични слоеве на думите, свързани с митологични концепции. Чрез анализи на вътрешната форма на думата се разкрива как конкретни митологични сюжети са били предавани посредством езика. Например, в българския език митонимите за дъга се свързват с представи за божественост (*на д'адо божи подаса, бѣжильк, божурок*) и плодородие (*вино-жито, вино-жито-ракійа, вино и ракійа и оцът*), а семантиката на термина отразява тези вярвания. В този модел се прави разграничение между универсалните и специфичните за отделните етноси митологични кодове. Въпреки че много от митологичните вярвания са общоетнични, начинът, по който те се отразяват в езика, може да бъде специфичен за отделните култури и етноси.

В настоящия дисертационен труд се използва основно вторият митолингвистичен модел (и по-рядко първият) от метода на митолингвистиката, занимаващ се с митолингвистичната структура (връзката) между посочените митологично-религиозни вярвания и рационално-битови представи и начина на реализацията при номинацията им в съответните названия. Т.е. тук ще търсим основно какъв е типът мотивация при езиковата номинация на съответния атмосферен обект – дали появата на конкретна вътрешна форма е митологично-религиозна, или е рационално-битова

Макар и по-рядко, се срещат и случаи, при които мотивацията съчетава и двата вида представи, т.е. има двойствен характер. В такива случаи обикновено е трудно да се определи коя от тях е първоначално заложена при номинацията и това е отбелязано при съответното название на атмосферното явление.

В този труд са анализирани и названия, като напр. тези за *дъга* – *божурлак* (Вражиновски 1998: 98), *божурлок* (Гаравалова 2019: 216), *божулек* (Вражиновски 1998: 94), при които липсват достатъчно конкретни факти и информация, които да позволят реконструкция на даден мит (Попов, Стоилов 2022: 438 – 439). По-вероятно е в разглежданите форми да е настъпило преосмисляне поради звукова прилика (възможно и чрез народна етимология) между думите *божи* и *божур*, което е довело до замяната на едното название с другото в определени диалекти (пак там).

Митологичната мотивация се отнася до процеса на формиране на езикови единици (например думи или изрази) – митоними, чиято семантика е мотивирана от митологично-религиозни вярвания, представи или сюжети. В контекста на митолингвистиката митологичната мотивация представя как митологичният мироглед оказва влияние върху езиковата номинация.

Рационално-битовата мотивация описва процеса, при който семантиката на езикови единици се формира въз основа на логически и практически съображения, свързани с реалния свят, рационалното познание и ежедневието. Това включва именуване и класифициране на обекти, явления и действия по начин, който има смисъл и функционалност в конкретната култура или езикова общност, без връзка с митологични или символични представи. Рационално-битовата мотивация при номинацията по-лесно се забелязва, когато се изведе етимологичното значение на дадено название и се анализира във вътрешната форма на думата (Попов 2018: 221 – 224; Попов 2020а: 87, 94; Попов 2021: 284).

Мотивацията с двойствен характер съчетава както митологични, така и рационални елементи при образуването на вътрешната форма на езикови единици. Тази мотивация отразява едновременно влиянието на митологичните вярвания и реални, практически съображения върху избора на думи и изрази. Например, дадено название може да има както символична, митологична мотивация, така и функционална – рационална мотивация, като по този начин отразява преплетените връзки между митологичния свят и ежедневието. С двойствен характер бива определяна мотивацията на езиковата номинация, когато имаме съчетаване на рационално-познавателните представи с митологично-обредно-религиозния мироглед, т.е. открива се смесване на различни пластове (Попов 2020а: 86; Попов 2021: 283; Попов, Стоилов 2022: 441).

Първият и вторият митолингвистичен модел предоставят различни, но взаимно допълващи се механизми за изучаване на връзката между езика и митологията. Заедно тези модели позволяват на митолингвистиката да реконструира и проучи дълбоките митологични основи на езиковите системи, разкривайки сложните взаимовръзки между езика, митологията и културата.

ВТОРА ЧАСТ

Названия на *дъга* в българския език – лексикалносемантична класификация и митолингвистичен анализ

В българския език названията за природни явления като дъгата, ветровете и вихрушките често се формират в контекста на богатото културно и митологично наследство на народа. Те не само отразяват прякото визуално възприятие на явленията, но и включват дълбоки символични и асоциативни връзки, произлизащи от народните вярвания, обредност и светоглед. Подобно на названията за ветровете, и диалектните названия на дъгата демонстрират голямо разнообразие, като съчетават лексикални, семантични и образни средства, за да обозначат един и същ природен феномен чрез различни гледни точки.

В традиционната култура дъгата се възприема не само като оптичен ефект, а като значим и често сакрализиран елемент от връзката между земното и небесното. Народните вярвания ѝ приписват митологични и магически функции, като в някои райони се вярва, че дъгата пие вода от реките, в други – че променя пола на онзи, който мине под нея, или че е обвързана с божества и свръхестествени същества. Всичко това е отразено и в диалектната номинация.

Названията на дъгата в българските диалекти разкриват богата езикова картина: те се формират чрез метафори, сравнения, митологизирани образи и емоционално-оценъчни елементи. Част от тях се основават на външни признаци – форма, цветове, положение в небето; други произтичат от религиозни и митологични представи; трети използват функционални, магически или културни значения, за да обозначат явлениято.

В езиково отношение названията демонстрират диалектна вариативност, метафоричност и иновация. Често те включват персонификация на дъгата, чрез която явлениято се приписва на субект – било то божество, змей, самодива или животно. Такива представи съществуват паралелно с книжовната традиция, като в някои случаи названията произлизат от или се отнасят към официалното наименование *дъга*, но в други се наблюдават отклонения, отразяващи местни културни пластове и възприятия.

В настоящия автореферат ще бъдат разгледани само две номинационни групи с названия за дъгата, които позволяват да се проследят начините, по които народната култура и езикът взаимодействат и си влияят. Първият номинационен признак, който ще бъде анализиран, е именно *дъга*, където наименованията се формират на основата на книжовното и най-разпространено лексикално означение на това природно явление.

1. Номинационен признак 'дъга'.

Първата и значителна по брой група български диалектни названия на дъгата произлиза от официалното книжовно название на природното явление, което представлява разноцветна ивица на небето, обикновено появяваща се след дъжд, представляващо разноцветна ивица на небето, в която се виждат цветовете на спектъра в резултат от пречупването на слънчевите лъчи в дъждовните капки (СТРБЕ 1994: 185). Тази група включва названия, които са производни на думата „дъга“ и широко разпространени в различни български диалекти. Названията в тази подгрупа са свързани с прякото възприемане на явлениято и отразяват вътрешната форма на понятието, като в някои случаи се срещат и фонетични и морфологични вариации. В съвременния български език всеки българин знае какво представлява дъгата, но в миналото са използвани различни названия, някои от които са по-широко разпространени както в България, така и извън сегашните ѝ политически граници, като производните от названието *дъга* са широко разпространена сред българските диалекти и във вътрешната форма на всяко едно название ще бъде означението *дъга*. Определението за *дъга* е посочено, като 'обикн. полуокръжност, част от окръжност; седмоцветен полукръг, намиращ се на

хоризонта; надлъжна дъска на каца, бъчва и под.' (БЕР 1971:453). – От Срхр. *дѹга* (БЕР 1971: 454). В тази номинационна група ще бъдат названия със стб. корен *джг-* и те са:

- *дѹга* – дѹга (БЕР 1971: 453); *дѹгѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); *дѹгагѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188, 188); *дѹгѹ-дѹгѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); *дѹгѹ-дѹгѹвѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188).

Употребата на суфикси като *-ица* и *-вица* в *дѹгѹйца* и *дѹгѹвѹйца* създава умалителни форми, които придават на названията по-личен и емоционален характер. Тези форми са типични за българския език и често се използват за изразяване на привързаност или нежност. Формите като *дѹгѹ-дѹгѹйца* и *дѹгѹ-дѹгѹвѹйца* може да са резултат от фонетични промени и редупликация, които добавят ритъм и мелодичност на изказването, типични за народните диалекти.

Към тази номинационна група ще бъдат причислени и следните две названия:

- *дѹмгѹ* – дѹга (Михайловградско, част от Берковско, Свогенско, Ботевградско, Тетевенско, Ловешко и в някои села във Видинско и Еленско) (Топалова-Симеонова 1980: 185, 186); *дѹнгѹ* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 186).

Названието *дѹмга* вероятно има конотации с *дѹга* поради звукова близост и семантична асоциация с думата *дамга* (турцизъм), означаваща знак или белег. Дѹгата може да се възприема като небесен знак, което вероятно е вдъхновило формирането на тези названия. В някои региони фонетичните особености са довели до промени в произношението, като *дѹмга* или *дѹнгѹ*, които са звучни варианти на *дѹга*.

Следващите две названия също ще бъдат поставени в тази номинационна група и те са:

- *дѹница* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187); *дѹница-вѹница* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187).

Названието *дѹница* може да произлиза от *дѹга* чрез метатеза на звуковете, което е често срещано в диалектите. *Ваница* може да е добавка за ритъм или фонетична украса, типична за народните диалекти. Тези форми може да имат връзка с местни легенди или вярвания, свързани с дѹгата, като например *баба Гѹца* и *вила Гѹца*. Затова към тази група ще бъдат причислени и следните означения:

- *бѹба Гѹца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187, 188); *вѹла-вѹла Гѹца* – дѹга (Ивански, Шуменско) (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187, 188).

Названията като *баба Гѹца* и *вила-вила Гѹца* показват персонификация на дѹгата като митична фигура, вероятно свързана с местни легенди или вярвания. Това е често срещано в народната култура, където природни явления се олицетворяват и се свързват с определени фигури или духове.

Към тази номинационна група ще бъдат присъединени и следните означения:

- *тѹгѹ* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187); *тѹгѹ Гѹца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); *тѹгагѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185); *тѹгѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); *тѹгѹ-тѹгагѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); *тѹгѹ-тѹгѹйца* – дѹга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188).

Названията като *тѹга* може да са резултат от фонетична промяна на *дѹга*, при която звуковете се променят поради диалектни особености. Подобно на други форми, добавката *Гѹца* при *тѹга Гѹца* подсказва персонификация на дѹгата, вероятно свързана с народни вярвания или митологични представи, при които дѹгата се олицетворява като конкретна фигура.

Употребата на суфикси като *-гѹца* и комбинации от думи като *тѹга-тѹгагѹйца* подсказва умалителни форми и редупликация, което придава мелодичност и ритъм на думата, характерно за

народните диалекти и фолклорния език. Подобно на *дъгагица* и *дъгъвица*, тези форми показват фонетични промени и случаи на фонетична асимилация и редупликация, които са често срещани в различни български диалекти.

Следващото название *търъгица* вероятно е резултат от фонетична метатеза, при която редът на звуковете е променен, което е характерно за някои диалекти.

- *търъгйца* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185).

Морфологично сложните названия като *търъгица* показват как в народния език звуковете и суфиксите се променят в зависимост от локалните особености на произношение и интонация, като същевременно създават уникални названия за дъгата.

Названията за *дъга* в българския език, групирани в този номинационен признак, показват как едно и също явление може да бъде наименувано по различни начини в зависимост от регионалните и културните особености. Тези форми, макар и разнообразни, отразяват богатството на народната култура и език, както и връзката между природния свят и човешките вярвания. В този контекст езиковите вариации не са просто фонетични или морфологични изменения, а носители на културно и митологично значение, което придава дълбочина на наименованията за дъгата в българския език.

2. Номинационен признак ‘нещо за препасване’.

Вторият номинационен признак е ‘нещо за препасване’ обхваща група названия за дъгата, които метафорично я представят като предмет, използван за препасване или обличане, символизиращ връзката между небето и земята. Тази концепция се корени дълбоко в народната култура и вярвания, където дъгата често се възприема като свръхестествена препаска, която може да бъде носена от богове, митични фигури, животни или дори от възрастни жени, които са ключови персонажи в българския фолклор.

В автореферата тази група названия включва само вариации от домашен произход, които отразяват различни аспекти на препасването, като например *пояс*, *колан*, *гайтан*, както и специфични препаски, свързани с определени митологични фигури или животни. Особено интересни са названията, които добавят религиозен или митологичен контекст, като *пояс на Св. Богородица* или *пояс на Адам*, което подчертава възприемането на дъгата като свещен символ.

Тези наименования често разкриват регионални особености, заемки от гръцки език, и локални вариации, които отразяват културната специфика на отделните области в България. Използването на метафори, свързани с препасването, свидетелства за това как народното въображение е трансформирало природния феномен в част от фолклорната и религиозната символика, придавайки му дълбок смисъл и значимост.

2.1 Номинационен признак ‘пояс’.

В тази група са представени български диалектни названия на дъгата с основен компонент *пояс*. С помощта на лексикалносемантичния анализ се определят техните номинационни признаци, които са показателни за връзката с: бог, св. Богородица, библейски персонаж, баба. В настоящото изследване е представена една сравнително нова теоретична концепция. Чрез използване на втория митолингвистичен модел се анализира вътрешната форма на думата, разкриваща мотивацията при езиковата номинация на названията, която може да отразява митологични вярвания или рационално-битови представи. Българските говори разкриват голямо разнообразие от термини за назоваване на небесното оптично явление, но в настоящото изследване за първи път ще бъдат разгледани по-обстойно широко разпространените в българската диалектна територия названия на дъгата с основен компонент *пояс* от лексикалносемантична гледна точка с помощта на науката митолингвистика и по-конкретно с нейния втори основен модел.

Всички разгледани названия на дъгата в тази група се отнасят към номинационния признак ‘пояс’, който може да се раздели на няколко по-конкретни признака. Този номинационен признак метафорично свързва названия на част от облеклото с названията на дъгата и е един от най-разпространените в българската диалектна територия.

Дъгата и поясът притежават особена връзка, едно семантично преливане, което присъства в различни култури от древни времена. В миналото използването на колана е било различно от начина му на носене в настоящото. Украсяването на коланите с различни цветове и шарки, богатата му бродерия и неговата основна функционалност се дължи на семантиката му на закрила, привързаност и поверителност (Шевалие, Геербрант 1995: 521–522).

Образът на една значителна група български диалектни названия на дъгата произлиза от приликата по цвят и форма на тъкания цветен пояс и оптичното явление. Асоциацията с понятието *пояс* е много широко разпространена сред българските диалекти. Цветният пояс се свързва с нашенската носия и е неделима част от нея. Определението за названието *пояс* е посочено, като ‘колан; широка ивица от някаква материя за препасване; опас’ (БЕР 1996: 574–575). В някои български диалекти оптичното явление е наричано:

- *пояс* – дъга (Емборе, Кайлярско) (Попстоилов 1924: 37; Младенов 1941: 502; Топалова-Симеонова 1980: 188); *пoйаска* – дъга (Младенов 1981: 45); *пoйасна* – дъга (Белене) (БДА 1966: к. 279; Топалова-Симеонова 1980: 185); *пoйасче* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185); *пoјас* – дъга (Кратовско) (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 37).

Пояс е едно от най-старите названия на дъгата. То произхожда от стб. *поясъ* < прасл. **pajāsъ* (БЕР 1996: 575) и неговите производни, които се срещат в Източно Софийско; Панагюрско; Пазарджишко; Пловдивско до Асеновград; Чирпанско; Старозагорско; Тополовградско; в отделни села в Свищовско, Разложко и Благоевградско, както и в някои селища по долното течение на р. Места извън сегашните политически граници на България (Топалова-Симеонова 1980: 186).

Според изваденото етимологично значение на това название вътрешната му форма е *пояс* и тя отразява рационално-битовата мотивация при номинацията, защото ни насочва към част от облеклото на българите, при което доминиращи са приликата по цвят и форма на тъкания цветен пояс и атмосферното явление. Очевидна е смисловата връзка между понятието *дъга* и означението *пояс*.

Към тази номинационна група ще бъдат причислени и българските диалекти названия на оптичното атмосферно явление назовавано с лексемите *пояс*, *опас* (нещо за опасване или това, с което се опасва). Главната идея за представяне на преносния смисъл е изразена чрез формата на дъгата и нейния спектър. За това говорят названия като *бабин пояс*, *Богородичен пояс* и др., за които ще стене дума след малко. Етнокултурните характеристики на женските пояси са, че те са шарени, пъстри, с контрастни цветни съчетания, в ярки багри и ги има във всички краища на българската езикова територия (Велева 1963: 53; Михайлова 1974: 211). До края на XIX век някои българи изработвали своите пояси „от мъниста, като разноцветните мъниста образували шарки, които били предимно от растителен характер“, а поясът на банатските българи имал второстепенно значение, защото служел предимно за украса и не толкова за запасване (Телбизов, Телбизова 1958: 17 – 18).

В българската диалектна езикова територия в един ограничен ареал на разпространение се откриват и някои названия на дъгата, образувани от други лексеми с основно значение ‘пояс’ (Гаравалова 2019: 215). Те произхождат от същия корен както и стб. *поясъ*. *Ḷnas* е дума от домашен произход и също произлиза от прасл. **a-pajāsъ* с изпадане на *-j-* и контракция на *aā > ā* (БЕР 1995: 896). Названията на дъгата от тази подгрупа са:

- *Ḷnas* – дъга (Тутраканско) (БДА 1966: к. 279; Младенов 1981: 45); *Ḷnъс* – дъга (Тутраканско и Беленско) и представлява фонетичен вариант на *Ḷnas* с редукция *a > ъ* (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187).

Друго подобно название е:

- *опасн'ѐ* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185; Младенов 1981: 45).

И трите названия могат да бъдат обяснени като ‘вълнен колан, който е тесен; женски колан’ (БЕР 1995: 896).

Към тази група ще се причисли още една лексема, която има същия корен и същата семантика и тя е:

- *прѣпаска* – дъга (Сливенско) (Топалова-Симеонова 1980: 186, 188; Младенов 1981: 45); (Севернософийско, Сливнишко, Западнoсвогенско и др.) (БДА 1975: к. 299); *прѣпѣска* (Гаравалова 2019: 215).

Тя е обяснена като „ивица от плат, кожа или друга материя, която служи за пристягане, привързване на дреха в кръста“ (РБЕ 2012: 154). Препаската представлява ивица от различен материал за препасване и също като пояса е била изработвана в различни шарени цветове, които наподобяват цветовете на дъгата.

Изследваните в тази точка названия на дъгата, произхождащи от понятието ‘пояс’, разкриват значителна връзка между културните артефакти и природните явления. Те отразяват дълбоко вкоренената в българската традиция аналогия между тъканите цветни пояси и оптичното явление, каквото е дъгата. Езиковата мотивация зад тези названия е основно рационално-битова, основана на визуалната прилика по цвят и форма. Същевременно, разглежданите названия като пояс, опас и препаска демонстрират и етнокултурните особености на българските носии, подчертавайки важноста на пояса като символ и украса. Така, чрез тези названия, се разкриват както лексикалните, така и културните пластове, които формират народното разбиране и описание на дъгата.

2.2. Номинационен признак ‘божи пояс’.

Този номинационен признак е с означения, които са показателни за връзката с божественото. Названията представляват сложно лексеми, състоящи се предимно от два корена, или словосъчетания. Определението за *дядо* е посочено, като ‘възрастен човек; майчин или бащин баща’ от стб. *дѣдъ* (БЕР 1971: 471), определението за *господ* е посочено, като ‘бог (в християнството) от стб. *господьнъ* (БЕР 1971: 267), а определението за *пояс* е посочено, като ‘колан; широка ивица от някаква материя за препасване; опас’ (БЕР 1996: 574–575). В някои български диалекти дъгата бива наричана:

- *дедогѣспод’оф пѣйас* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185); *д’ѣдоф гѣспод’оф пѣйас* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185); *на д’ѣдо гѣспот пѣйаса* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 188); *дѣдов гѣсподьов пѣяс* – дъга (Koseska 1972: 57); *пѣясъ на дядо Гѣспод* – дъга (Koseska 1972: 57); *пѣйас на д’ѣдо гѣспот* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185); *дядо гѣсподьов пѣяс* – небесна дъга (Грудовско, Словенско, Свиленградско) (БЕР 1971: 471); *дядов гѣсподьов пѣяс* – небесна дъга (Казанлъшко; Тополовградско) (БЕР 1971: 471); *на Господ појасот* – дъга (Радовишко) (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 37); *гѣспод’оф пѣйас* – дъга (Кръстополе, Ксантийско) (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188; Гаравалова 2019: 214).

Следващите две означения също ще бъдат причислени към тази номинационна група, но при тях вместо *господ* е употребено *бог*. Определението за *бог* е посочено, като ‘същество, което не е земно и според религиозните представи е създало и управлява света’ от стб. *вогъ* (БЕР 1971: 60). В някои български диалекти дъгата бива наричана:

- *бѣгоф пѣяс* – дъга (Югозападни говори) (Кондратенко 2000: 63); *на д’ѣдо бѣжи пѣйаса* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185).

Тези означения отразяват част от българския мироглед, който има корени в старозаветната традиция. В Библията разноцветна ивица на небето е знак за обещанието, което Бог дал на Ной, че няма да има нов потоп до Второто пришествие (Битие 9: 12–17). Това разбиране е запазено и в българските народни вярвания. Библейските сказания, съчетани с наблюденията, че дъгата се появява след дъжд, са отразени в схващането, че дъгата е божи знак, а дъждът ще спре, за да не потопи хората отново (Георгиева 1985: 41). Има поверие от Великотърновско, което гласи, че Бог изпратил потопа, защото хората станали зли и искал да ги унищожи, но се натъжил от плача на децата, животните и птиците и обещал, че повече няма да праща потоп. Затова било създадено красивото атмосферно явление, което служило като знак за това обещание. Затова и се появява този атмосферен феномен, когато дъждът спре (Маринов 1914: 16).

Има и вярвания, според които дъгата е част от божественото облекло – като поясът на бога, който той изплаква докато вали дъжд или пък изсушава след дъжда (Георгиева 1985: 27). Според Б. Попов тези названия „са показателни за връзката с бога, за присъствието на неговата сила и за това, че природното явление се възприема като атрибут на върховното същество“ (Попов 2017: 488). Българските диалектни названия на дъгата могат да се обяснят чрез влиянието на митологично-религиозните представи. Езиковата номинация в този контекст е мотивирана от отмиращия митологично-религиозния мироглед на българския народ.

2.3. Номинационен признак ‘пояс на Св. Богородица’.

Названията в тази група също отразяват божествена принадлежност, като подчертават връзката с новозаветната традиция. Тези названия свързват дъгата с обожествен персонаж – Св. Богородица, майката на Божия син, която бива обожествена. Женската символика тук е двойка: тя е свързана както с християнската религия, така и с древните езически корени. Примери за тези названия са:

- *Богорѡдичен пояс* – дъга (Струмица) (Попстоилов 1924: 37; Младенов 1941: 502; БЕР 1971: 653); *Богорѡдичен појас* – дъга (Леринско) (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 37); *на Светѡй Богорѡдица појаса* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 188); (Смолянско; Босилеградско) (Гаравалова 2019: 214, 216); *пояс на Св. Богородица* – дъга (Смолянско) (Бонева 1994: 19).

Въпреки че тези названия не са широко разпространени, те отразяват древната женска символика, свързана с култа към плодородието и Богинята майка, наподобяваща на костенурката и жабата (Попов 2020а: 89). Първообразът на Богородица, произхождащ от праисторията, е Богинята майка. Вярванията на българите, които свързват появата на дъгата на Успение Богородично с благоприятна есен и плодородна година при дъжд, са показателни за този култ (Георгиева 1985: 28). Това отразява архаичните вярвания в българската народна традиция, където разноцветната ивица на небето е символ на плодородието и връзката с изобилието на житни култури. Друга народна представа вижда в дъгата посредник между небесното и земното царство, както Дева Мария е посредник между хората и Господ (ibid: 48). Също така, дъгата и поясът символично свързват небето със земята и горната част на човешкото облекло с долната. В някои вярвания дъгата е отъждествена с покрива на Богородица (Вражиновски 1998: 95). Очевидно е, че във вътрешната форма на тези названия се преплитат митологично-религиозни представи, в които християнският мироглед е преплетен с древни езически вярвания.

2.4. Номинационен признак ‘пояс на Адам’.

Тази категория включва само едно диалектно название, свързано с библейски персонаж:

- *Адамов појас* – дъга (Широколъшко) (Бонева 1994: 19).

Името на Адам, използвано като алегория от ранните старозаветни текстове и впоследствие в новозаветните, вероятно е вдъхновило българите за това название. Местното население вероятно е направило аналогия с първия грях, извършен от Адам и Ева, и последвалото му опрощение, защото

природното явление, което се появява след дъжд е възприето като символ на прошката в християнството и като знак, че Бог повече няма да изпраща потоп на хората. Наказанието на Адам за греха и изпращането на потопа от Бог, защото хората станали лоши (вж. Рим. 5: 18) в контекста на библейските концепции създава връзка между тези две случки. Следва опрощението, чийто символ е атмосферното явление. Анализът показва, че и тук мотивацията на вътрешната форма на думата при номинацията е проекция на митологично-религиозния мироглед на местното население от Широколъшко.

2.5. Номинационен признак ‘пояс на възрастна жена’.

Тази категория включва описателни названия, съставени от определение и определяемо. В основата на тези означения стои думата *пояс*, съчетана с определението *бабин*:

- *ба́бин по́яс* – дъга (Геров 1975: 18; БЕР 1971: 653; РНДКБ 2018: 97); *ба́бин по́йас* – дъга (Топалова-Симеонова 1980: 185, 187, 188); (Дукат, Босилеградско) (Гаравалова 2019: 214); *ба́йин по́йес* – дъга (Плетвар, Девинско; Лилково, Пловдивско) (Гаравалова 2019: 214).

При номинацията на тези означения се разкрива своеобразно смесване между рационално-битовата и митологичната мотивация. От една страна, названието чрез роднинското *баба* може да се обясни с включването на дъгата в йерархията на родствените отношения при хората, което представлява рационално-битова мотивация. Тези названия могат да бъдат мотивирани и от външния вид на женските пояси, направени така, че да наподобяват красивото атмосферно явление на небето (Маринов 1914: 16), което се явява друга препратка към рационално-битовата мотивация на езиковата номинация. От друга страна са съхранили реликти от плодородните култове, свързани и с небесната разноцветна ивица, която има огромна роля като символ на плодородието и предводител на дъжда (ibid.). Трябва да се отбележи, че при изпълнението на вълшебни обреди за плодородие българите и не само са се преобразявали като дядо и баба, когато става дума за ритуални персонажи (Славянские древности 1995: 123). Следователно, тук се забелязва и митологична мотивация, отразяваща култовата роля на женския персонаж и неговата символика.

Интересното при тези названия е двойственият характер (вплитане на двата вида представи) при езиковата мотивация на означенията, т.е. се наблюдава смесване на различни пластове при мотивацията и е трудно да се определи кои от тях са първично заложили при номинацията.

2.6. Номинационен признак ‘пояс на животно’.

Номинационният признак ‘пояс на животно’ е с много ограничен ареал на разпространение и се среща единствено при едно единствено название, при което определението към определяемото *пояс* е *лисица*. Определението за *лисица* е посочено, като ‘животно, което е хищно; кърпи за пояс с тъкани мотиви и др.’ от стб. лнснца (БЕР 1986: 421). Названието на дъгата е:

- *лесичи по́яс* – дъга (Извор, Видинско) (Гаравалова 2019: 216).

Това название се отклонява от по-честите композитни форми, свързани с божествени или митологични фигури, като *пояс на Богородица* напр. Вместо това, то свързва дъгата с животно лисица, което може да бъде интерпретирано като уникална местна традиция или вярване, предаващо символичен смисъл, специфичен за този регион. Възможно е лисицата да е избрана заради своите асоциации с хитрост, адаптивност или дори поради визуалната прилика между цветовете на лисичата козина и тези на дъгата.

Тази форма на номинация, макар и необичайна, допълва богатството на народните вярвания и символика, свързани с природни явления в българската култура. Тази рационално-битовата мотивация при номинацията ни показва как въображението и локалните традиции могат да придадат на дъгата значение, което надхвърля обичайните религиозни или митологични мотиви, създавайки уникални езикови и културни феномени.

ТРЕТА ЧАСТ

Названия на *вихрушка* в българския език – лексикалносемантична класификация и митолингвистичен анализ

Българските означения за вихрушка могат да бъдат разгледани чрез митолингвистичен анализ, който разкрива мотивационните модели, използвани за именуване на този феномен. Два от най-интересните модела включват асоциации с митични същества като самовила и змей, но богатството на българския език е толкова голямо, че за много от читателите на дисертационния ми труд могат да бъдат избрани други мотивационни модели като най-интересни. Чрез изследване на тези модели можем да разберем как езикът отразява и увековечава митологичните разкази, предания и легенди.

Митолингвистичният анализ на вихрушката в българския език разкрива как езикът служи като средство за изразяване на митологичните вярвания. Анализът на езиковите структури и културните контексти около това явление предоставя прозрения за културните ценности и вярвания, залегнали в основата на българската митология. Изучаването на употребата на названията на *вихрушката* в различни митологични контексти помага да се разбере по-добре взаимовръзката между езика и митологията.

Много отдавна и българите, и славяните са се опитвали да обяснят природните явления като вихрушката, често виждайки в тях действия на зли сили като дявол, таласъм и караконджол. Вярването, че вихрушката е дело на дявола, е разпространено не само сред българите, но и сред други европейски народи. Германците, например, свързват вихрушката с магьосници и вещици, докато българите допълват тези представи със зли самовили и юди. Други европейски народи като германците и поляците пазят легенди, свързани с вихрушката, които гласят, че този много специфичен вид вятър е дяволски танц (Колев 1987: 194).

Митологичните представи за атмосферните явления в България се съчетават с християнските възгледи за сътворението на света (Георгиева 1980а: 457; Стаменова 1986: 307-308). Демонизираниите разбирания за вихрушката често са съпътствани от вярата в способността на молитвата и обредно-магическите практики да изгонят или унищожат лошите сили. Християнската религия и езическите вярвания се преплитат, формирайки характерния български мироглед (Стаменова 1986: 308).

Вихрушката е разглеждана и като пратеник на Бога, който с нейна помощ наказва хората за техните грехове. Съществуват поверия, че вихрушката представлява душата на починал човек, която обикаля земите си и наблюдава близките си. Често се смята, че тя предвещава бедствия и болести (Колев 1987: 194). За изцеление от вредите, причинени от вихрушката, се използват баения, молитви, обредни хлябове и прането на облеклото, с което е бил човекът по време на вихрушката.

Основно в Пловдивския край, но и на много други места в България и извън нея се среща поверието, че светът е сътворен от Бог, който има помощници за различни аспекти на живота и природата. Един от тези помощници е Вартоломей, който отговарял основно за бурите и вихрушките в българската митология. Боговете и светците често се появяват сред хората, за да ги напътстват (Стаменова 1986: 293).

Странджа е регион с богата култура и етнография, където живеят българи, турци, роми и помаци и други. Това води до разнообразна светогледна система, отразена в митологията и обичаите на населението. Вихрушката играе важна роля в митологията на Странджа и има различни представи за нейната същност. За някои групи тя е свързана с пренасянето на душите на починалите, докато за други е предвестник на бедствия и болести. Вихрушката често се описва като митично същество, персонификация на ветровете (Попов 1996: 236).

Старите паганистични представи разглеждат вихрушката като сила на природата, контролирана чрез обреди и магически практики. Вихрушката е била обект на такива вярвания, като се е смятало, че може да бъде предотвратена или омилоствена чрез магически обреди. Това е било важно за земеделците, зависещи от природните условия. Спирането на градушката е друг пример за магически практики, свързани с вихрушката. С нарастването на влиянието на християнството и секуляризма, тези практики и вярвания постепенно изчезват (Тодоров 1985: 263-264).

За защита от вихрушката и свързаните с нея заболявания се съветва „завития и уплетения“ да се заплюе в пазвата си или на земята и веднага да клекне. Вярва се, че тази магия може да предотврати заболяванията (Тодоров 1985: 264).

Въпреки че възгледите за вихрушката се запазват почти до средата на миналия век, някои свързани обредни действия отпадат по-рано. Например, заплашването на градоносни облаци и гълтането на ледени зърна вече не се практикуват, но тези представи и обичаи продължават да бъдат изучавани като част от културното наследство (Попов 1996: 222).

В Странджа се практикуват магически ритуали за изцеление и предотвратяване на природни бедствия като вихрушка. Вредоносните магически практики са изоставени в началото на миналия век, докато магическото лечение на болести продължава до 60-те и 70-те години на XX век (Попов 1996: 227).

Богатството на светогледната система в Странджа се дължи на взаимодействието между езически и християнски вярвания и на разнообразния етнографски състав на населението. Различните групи имат различни представи за вихрушката и ветровете. Например, има различия в терминологията за митични персонажи. Вихрушката играе важна роля в тези различни светогледни системи (Попов 1996: 236).

Прогнозите за времето са свързани с посоката на вятъра през различните сезони. Вихрушката може да бъде признак за задържане на сухо и горещо време, което е важно за земеделието (Тодоров 1985: 265).

Вихрушката е символ на въртене и неустойчивост, което може да се свърже с въздушния вихър или торнадо. Тя се тълкува като сила на природата, която разрушава и преобразява света. Също така, вихрушката може да се свърже с трансформацията, характерна за магически и шамански практики.

1. Номинационен признак ‘вихрушка’.

Логично е първата номинационна група в автореферата да бъде с названието *ветрушка*, тъй като тя бива свързвана със *самовилите*, като в Пещерско те се описват като зли духове, свиващи вихрушката (Бонева 1994: 36), но на тях ще обърна по-специално внимание в следващата номинационна група. Сега само ще отбележа, че в Чепинско, тези същества са представяни като жени, облечени в бяло, които се явяват срещу сряда или петък и на големи празници като Спасовден, отвлечайки момчета с вихрушка (Бонева 1994: 19), т.е. използвали са я като атрибут.

В българския език означението *вихрушка* носи значителни митологични конотации, отразяващи дълбокото вкореняване на вярванията и традициите в културното съзнание. Произходът на думата е от стб. *внхръ* (БЕР 1971: 155) означаващо мощен и унищожителен въртящ се вятър, в комбинация с умалителната наставка *-ушка*, която добавя усещане за нежност или незначителност, подчертава двойнствената природа на това природно явление. В българския фолклор и митология вихрушката е използвана за описание на различни природни явления, включително бури и мощни ветрове, за които се смята, че са причинени от свръхестествени сили. Образът на вихрушката е широко разпространен в народните песни и легенди, представяйки я като стихийно появил се вятър, който повдига прахоляк, треви, листа и леки предмети към небето. Тази номинация не само подчертава опасностите и унищожителната сила на вихрушката, но и предава идеята за нейния

магически и митологичен характер, което е характерно за българската култура и езикова традиция. Названията в тази подгрупа са:

- *вихрулка* – диал. ‘вихрушка’ (БЕР 1971: 155); *верулька* – вихрушка (Лясково, Асеновградско) (Бонева 1994: 19); *ветрушка* – вихрушка (Пещера, Чепинско, Асеновградско, Хасково, Кърджалийско) (Бонева 1994: 19); (Капатово, Петричко; Церово, Софийско) (Георгиева 1980б: 461); диал. ‘полъх на вятъра, лек вятър’ (Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век: 57); появява се преди дъжд, носи дребни растителни отпадъци и прахоляк (Мертен, Русенско); образуван по подобие на *вихрушка* (Ковачев 1968: 21); силен вятър, който се вие и издига прах и треви (Слишовци, Трънско) (Ковачев 1974: 18); Пещерско, Чепинско, Асеновградско, Хасковско, Кърджалийско (Бонева 1994: 19); *ветерушка* – вихрушка (Капатово, Петричко; Церово, Софийско) (Георгиева 1980б: 461); *ветерушка* – силен вятър; буря (Геров 1895: 199); *ветрушка* – вихрушка, буря, ветерушка (Геров 1895: 199); *ветърнъ* – когато въздухът се движи от една страна към друга; ветерушка, буря (Геров 1895: 200); *вихрушка* – вихър; когато вятъра повдига от земята прах и други леки неща, които се въртят на една страна. Като стане такава вихрушка, казват: *играят самодивы-ты* (Геров 1895: 129); внезапен поривист вятър, който издига спираловидно към небето листа, треви и прахоляк (Буковец, Видинско; Пушево, Великотърновско; Угърчин, Ловешко; Габровница, Монтанско) (Ковачев 1968: 21); силно и бързо движение на вятъра в кръг, в следствие на което се повдигат леки предмети във вид на отвесен стълб (Буковец, Видинско; Дряново, Дрян; Великотърновско; Босилково, Карнобатско, Угърчин, Ловешко, Василевци, Ломско; Габровница; Монтанско; Величково, Пазарджишко; Ново село, Троянско; Лиляк, Търговишко, Преславец, Харманлийско (ИДРБЕИ 2012: 457); *вихрушка (вирушкъ)* – появява се внезапно през лятото, издига във въздуха прах и треви (Пудрия, Врачанско; Климентово, Великотърновско) (Ковачев 1974: 18).

Образът на следващата подгрупа български диалектни названия на вятъра е значителна и произлиза от начина по който се задава вятърът.

- *витрушка* – силен вятър, който вдига високо снопите на нивата или дрехите на двора (Странджа) (Попов 1996: 219); *ви(т)рушката, вѣръ* – вихрушка (Старосен, Пловдивско) (Стаменова 1986: 298).

Друго поверие пък гласи, че в Пиринския край вихрушката, известна още като *ветрушка, ветерушка* и др., е обект на много народни вярвания и практики. Според местните предания, този въртелив вятър е обитаван или дори създаван от *юди* или *самовили* (Георгиева 1980б: 461). Според народната медицина, хората, които попаднат във вихрушката, могат да се разболеят, осакатят, ослепят, полудеят или оглушат. За да се предпазят от тези възможни последици, местните жители се придържат към определени ритуали и практики. Някои от тях са, че човек трябва да седи мълчеливо, ако не иска да изгуби гласа си или при първия полъх на *ветрушката*, човек трябва да каже „лук — кромид“ или „от магарешко мляко съм задоен“, за да се предпази от нейните вредни ефекти, а ако вихрушката вдигне дрехи, те не трябва да се вземат, защото се вярва, че този, който ги носи, може да се разболее, но ако някой вече е пострадал от *ветрушката*, лечението включва блажене на мястото, където тя е била. На това място се носи нещо сладко, както се предписва в народната медицина, за да се умилоствят духовете и да се възстанови здравето на пострадалия (пак там). Тези практики са дълбоко вкоренени в културата и вярванията на местното население и отразяват уникалната комбинация от митология и народна медицина, характерна за Пиринския край. Въпреки традиционните методи на лечение и предпазване, е важно да се търси медицинска помощ, ако симптомите на болестта продължават или се влошават.

В Пловдивския регион *вихрушката* е известна като *ви(т)рушка* или *вѣръ* (Старосен, Пловдивско) и се възприема като вятър, носещ пакости, който се смята за неблагоприятен поради присъствието на нечиста и зла енергия (Стаменова 1986: 298), а в южната част на района около река Марица съществуват поверия, според които *вихрушката* се предизвиква от невидими, нечисти сили.

Местните хора вярват, че девет самодиви карат вихрушката (Конуш, Пловдивско) (пак там). Тези поверия илюстрират силното влияние на митологичните представи и фолклора върху възприемането на природните явления в този регион.

Има легенди, разказващи за смъртта на хора и за откриване на заровени съкровища. Според поверие, ако съкровище бъде открито, от дупката излиза вихрушка, която убива тези, които го намерят (Крушевец, Созополско и Кондолово, Царево). Вихрушката представлява опасността, свързана с откриването на съкровище (Попов 1996: 230).

Вихрушката е свързана с вярвания и забрани, предания и лични разкази повече от всяко друго природно явление. Тези суеверни представи са дълбоко вкоренени в старото поколение и са се запазили до днес. Основата на тези вярвания е самата вихрушка - тя е олицетворение на вредоносна сила, която може да предизвика тежки и неизлечими заболявания, често завършващи със смърт (Тодоров 1985: 264).

Мотивацията на езиковата номинация в тази подгрупа отразява дълбокото вкореняване на митологията и фолклора в българската културна и езикова традиция. В българския фолклор, *ветрушката* е описвана като вятър, свит от самовили или юди, което създава митологичен образ и подчертава връзката между природните явления и митичните същества. Именуването на вихрушката като *ветрушка* е разпространен мотивационен модел сред българските диалектни названия, особено в Родопите, и отразява страха и почитта към силите на природата. Тази номинация не само подсилва митичния образ на вихрушката, но и предава идеята за свързаността на хората с природата и магическите вярвания, характерни за българската култура.

Според изваденото етимологично значение на названието *вихрушка* вътрешната му форма е *вихър* и тя отразява рационално-битовата мотивация при номинацията, защото описва конкретна стихийна поява - вятър, който образува завъртящо се движение около мигновената си ос. Когато се използва този термин, комуникацията става по-точна и прецизна, като се подчертава специфичният характер на тази метеорологична явление.

2. Номинационен признак 'самодива, юда'.

Следващата номинационна група, избрана да присъства в автореферата, е свързана с легендите за юдите и самовилите, които заемат важно място в българския фолклор, като често ги представят като същества с възможност да се превръщат в различни животни. Най-често те се появяват като змии или гарги, или друг вид птици, които плават по реките. Самовилите и юдите са свързани със създаването на вихрушки, а тази връзка е водеща тема в много от легендите, като те често са смятани за причина за различни заболявания (Попов 1996: 231).

В Чепинско се вярва, че самовилите създават вихрушката и се крият в нея (Бонева 1994: 19). Те се описват като жени, облечени в бяло, които се появяват предимно срещу сряда или петък и на големи празници като Спасовден. Тези самовили отвличат момчета с вихрушката, за да им донесат „влаковете и стрелите“ и да обичат ергени-овчари. В Пещерско, самовилите, наричани също юди, са описани като зли духове, които свиват вихрушката, проявявайки се като силен вятър (Бонева 1994: 36).

Народните вярвания ги представят като духове, които докарват вихъра и причиняват разрушения (Геров 1895: 125). В този контекст мотивацията за езиковата номинация на вихрушката се корени в митологията. Митичните и фолклорни елементи, свързани с вихрушката, създават връзка с митични същества и легенди, придавайки символично значение на явлениято.

Самовилите, юдите и други митични същества като змейовете играят важна роля в легендите и преданията на българската култура, свързани със създаването на вихрушки. Възникването на вихрушката често се разглежда като причина за заболявания и се асоциира с нечисти и зли енергии. Вярата е, че самовилите създават вихрушката и се крият в нея. Тези митологични мотиви обогатяват

езиковата номинация на термина, като добавят допълнителен смисъл и дълбочина в разбирането на явлениято.

Вихрушката се явява символ, който съчетава света на небето и земята, участвайки в магически вярвания и митични връзки. Митологичните мотиви или митологичната мотивация придават богатство на езиковата номинация на този природен феномен, подчертавайки значимостта му в културния и духовния живот на българите.

2.1. Номинационен признак ‘самовила’.

Един забележителен пример за анализ на мотивационния модел в именуването на вихрушката в българския език е свързан с едни от най-интересните и противоречиви митични същества – самовилите. Митоллингвистичният подход към тези представи ни показва как езиците, традициите и обичаите на различните етнически групи в Родопите са се преплели и взаимно повлияли. Проучването на митологичните вярвания за самовилите ни предоставя уникална възможност да се запознаем с богата традиция, отразяваща живота на хората в тази планинска област и тяхната връзка с природата. Тези митове и легенди разкриват значението на самовилите и вихрушките за общностите и културите в Родопите.

Определението за названието *самовѝла* е посочено, като ‘вихрушка, зла, рошава жена, самодива’ (Геров 1904: 112–114) и е производно от *див* – диал. ‘чудовище, зъл дух’ от стб. днѣз ‘чудовище’; от ие. **deiwo-s* ‘бог’ и **deiwā-s* ‘богиня’ (БЕР 1971: 384). В някои български диалекти вихрушката е наречена:

- **самовила** – вихрушка (Равногор, Рибново, Балдево, Долно Луково, Радилово) (Бонева 1994: 19); вихрушка (Ореше, Огняново, Скребатно, Гърмен, Плетена, Долен, Нова Ловча, Балдево, Гоцделчевско); вихрушка; вятър (Якоруда, Филипово, Разложко; Велинградско); силен вятър (Средни Родопи; Лещен, Гоцделчевско) (БЕР 2002: 465); *ветрушка* (Бонева 1994: 19);

- **самовѝда** – вихрушка, вятър (Долно Луково, Кърджалийско). От *самоѝда* (вж.) с диалектна промяна -ю- > -ви (БЕР 2002: 465); *самойла* – вихрушка; вятър (Годлево, Разложко); *самувѝла* (Кукуш), *самувѝлъ*, *самуйлъ* ‘вихрушка; самовила’ (Съчанли, Гюмюрджинско) (пак там);

- **самувѝла** – вдигаща прах във формата на фуния вихрушка (Буково, Баничан, Тошево Осиково, Парил, Илинден, Корница, Лъжница, Ляско, Делчево, Гоцделчевско; Елешница, Драглище, Обидим, Бачево, Кремен, Осеново, Разложко; Банско) (пак там); вихрушка (Теплен, Благоевградско, Долен, Дъбница, Илинден, Благоевградско) (Кочев 1980: 636);

- **самодѝва** – вихрушка (Западна България) (Попов 1994: 304);

- **дѝви** – вихрушка (Лясково, Асеновградско) (Бонева 1994: 19); нар., поет. *самодива* (БЕР 1971: 384);

- **самодивски ветрове** – свръхестествени същества като самодиви, русалки, самовили и др. (Горнооряховско) (БЕР 2002: 466);

- **вѝла** – народът вярва, че това са духове, които докарват вихъра; горолом, хала, вж. *самовѝла* (Геров 1895: 125); (Източна и Южна България) (Попов 1994: 304).

В различни части на България (Равногор, Рибново, Балдево) самовилата се възприема като създаваща вихрушка (Бонева 1994: 19). В Странджа самовилата е описвана като лош горски дух, който причинява вихрушки (Ореше, Огняново, Скребатно). Подобни вярвания съществуват и в други региони, където самовилата се свързва с вихрушки и силни ветрове (Якоруда, Филипово, Разложко).

В Странджанския край също има поверия за вихрушката, предизвиквана от зли сили като юди и самовили. Тези поверия са придружени от апотропейни действия, целящи да предпазят хората от злото влияние на вихрушката (Попов 1996: 219).

Мотивацията на езиковата номинация в тази номинационна група отразява дълбокото значение и влияние на митологията и фолклора върху българската култура и езиково съзнание. *Самовилата* е често използван символ в българския фолклор и език, представящ красота и нежност. Митологичните представи за *самовилите* са разнообразни и богати, разкривайки традиции, които свързват вихрушката с тези митични същества.

Изследването на митологията на *самовилите* разкрива богатите и интересни традиции, които съществуват в българския фолклор. В различни региони, включително Пловдивския край и Странджа, съществуват множество легенди и вярвания, свързващи *самовилите* с вихрушките. Тези митологични мотиви обогатяват езиковата номинация и придават допълнителен смисъл и дълбочина на термина.

В заключение, именуването на вихрушката като *самовила* не само създава митичен образ, но и отразява културните и езикови особености на българския народ. Тази номинация е важен пример за това как митологичните представи и фолклорът влияят върху езиковото съзнание и традициите, създавайки уникални и богати културни символи.

2.2. Номинационен признак 'юда'.

Названието *юда* в контекста на вихрушка също заслужава по-специално внимание. Н. Геров описва *юда* по сходен начин с *самовила* – като същество, което може да се превръща в обикновена жена, ако изгуби дрехата или сянката си. Разликата е, че юдите обикновено не правят бели, но понякога също могат да причинят вреди (Герров 1904: 601–602). В български диалекти вихрушката е наречена:

- *юда* – вихрушка (Герров 1904: 601; Бонева 1994: 36); вихрушка (Змеица, Смилян, Давидково, Беден, Ягодина, Търън, Петково, Смолянско; Жълтуша, Кърджалийско) (Бонева 1994: 19); (Пирин и Странджа-Сакар) (Попов 1994: 304); *юдата* – вихрушка (Сърница, Пазарджишко) (Бонева 1994: 19); *юда-враг* – вихрушка (Ягодина, Смолянско) (Бонева 1994: 19); *юда принцка* – вихрушка (Солища, Гела, Широка лъка, Павелско, Хвойна, Чепеларе, Момчиловци, Смолянско) (Бонева 1994: 19).

Дълбоко в корените на българската митология и *юдата* е мистериозно същество, символизиращо вихъра и неговото въртене. Нейното влияние е усещано от хората, като *юдата* може да се яви като добра или лоша мома в зависимост от обстоятелствата (Търън, Неделино, Широка лъка, Момчиловци). Следователно, *юдата* е носител на отрицателна енергия, влияеща върху хората (Бонева 1994: 19).

Самовилата и *юдата* са фантастични същества от българската митология, които присъстват в народните приказки и легенди. Те са свързани с мистериозни места и явления, както и с магията и тайните знания. В същото време, те често се използват като символи в българския фолклор, представяйки различни характеристики или поведения. Например, *самовилата* символизира красота и нежност, докато *юдата* представлява злоба и заплахата.

В Родопите младите овчари често се сблъскват с митични същества като *самовила* или *юда*. Имената на тези същества обикновено съвпадат с местните наименования за вихрушката, защото тя се свързва с опасния вятър. В Западните Родопи *самовилата*, явяваща се като мома, е по-запазена в представите на християните, докато в Средните Родопи при мохамеданите образът е по-блед. В Средните Родопи се разказва за *юди*, които се явявали на овчарите като моми. В южна България, в село Солища (Смолянско), *юдата* е описвана като женско привидение, което става на вятър (Бонева 1994: 36). *Юда пиринцка* се явява на овчари, като е описвана с дълга коса и се появява само пред тях, носейки им китки и грижейки се за колибата им (пак там).

Друга прилика между *самовилата* и *юдата* е възможността за залюбване и последиците от него. Ако някой се „урадиса на *юда*“ (Чепеларе) или „посипала го *юда*“ (Полковник Серафимово), близките му трябва да намерят сух пелин и други билки, които да обае баячка. След това момъкът трябва да ги носи постоянно в пояса си, за да се предпази от *юдата*, която може да го нападне. Ако това се случи, *юдата* може да се прояви като гневен вихър, който може да убие или разболее човека, или просто да изкорени дървета. За да се защитят от *юдата*, хората използват същите методи, които използват за прогонване на вихрушката. Когато обектът на *юдата* заболее, майка му може да занесе дарове за *юдата*, молейки за здраве на сина си. Това е обичай, който се практикува и при лечението на други болести, причинени от свръхестествени същества като джин, стопан и др. Представите за *юдата* са близки между християните и мохамеданите в района, като всяка общност има сходни предпазни практики.

В българската митология представите за вихрушката като мома се запазват най-вече в преданията и песните за *юди*, *самодиви* и *юди пирински*, които са обичани от овчарите в планините. Конкретни случаи на овчари, лекувани и разделяни от тези опасни митични същества, са описвани в народните разкази. В символичните действия и изрази, използвани за защита от вихрушката, се наблюдава персонификация на *самовилите* и *юдите* като причини за вихрушката (Бонева 1994: 19).

Мотивацията на езиковата номинация в тази номинационна група отразява значението и влиянието на митологията и фолклора в българската култура и езиково съзнание. Юдата също се използва като символ в българския фолклор и език, за да представят определени характеристики или поведение. За разлика от представата за *самовилата*, *юдата* представлява злоба и заплаха. И при изследването на *юдите* се разкрива богати и интересни традиции, но има различия с предходната номинационна група, като се забелязват различни представи, които се срещат предимно из Родопите, свързващи вихрушката с юдите. Именуването на вихрушката като начин, чрез който се появяват тези девойки, всъщност са разпространен мотивационен модел сред българските диалектни названия на вихрушката, но в по-ограничен ареал за разлика от *самовилата*. Това създава митичен образ и предава идеята за привлекателност и естетическа стойност и ни насочва към митологичната мотивация на номинацията.

Названията на вихрушката, свързани със самовилите и юдите, разкриват дълбоката връзка между езика и митологията. Самовилите, юдите и други митични същества играят важна роля в българската култура, свързвайки се със създаването на вихрушки и символизирайки силите на природата. Тези митологични мотиви обогатяват езиковата номинация на термина вихрушка, придавайки му допълнителен смисъл и значимост в културния и духовния живот на българите.

Така, чрез изучаването на тези митологични вярвания и езикови структури, можем да придобием по-дълбоко разбиране за културните ценности и вярвания, които са в основата на българската митология и тяхното отражение в езика и традициите на различните етнически групи в България.

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

Названия на *ветрове* в българския език – лексикалносемантична класификация и митолингвистичен анализ

Вятърът има огромно влияние върху климата, разнообразието на растителността, морските течения и дори върху ежедневието на живот на хората. Поради тези и други причини, той е бил обект на активно наблюдение, почит и именуване от страна на българите. В названията на вятъра се открояват различни номинационни признаци, които ще бъдат систематизирани и разгледани подробно в отделни номинационни групи и подгрупи. Част от сведенията, представени тук, ще бъдат обект на по-задълбочен анализ в съответните тематични раздели по-долу в дисертационния труд.

Посоката и силата на вятъра са били съществен фактор в различни селскостопански практики. Така например при отвяването на житото в харманите, българите са се съобразявали с посоката на вятъра, за да извършват ефективно т.нар. веене. Тази практика е била широко разпространена в различни краища на страната, включително в Пловдивския край (Маринов 1986: 79), в Капанския край (Бояджиев 1985: 23, 26) и в Странджанския регион (Райчевски 1996а: 39). В Пловдивския край се е чакал източният вятър, за да се извърши пресяването на зърното (Маринов 1986: 81–82). В Родопите (Чепеларе, Хвойна) и в Кърджалийско (Чакаларово, Кирково) са извършвани ритуални действия с цел предизвикване на вятъра, когато той липсвал в подходящ момент от стопанската година (Бонева 1994: 18).

В някои селища от Странджанския край (Резово, Горно Ябълково, Средец, Росен, Желязково, Тагарево, Стоилово, Малко Търновоско) са правени жертвоприношения в чест на вятъра, за да бъде благосклонен към житвата (Попов 1996: 219). Подобни обреди се срещат и в други населени места (Кула, Белеврен, Заберново, Царево), където вятърът се обещава да бъде дарен с петел или най-хубавата мома, за да духне благоприятно (Райчевски 1996д: 249).

При отглеждането на слънчоглед, също в Пловдивския край, се е използвал вятърът за отделяне на семената от питите, още преди навлизането на ръчните веялки през 30-те години на XX век (Колева 1986: 90).

В градинарството вятърът се възприема предимно като вреден фактор, който може да унищожи разсада. Затова разсадите в Странджанския край се пазели от вятъра, като мястото за тяхното преместване навън се подбирало внимателно (Райчевски 1996а: 41), а в Добруджанския край се изграждал завет от царевични стебла и се извършвало гърлене около корените на чувствителните култури (Пенева 1974: 60–61).

Изборът на място за лозе също се съобразявал с вятъра, като в Добруджанско добри лозя ставали на места с източно изложение, докато западният вятър бил смятан за вреден и сушаш (Пенева 1974: 50).

При изграждането на жилища и дори цели селища, вятърът е бил основен фактор. Постройките са се ориентирали така, че да бъдат защитени от студените северни ветрове (Георгиева 1974: 127; Райчевски 1996г: 138), но на тези практики ще бъде обърнато допълнително внимание при разглеждане на функциите на вятъра в народното жилище.

В рибарските райони вятърът е бил едновременно съюзник и враг: помагал е при лова на паламуд, но е пречел при улов на скумрия (Райчевски 1996в: 77) – темата ще бъде развита в раздела, свързан с вятъра и неговата функция в риболова.

Някои занаяти също са зависели от вятъра. Така например в Странджанския край майсторите скелемиджий е трябвало да се съобразяват с влагата и вятъра при обковаването на къщите по крайбрежието (Райчевски 1996г: 109), а майсторите на въглища са следели посоката на вятъра при отваряне и затваряне на отдушниците в турлука, за да не прегори въгленът (Райчевски 1996г: 96–98).

Пчеларите са поставяли пчелините на места, защитени от вятъра (Бояджиев 1985: 54), а в Пиринския край са избирали за сушене на вълна или за сноване специални заветни места, известни като *коле* (Черкезова 1980: 209, 223). Същото важи и за приюта на овцете през зимата в Странджа – заградени полянки, защитени от студения вятър (Райчевски 1996б: 57).

В митичните представи вятърът играе фундаментална роля при сътворението на света. Според предания в Пиринския и Родопския край (Годешево, Слашен, Беден, Могилица, Хвойна, Смолянско) земята се крепи върху животни и елементи, като вятърът е един от основните носители в тази структура (Георгиева 1980а: 460; Бонева 1994: 18). Тези вярвания ще бъдат разгледани детайлно в частта за митопоетичния образ на вятъра.

Вятърът се възприема и като носител на болести – особено в Пиринския край, където се вярва, че невидими болести се пренасят от ветрове или от чужденци (Радева 1980: 478), но и тази тема ще бъде развита по-надолу.

Наблюдението на вятъра и атмосферните явления е служило като средство за прогнозиране на времето, селскостопански успехи и дори за определяне на характера на цялата година, като по темата има доста информация по-долу, но единствено ще се отбележи тук вярването, че според народната представа суша може да бъде причинена чрез магия, когато тухлари изгорят живо куче в пещта (Тодоров 1985: 263).

В религиозен контекст вятърът е свързан с душата, която се възприема като въздушна субстанция (Шишков 1906: 10; Габровски 1994: 192–193). В Странджа, кръвта от агне, заклано на Гергьовден, се използва за лекуване на болести като червен вятър (Гребенарова 1996: 338).

Дотук бяха очертани малка част от практиките, вярванията и наблюденията, при които вятърът има съществено място в традиционния български свят. Те подготвят терена за анализа на различните номинационни признаци, отразени в названията на вятъра и свързаните с него явления. Отделните групи ще бъдат представени в следващите раздели.

Избрах да Ви представя една от двайсетте номинационни групи в дисертационния ми труд и тя е озаглавена *Номинационен признак ‘същност’*, защото в нея попадат названия, които характеризират вятъра чрез понятия, свързани с неговата предполагаема природа, произход или нрав (напр. господен, дяволски, весел, зъл, лют, странен, черна птица и др.). Те отразяват представата на общността за характера и идентичността на въздушното течение.

20.1.1. Номинационен признак ‘господен’.

В тази подгрупа е засвидетелствано само едно означение. То е с вътрешна форма *господ*. Значението за названието *господ* е ‘бог (в християнството)’ от стб. *господьнъ* (БЕР 1971: 267). От прасл. **gostьpodbь/*gastьpadь* ‘господ’ е известно по-старо значение ‘стопанин (домакин) на гостите; гост’, отразяващо вероятно първоначалната вътрешна форма (семантиката) на термина (вж. Фасмер, 1: 446–447; БЕР, 1: 267; Бенвенист 1995: 74–79). Диалектно означение на въздушното движение е:

- *госпѡдник* – дъждоносен пролетен вятър, благоприятен за посевите; народът казва, че „Господ мие бѣвките си“ (Съдиево, Новозагорско) (Ковачев 1974: 19).

Вероятно в това название е отразено вярване, че вятърът е изпратен от Господ и че представлява божествен атрибут. Далече от Съдиево, в Родопския край има вярване, че съществува някакво точно място, откъдето вятърът идва, но то е неясно и ако си наблизо, ще те издуха, или че Господ управлява вятъра и го крие някъде, когато не духа (Бонева 1994: 18).

Вътрешната форма на това българско диалектно название на вятъра може да се обясни с влиянието на митологично-религиозна представа. Следователно тук езиковата номинация е мотивирана от митологично-религиозния мироглед на българския народ.

20.1.2. Номинационен признак ‘дяволски’.

И в тази подгрупа е засвидетелствано само едно означение. То е с вътрешна форма *дявол*. Значението за названието *дявол* е ‘зъл образ според митични и религиозни представи’ от стб. *днѣволъ* (БЕР 1971: 470). Диалектно означение на въздушното движение е:

- **дяволски вятър** – вее от север със страшна сила (Бистренци, Беленско) (Ковачев 1974: 21).

Тук местното население е метафорично означило вятъра с понятие, което се използва в религиозен и митологичен контекст, за да опише някакво зло към човечеството. В християнството, дяволът се смята за вечния враг на Бога и човечеството и се свързва с идеята за злото и греха. Отново в Родопския край съществува и вярване, че Господ праща вятъра на тези, които са се заблудили и са тръгнали по грешния път (Бонева 1994: 18), а в религиозните вярвания понякога дяволът може да бъде изпълнител на Божията воля за наказание или изпитание на хората. Това може да става с цел да се изпробва вярата, да се укрепи духовното израстване или да се направи корекция на поведението. Названието *дяволски вятър* е определено като северен вятър, който обикновено се свързва със студове и сурови зимни условия, а страшната сила, с която се задава, допълнително привнася отрицателни качества, и това обяснява аналогията с дявола у местното население в това българско село.

Вътрешната форма на това българско диалектно название на вятъра също може да се обясни с влиянието на митологично-религиозна представа. Следователно и тук има езиковата номинация е мотивирана от отрицателния митологично-религиозния мироглед на българите.

20.1.3. Номинационен признак ‘бунтовник’.

Следващата група е с вътрешна форма *бунтовник*, което е производно от *бунт* и значението за това название е ‘масово непокорство; силно възмущение, негодуване’ (БТР 2018: 79), но с промяна на значението ‘против’ (БЕР 1971: 90).

- **бунтовник** – югоизточен пролетен буен вятър (Житница, Добричко); студен северен вятър, духа през зимата (Овчи Кладенец, Ямболско) (Ковачев 1974: 17); дъждоносен източен вятър, ‘който пакости, прави бели’ (Стефан Караджа, Тутраканско) (Ковачев 1974: 16).

Вътрешната форма на това название е с рационално-битова мотивация, като насочва към въздушно течение, което се характеризира със силата и буйността си, причиняваща щети на местното население. Тази номинация показва как въздушното течение е било свързано със силни емоции и негативни въздействия, които са намерили отражение в неговото наименование.

20.1.4. Номинационен признак ‘сляп’.

В следващата подгрупа също е заложен признак, представен само от едно диалектно означение. При него има направена асоциация с понятието *къорав*. Значението за названието *къорав* е посочено, като разг. и диал. ‘сляп’ (БЕР 1986: 244). Диалектното означение на вятъра е:

- **къорав вятър (к’оравийо)** - пролетен южен вятър, който духа като „къорав – сляп“, вре се навсякъде (Длъжка поляна, Омурташко) (Ковачев 1974: 23).

На пръв поглед вътрешната форма на това название отразява рационално-битова мотивация при номинацията, защото ни насочва към вятър, който се характеризира с това, че духа по нежелан за хората начин. В миналото хората с увредено зрение са се сблъскали с много предизвикателства в ежедневието си живот. В зависимост от периода, обществените виждания и културните норми в дадената епоха, техният опит може да се е различавал, защото често са попадали на места (изгубвали са се), на които не са искали да бъдат и най-вероятно от там идва и асоциацията с названието *къорав* (невиждащ), защото този вид вятър е бил нежелан от хората места. От друга страна в Пловдивски край обаче, вятърът по-често бива възприеман като движение на въздуха, но има и хора, които вярват, че той идва от далече и излиза от дупка, пазена от сляп човек, който обуздава вятъра, като отваря и

затваря дупка с кълбо, парцали или връшник. Когато вятърът духа силно, казват, че „къоравият не може да попадне в дупката да я затъкне“ и за престане да духа, хората казват: „Да изгорим една къртуна, да спре ветерa“ (Чешнегирова, Пловдивско), а в Първомай (Дълбок Извор, Драгойново, Първомайско; Караджалово, Садово; Конуш, Димитровградско) местните жители укротявали вятъра чрез т. нар „завързване“ (Стаменова 1986: 298), което ни насочва към културно и митологично значение, което придава дълбочина на наименованието в българския език, т.е. тук имаме мотивацията с двойствен характер, съчетаваща както рационални елементи, така и митологични при формирането на значението на езиковата единица.

20.1.5. Номинационен признак ‘стар’.

В тази подгрупа са засвидетелствани означения с вътрешна форма *стар*, като названието е съставено от определение и определяемо. В тази подгрупа означението е с основна част *вятър* и съгласуваното определение *стар*. Значението за названието *вятър* е ‘движещ се въздух’ от стб. *вѣтръ* (БЕР 1971: 218), а значението за названието *стар* е ‘старинен, запазил се от прежни времена; който съществува отдавна; преивял доста години; предшествуващ’ (БЕР 2010: 431) от стб. *старъ* (БЕР 2010: 432) – сродно с лит. *stòras* ‘обемист, тлъст’, стил. *stòrr* ‘важен, силен, мъжествен’, с друг вокализъм стинд. *sthīrās* ‘силен, крепък’ (БЕР 2010: 433). Названията на въздушното явление са:

- *стар (вятър)* – идва от запад, често с градушка (Велико Търново, Копривец, Русенско); *стар вятър* – през пролетта топи снега (Балван, *Великотърновско*; Водно, Кесарево, Горнооряховско; Кубрат) (Ковачев 1968: 32); духа през есента от неопределена посока (Враца); духа от изток заедно с топлия вятър и топи снега (Красно градище, Павликенско); западен вятър, носи градушки, духа от тази посока от „незапомнени времена“ и от тук си носи името (Върбица, Горнооряховско; Момин сбор, *Великотърновско*; Водно, Горнооряховско; Славовица, Горнооряховско); югозападен вятър, духа след Нова година (Калиманци, Варненско; Стражица, Горнооряховско); югоизточен вятър (Росен, Бургаско; Свинарски дол, Габровско), студен северен вятър (Граничар, Белградчишко; Бистрец, Врачанско; Беброво, Дебели рът, Еленско; Дунавци, Казанлъшко; Изворово, Омурташко) (Ковачев 1974: 28); *старио* – западен вятър (Видлица, Монтанско); *старио вѣтър* – през пролетта разлиства дърветата (Горно Церовене, Монтанско); *стария* – югозападен вятър, придружаван с валежи (Върбица, Преславско); *стария вятър* – вее от запад или югозапад, Асеновградско (Воден, Димитровградско), Копривец, Беленско; Велико Търново, Буковец, Килифарево, Шемшево, *Великотърновско*; Габрово, Водно, Кесарево, Лясковец, Родина, Сушица, Кюстендилско; Бойковци, Витевци, Еленско; Видлица, Монтанско; Михалци, Павликенско; Севлиево, Дебелцово, Добромирка, Драгиевци, Душево, Крушево, Младен, Яворец, Севлиевско); *стариат* – югозападен вятър (Велико Търново, Мерданя, *Великотърновско*) (Ковачев 1968: 32).

Названията на въздушното явление в тази подгрупа отразяват дългогодишни наблюдения и предания, свързани със старинни вятърни модели. Вътрешната форма на тези названия показва културната и историческа значимост на ветровете, които са познати и предавани през поколенията, и е с рационално-битова мотивация, а използването на термина *стар* подчертава продължителността и постоянството на тези ветрове, както и влиянието им върху местния климат и селскостопански практики.

20.1.6. Номинационен признак ‘тъмница’.

В следващата подгрупа са две названия на движещия се въздух с вътрешна форма *тъмница*. Значението за названието *тъмница* е ‘тъмнина, затвор’ от стб. *тъмьница* (БЕР 2017: 510). – Названието на вятъра е:

- *тъмничарин* – название на юга; според народната митология ослепен от *горняка* и хвърлен в тъмница (Ковачев 1968: 33; БЕР 2017: 510).

Означението *тъмничарин* се отнася до южния вятър, който в народната митология е ослепен от *горняка* и хвърлен в тъмница. Това название е споменато и в народна песен, където юга се нарича *тъмничарин* (Маринов 1914: 31).

Вътрешната форма на названието *тъмничарин* представлява интересен пример за митологична мотивация при езиковата номинация на природни явления. В този контекст, южният вятър е персонифициран и свързан с образа на ослепен и затворен в тъмница дух, което му придава особен символизъм в народните вярвания. *Тъмничаринът* е не просто вятър, а сила, която носи със себе си мрак и студ, допълвайки представата за борбата между светлината и тъмнината, топлината и студа в природата.

20.1.7. Номинационен признак ‘рог на баба’.

Тази категория включва описателно означение, съставено от определение и определяемо. В основата на това название стои думата *рог*, съчетана с определението *бабин*:

- *бабин рог* – северозападен вятър, буен и студен, по местност (Патреш, Павликенско) (Ковачев 1968: 19).

Като се има предвид посочената информация за бабата и рога при названията на дъгата, заключителният анализ на названието *бабин рог* разкрива дълбоките митолингвистични връзки между вятъра и народните представи за *рога* като символ на сила и природна мощ. В българските народни вярвания рогът често се асоциира със свръхестествени сили и плодородие, като в този случай той е съчетан с определението *бабин*, което добавя слой от традиционна мъдрост и опит, свързани с възрастните жени в обществото. Названието *бабин рог* отразява както рационално-битовата мотивация, основана на наблюденията и опита на хората с природните стихии, така и митологичните представи, придаващи на природните явления свещен и символичен характер, т.е. и тук е трудно да се определи типа мотивация при езиковата номинация, следователно имаме преплитане между тях. В този контекст, северозападният вятър, наречен *бабин рог*, се възприема не само като природна сила, но и като символ на божествена мощ, наследен от древни култове и вярвания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В третата част на дисертационния труд бяха разгледани 153 названия за дъгата, като мотивацията при тях е силно обвързана с митологично-религиозни представи – дъгата се възприема като божествен атрибут, космически пояс, небесна престилка, знак за плодородие и др. Особен интерес представляват названията със сложна семантика и двойствена мотивация, при които рационално-битовите представи (напр. част от облекло) са преплетени с религиозни вярвания и сакрални образи. Това сочи към хибридни модели на номинация, характерни за преходните зони между магичното и житейското мислене.

В изготвената класификационна схема, структурирана според номинационните признаци, установени при анализа на дъгата като атмосферно явление, са разграничени 13 основни номинационни групи. Те обхващат митологични представи, цветова символика, заемки от гръцки език, както и метафорични препратки към облекло, земеделски термини и религиозни образи.

В четвърта част на дисертационния труд бяха изследвани 47 названия за вихрушка. Тук митологичната мотивация доминира безспорно – вихрушката се интерпретира като възплъщение или проява на самовили, юди, змейове, хали, а също така се асоциира с болести, нечисти сили и магични действия. Анализът потвърждава, че образът на вихрушката в народната култура е силно персонифициран, натоварен със страх и ритуална значимост. Установена бе двупосочна връзка – митичните същества са представени чрез вихрушката, а вихрушката – чрез образите на тези същества, което обуславя сливане на семантичните им полета. Тук митоллингвистичният подход разкрива ясно митологичната перспектива на езиковото съзнание.

В разработената тематична класификация, съобразена със специфичните номинационни признаци, отнасящи се до вихрушката, са открити 9 основни номинационни признака, отразяващи образите на митични същества (самодиви, юди, змейове, хали), болести, разрушителни сили и природни явления.

Петата на дисертационния труд част включи 1148 названия за вятър. За разлика от предходните две групи, тук митологичната мотивация почти отсъства, а номинациите отразяват предимно рационално-битова перспектива. Вятърът се назовава според географския си произход (населени места, посоки, планини, морета), въздействието върху природата и човека, външни характеристики (шум, сила, цвят) и функции (причинител на студ, суша, плодородие и др.). Забелязва се широка лексикална продуктивност в резултат от народното наблюдение на климатичните явления и тяхното значение в бита. Немалка част от лексемите представляват заемки от турски, гръцки и италиански език, което показва както контактна лингвистика, така и влияния от османската културна среда.

В конструираната по номинационни признаци класификационна система относно названията на вятъра е очертана най-широкообхватната структура – с повече от 20 обобщени групи и стотици подгрупи, част от които включват детайлно разграничение на заемки от чужди езици (гръцки, турски, италиански, арабски, персийски). Номинационните признаци по-общо са отразени направление на вятъра според географските посоки, според населените места, според географските обекти, от където идва, семантичната му натовареност, митологичната му същност и функционалната му роля в народната представа. За да се очертаят по-ясно характерът и ролята на вятъра в народните представи са въведени и са обосновани две специфични подкатегории към номинационната група „същност и функция“.

Извършеното митоллингвистично изследване на названията на трите атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове – в българския език, обособени в три основни групи и анализирани по номинационни признаци, разкри значителни разлики в мотивите за езиковата номинация, които отразяват степента на митологизация на природния свят в традиционната картина на света.

В заключение, може да се обобщи, че митологичната мотивация е основна и водеща при названията за вихрушка, отчетливо присъства и при дъгата (но често в комбинация с рационални представи), докато при вятъра се проявява спорадично, като мотивацията е предимно прагматична и функционална. Така се очертава интересна типологична йерархия по степен на митологизация, която е в пряка зависимост от културната значимост и възприеманата мистичност на съответното атмосферно явление.

Научни приноси

1. Разработен е първият дисертационен труд, който използва метода на митоллингвистиката.
2. Представен е първият цялостен интердисциплинарен труд, посветен на названията на атмосферни явления – дъга, вихрушка и ветрове – в българския език, изследвани с методите на лексикалната семантика, митоллингвистиката, етнолингвистиката.
3. Извършено е мащабно и системно ексцерпиране на езиков материал от основни и регионални речници, етнографски сборници и научни публикации, въз основа на което са събрани:
 - ✚ 153 названия на дъгата;
 - ✚ 47 названия на вихрушката;
 - ✚ над 1148 названия на ветровете
4. Езиковите единици са подложени на задълбочен лексикалносемантичен и ономазиологичен анализ, като се определят техните номинационни признаци въз основа на вътрешна форма на думата в съответствие с концепциите на В. Г. Гак и М. Попова.
5. Въз основа на ексцерпирания материал е изработена подробна класификационна система, организирана според номинационните признаци на изследваните атмосферни явления.
6. Посочени са заемките и чуждоезиковите влияния върху названията на атмосферните явления, като специално внимание е отделено на техния семантичен пласт, адаптация и мотивация в българската езикова традиция.
7. Изследването предлага иновативен митоллингвистичен модел за анализ, при който езиковата номинация се разглежда като резултат от:
 - ✚ митологично-религиозна мотивация;
 - ✚ рационално-битова мотивация;
 - ✚ мотивация с двойствен характер – забелязва се преплитане между две или повече видове представи.
8. Описани са митологични вярвания, обредни практики и табути, отнасящи се към дъгата, вихрушката и ветровете, които потвърждават неразривната връзка между езика, митологичното мислене и фолклора.
9. Представено е диалектното разпространение според географския ареал на повечето названия, като се показани важни регионални различия, архаизми и културни кодове, заложиени в тяхната употреба.
10. Съставен е корпус от над 1348 езикови единици, който може да послужи като база за бъдещи лингвистични изследвания, както и за съставяне на митоллингвистичен, терминологичен и диалектен речник на атмосферните явления в българската езикова традиция.

Библиография

Ангелова 2025: Ангелова, Ц. Названия на състояние и процеси, отразяващи репродуктивните функции на жената (в етнолингвистичен аспект). София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2025.

Андрейчин 1975: Андрейчин, Л. Речникът на Найдено Геро. – Речник на българския език, ч. 1, 1975.

Бидерман 2003: Бидерман, Х. Речник на символите. София: Рива, 2003.

Бонева 1986: Бонева, Т. Народен светоглед. – В: Родопи. Етнографски проучвания на България. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 82–117, 1994.7 – 50 Родопи

Бонева 1994: Бонева, Т. 1994. Народен светоглед. – В: Родопи. Етнографски проучвания на България. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994.

Бояджиев 2011: Бояджиев, Т. Българска лексикология. С., 2011.

Брагина 1981: Брагина, А. А. Лексика языка и культура страны. Изучение лексики в лингвострановедческом аспекте. М., 1981.

Бромлей 1976: Бромлей, Ю. В. Етнос и етнография. С., 1976.

Вакарелски 1977: Вакарелски, Хр. Етнография на България. Второ издание. София: Наука и изкуство, 1977.

Василева 2009: Василева, Л. Българско словно богатство. Словообразователни хетероними в българските говори. София: Мултипринт, 2009.

Велева 1963: Велева, М. Г. Българската двупрестилчена носия. София: БАН, 1963.

Виноградов 1972: Виноградов, В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове). М., 1972, с. 17.

Вътов 1995: Вътов, В. Фонетика и лексикология на българския език. Велико Търново: Абагар, 1995.

Гак 1977: Гак, В. Г. Сопоставительная лексикология. М., 1977.

Гаравалова 2019: Гаравалова, И. Анализ на картите, посветени на названията на небесната дъга, в европейския лингвистичен атлас с оглед на българските диалекти. – В: Език и литература, 2019, бр. 3–4, с. 209–219.

Генчев 1984: Генчев, Ст. Народна култура и етнография. С., 1984, с. 5 – 245.

Георгиев 1993: Георгиев, С. Българска семасиология. Велико Търново, 1993.

Георгиева 1980а: Георгиева, Ив. Космография и география. – В: Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, с. 457–461, 1980.

Георгиева 1980б: Георгиева, Ив. Атмосферни явления. – В: Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, с. 461–464, 1980.

Георгиева 1985: Георгиева, Ив. Мирогледът на българския народ от IX до средата на XIX в. Мирогледът на българския народ от средата на XIX до началото на XX в. – В: Етнография на България. Т. 3. Духовна култура, Генчев, Ст. и др. (ред.). София: БАН, с. 27–43, 1985.

Даниленко 1977: Даниленко, В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. Москва, 1977.

Дуков 1974а: Дуков, Л. Животновъдство. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1974. 67 – 82

Дуков 1974б: Дуков, Л. Земеделие. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1974. 25 – 49

Илиева 1998: Илиева, Л. Етнолингвистиката – поле между “другата лингвистика” и етнологията. – Български фолклор 1998, кн. 3.

Илиева 2001: Илиева, Л. Увод в общото езикознание. Благоевград, 2001.

Касабов 2006: Касабов, И. Граматика на семантиката. С., 2006.

Китанова, Легурска 2012: Китанова, М., П. Легурска. Увод. – Човешкият живот - раждане, сватба, погребение (Тематичен речник на българската семейна обредност). С., 2012.

Ковачев 1968: Ковачев, Н. Принос към названията на ветровете в България. – В: Трудове на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ – Велико Търново, т. V, 1967–1968. София: Наука и изкуство, 1968.

Ковачев 1974: Ковачев, Н. Втори принос към названията на ветровете в България. – В: Трудове на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ – Велико Търново, т. X, 1972–1973, кн. 1. София: Наука и изкуство, 1974.

Колев 1987: Колев, Николай. 1987. Българска етнография. Изд. Наука и изкуство. София.

Кондратенко 2000: Кондратенко, М. Лексика народной метеорологии. Опыт сравнительного анализа славянских и немецких наименований природных явлений. – Slavistische Beiträge, Band 394. München, Berlin, Washington: Sagner, 2000.

Кочев 1969: Кочев, Ив. Гребенския говор в Силистренско. С особен оглед към лексикалната му система. – В: Трудове по българска диалектология, кн. 5. С., 1969.

Кочев 1980: Кочев, Иван. 1980. Характеристика на говорите. Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. Издателство на БАН. София.

Левковская 1962: К. А. Левковская, Теория слова. Принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала, М., 1962.

Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: Макаријоска, Л., Павлеска-Георгиевска, Б. Македонската лексика низ вековите. Скопје: Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска, 2013.

Маринов 1914: Маринов, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. – В: Сборник за народни умотворения и народопис, т. XXVIII. София: Държавна печатница, 1914.

Матов 1889: Матов, Д. Книжици за прочит с белетристично, техническо, научно и забавително съдържание. – Към българския речник. Солун, 1889.

Михайлова 1974: Михайлова, Г. Облекло. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1974.

Младенов 1941: Младенов, Ст. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София: Христо Г. Дановъ, 1941.

Младенов 1974: Младенов, М. Характеристика на говорите. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1974. 396 – 432.

Младенов 1981: Младенов, М. Отражение на елементи от народния мироглед в езика. – В: Българска етнография. София: БАН, с. 39–50, 1981.

Павлова 2004: Павлова, Н. За една тракийска дума в българския език. Българскиф

Пенева 1974: Пенева, Л. Добавъчни поминъци. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, с. 49–66, 1974.

Пернишка 2006: Пернишка, Е. Перспективи пред българските семантични изследвания в светлината на когнитивната лингвистика. – В: Научни изследвания в чест и в памет на академик Иван Дуриданов. Велико Търново, 2006.

Попов 1994: Попов, Р. Календарни празници и обичаи. – В: Родопи. Етнографски проучвания на България. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 82–117, 1994.

Попов 1996: Попов, Р. Народен светоглед. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 216–236, 1996.

Попов 2001: Попов, Б. Критерии за табуистичност на названията и структура на категорията табуистично название. – Български език, 2001/2002, кн.1, с. 47 – 57.

Попов 2011: Попов, Б. ‘Митолингвистиката – наука със собствена структура и собствени кодове на микроравнище’. – В: Многообразие в единството, № 1 (Значим научен принос). София: Съюз на учените в България, с. 63–68, 2011.

Попов 2017: Попов, Б. ‘Същност и методология на митолингвистиката – едно ново направление в лингвистиката’. – В: Петкова, Е. и др. (ред.). Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 485–491, 2017.

Попов 2018: Попов, Б. Мифолингвистика и ее метод, приложенный к славянскому языковому материалу. – In: Gutiérrez Rubio, E. et al (ed.). Contributions to the 21st Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav). Die Welt der Slaven. Band 64. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, с. 221 – 228.

Попов 2020а: Попов, Б. Митолингвистичен модел при някои названия на хтонични животни в българския език. – В: Мичева, В. и др. (ред.): Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Том 2. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 86 – 93.

Попов 2020б: Попов, Борислав. Триелементен структурен модел в индоевропейските граматични системи като проекция на митологичните представи и на човешкото познание за света. – В: Шести форум „Българска граматика“. Български език, 2020. София, с. 46–62.

Попов 2021: Попов, Б. ‘Митолингвистичен анализ на някои названия на змията в българския език’. – В: Bednarska, K., Kruk, D., Popov, B., Saprikina, O., Speed, T., Szafraniec, K., Terekhova, S., Tsonev, R., Wysocka, A. (eds.). Contributions to the 23rd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav). Die Welt der Slaven, Band 68. Wiesbaden, с. 279–286, 2021.

- Попова 2012:** Попова, М. Теория на терминологията, С., 2012.
- Попстоилов 1924:** Попстоилов, А. ‘Славянски названия за небесната дъга’. – В: Известия на Народния етнографски музей в София, IV, кн. 1–2. София, 1924.
- Радева 2017:** Радева, В. Българска лексикология и лексикография. С., 2017.
- Райчевски 1996а:** Райчевски, Ст. Земеделие. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 22–51, 1996.
- Райчевски 1996б:** Райчевски, Ст. Животновъдство. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 52–70, 1996.
- Райчевски 1996в:** Райчевски, Ст. Допълнителни поминъци. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 71–89, 1996.
- Райчевски 1996г:** Райчевски, Ст. Занаяти. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 90–140, 1996.
- Райчевски 1996д:** Райчевски, Ст. Трудови обичаи. – В: Странджа: Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 245–258, 1996.
- Славянские древности 1995:** Толстой, Н. И. (ред.). Славянские древности. Этнолингвистический словарь, Т. 1 (А – Г). Москва: Международные отношения, 1995.
- Смирницки 1956:** Смирницки, А. И. Лексикология английского языка, М., 1956, с. 174 – 183.
- Софрониевски 2007:** Софрониевски, В. Божилак, виножито, суница. – В: Словенска етимологија данас. Београд: Институт за српски језик САНУ, књ. 18, с. 381–392, 2007.
- Стаменова 1986:** Стаменова, Ж. Народен мироглед. – В: Пловдивски край. Етнографски и езикови проучвания. София: БАН, с. 293–309, 1986.
- Телбизов, Телбизова 1958:** Телбизов, К., Телбизова, М. ‘Женско облекло’. – В: Вакарелски, Х. (ред.). Народната носия на банатските българки. София: БАН, с. 9–19, 1958.
- Тодоров 1974:** Тодоров, Д. Състояние, характер и жанрово разнообразие на фолклорната традиция. – В: Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1974. 360 – 395
- Тодоров 1985а:** Тодоров, Делчо. 1985. Народен мироглед. – В: Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Тодоров 1985б:** Тодоров, Д. Атмосферни явления. – В: Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. София: БАН, с. 262–264, 1985.
- Тодоров 1985в:** Тодоров, Д. Народна метеорология. – В: Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. София: БАН, с. 264–267, 1985.

Тодорова 1977: Тодорова, Елена. Въпросът за лексиката като система в съвременното езикознание. – В: Български език. С., 1977, с. 3 – 14.

Толстой 1995: Толстой, Н. И. Язык и наородная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. М., 1995.

Толстой 1997: Толстой, Н. И. Избранные труды. Т. 1. Славянская лексикология и семасиология. Москва: Языки русской культуры, 1997.

Топалова-Симеонова 1980: Топалова-Симеонова, Хр. Названия за дъга в българските говори. – В: Въпроси на етнографията и фолклористиката, Хаджиниколов, В. (ред.). София: БАН, с. 185–189, 1980.

Уорф 1960: Уорф, Б. Отношение норм поведения и мышления к языку. – В: Новое в лингвистике. Вып. 1. М., 1960.

Уфимцева 1980: Уфимцева, А. А. Семантика слова. – В: Аспекты семантических исследований. М., 1980, с. 20.

Филин 1957: Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. – Езиковедски изследвания в чест на акад. Стефан Младенов. С., 1957.

Филипова-Байрова 1969: Филипова-Байрова, М. Гръцки заемки в съвременния български език. София, 1969.

Хойер 1965: Хойер, Г. Антропологическая лингвистика. – В: Новое в лингвистике. Вып. 4. Москва, 1965.

Циткина 1987: Циткина, Ф. А. Системный анализ в сопоставительном терминоведении. – Известия АН СССР. Серия литературы и языка, 1987, № 6. 186.

Чейф 1983: Чейф, У. Память и вербализация прошлого опыта. – Новое в зарубежной лингвистике, 1983, № 12, с. 59.

Шевалие, Геербрант 1995: Шевалие, Жан, Геербрант, Алън. Речник на символите. Том I: А–Л. София, 1995.

ЯЗНВ 1977: Языковая номинация. Виды наименования. Москва, 1977. 192.

ЯЗНО 1977: Языковая номинация. Общие вопросы. Москва, 1977.

Koseska 1972: Koseska, V. Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim. Prace językoznawcze. № 63. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

Lakoff, Johnson 1980: Lakoff, G., M. Johnson. Metaphors We Live By. Chicago and London, 1980, s. 154.

Masár 1989: Masár, I. Vlastnosti termínu. (Motivovanost termínu). – Kultúra slova, 1989, N 6.

Wierzbicka 1992: Wierzbicka, A. Semantics, culture, and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations, New York; Oxford; Oxford Univ. Press., 1992.

Съкращения

БДА 1964: БДА. Български диалектен атлас. Том 1. Югоизточна България. I. Карти. Ч. II. Статии. Коментари. Показалци. София: Издателство на БАН, 1964.

БДА 1966: БДА. Стойков, Стойко (ред.). Български диалектен атлас. Том 2. Североизточна България. I. Карти. Ч. II. Статии. Коментари. Показалци. София: БАН, 1966.

БДА 1975: БДА. Мирчев, К. (ред.). Български диалектен атлас. Том 3. Югозападна България. I. Карти. Ч. II. Статии. Коментари. Показалци. София: Издателство на БАН, 1975.

БЕР: Български етимологичен речник. София: БАН, т. 1 – 2007, т. 2 – 1979, т. 3 – 1986, т. 4 – 2012, т. 5 – 2012, т. 6 – 2002, т. 7 – 2010, т. 8 – 2017.

БМ 1994: Българска митология. Енциклопедичен речник. Стойнев, А. (съст.). София: Логис, 1994.

БМ 2006: Българска митология 2006: Българска митология. Енциклопедичен речник. С., 2006.

БНТ 1962а: Българско народно творчество. София: БАН, 1962, т. 6, с. 317.

БНТ 1962б: Българско народно творчество. София: БАН, 1962, т. 8, с. 101.

ГЕБ 2012: Голяма енциклопедия България. Т. 7 (КРУ–МОМ). София: Книгоиздателска къща Труд / Научноинформационен център „Българска енциклопедия“, БАН, 2012, ISBN 9789548104296, с. 2629.

Геров 1975–1978: Геров, Н. Речник на българския език. Т. 1–6. София: БАН, 1975–1978.

РБЕ 2012: Крумова-Цветкова, Л., Чоролеева, М. (ред.). Речник на българския език. Т. 14. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2012.

РНКБ 2018: Барболова, З., Китанова, М. (ред.). Речник на народната духовна култура на българите. София: Наука и изкуство, 2018.

СТРБЕ 1994: Съвременен тълковен речник на българския език с илюстрации и приложения. Отг. ред. Стоян Буров. Велико Търново: Елпис, 1994.

ТРХН 2007: Терминологичен речник по хуманитарни науки. М. Попова, Б. Попов, Е. Петкова, К. Симеонова, А. Христова. С., 2007.

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1) Попов, Б., Стоилов, Р. (2022). Митоллингвистично изследване върху названия на дъгата с мотивационни модели ‘атрибут на бога’ и ‘символ на плодородието’ в българския език. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“* (София, 2022 година), с. 436 – 444. ISSN 2683-118X (print) ISSN 2683-1198 (online).

2) Стоилов, Р. (2022). Митоллингвистично изследване върху названията на вихрушката с мотивационен модел ‘митично същество – самовила, юда’ в българския език. – В: *Лингвистични проблеми*, година III, кн. 3, Благоевград: Унив. Изд. Н. Рилски, 2022, с. 117 – 123. ISSN: 2682-9673.

3) Стоилов, Р. (2023). Mytholinguistic analysis of some Bulgarian dialect names of the rainbow and the whirlwind. – В: VI. međunarodni leksikološko-leksikografski znanstveni skup, *Leksikografija i vrijednosti u jeziku* (23 – 24. studenoga 2023), Zagreb, Hrvatska. ПОД ПЕЧАТ – Изпратено становище от името на програмния и организационния комитет – д-р Амир Капетанович.

4) Стоилов, Р. (2024). Митоллингвистично изследване на названията на дъгата в българския език с основен компонент “пояс”. – В: *Славистика сегодня: Polyslav – Современная славистика: Тенденции, проблемы и перспективы*. Vol. 1. Изд. Peter Lang: Berlin, Bruxelles, Chennai, Lausanne, New York, Oxford, pp. 49 – 57. ISBN: 978-3-631-91002-3 (Print), E-ISBN: 978-3-631-91004-7 (E-PDF), E-ISBN: 978-3-631-91005-4 (E-PUB), DOI 10.3726/b21285. (Web of Science).

НАГРАДИ

В конкурса за най-добра публикация на млад учен през 2022 година, организиран от Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Съюза на учените в България – клон Благоевград, получи**х трета награда** като докторант във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ от жури в състав: проф. д-р Иванка Станкова – председател и членове: проф. д-р Борис Манов, доц. д-р Владимир Ценков, доц. д-р Радослав Цонев и доц. д-р Красимира Марулевска.

В конкурса за най-добра публикация на млад учен през 2023 година, организиран от Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Съюза на учените в България – клон Благоевград, ме отличиха с **първа награда** като докторант във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ от жури в състав: доц. д-р Петрана Стойкова – председател и членове: проф. д-р Васка Станчева-Попкостадинова, доц. д-р Радослав Цонев, доц. д-р Владимир Ценков и доц. д-р Юлиана Ковачка.

SOUTH-WEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”

Faculty of Philology

Department of Bulgarian Language

ROBERTINO STOILOV STOILOV

Names of atmospheric phenomena

(rainbow, whirlwind and winds)

in the Bulgarian language

from a mytholinguistic perspective

A B S T R A C T

of a dissertation for the award

of the educational and scientific degree PhD

Field of Higher Education: 2. Humanities

Professional Field: 2.1. Philology

Doctoral Programme: Bulgarian Language

Academic Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Borislav Popov

Blagoevgrad, 2025

The dissertation was reviewed at a meeting of the Department of Bulgarian Language, Faculty of Philology, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, held on 24 June 2025, and was recommended for initiation of the defence procedure.

The dissertation titled *Names of Atmospheric Phenomena (Rainbow, Whirlwind and Winds) in the Bulgarian Language from a Mytholinguistic Perspective* comprises 362 pages and includes an introduction, four chapters, a conclusion, and a bibliography of 147 cited sources.

At a meeting of the Faculty Council of the Faculty of Philology on 9 July 2025, it was decided to open the procedure for the public defence of Robertino Stoilov Stoilov’s dissertation.

The defence materials are available in Room 470 at SWU “Neofit Rilski”. The public defence will take place on 9 September 2025 at 11:00 a.m. in Room 439, Building 1.

Academic Jury:

1. Prof. Dr. Maria Kirilova Kitanova-Markova
2. Assoc. Prof. Dr. Mariyana Hristova Vitanova
3. Assoc. Prof. Dr. Yoanna Hristova Kirilova
4. Assoc. Prof. Dr. Radoslav Mihaylov Tsonev
5. Assoc. Prof. Dr. Lachezar Lyubenov Perchekliyski

CONTENTS OF THE AUTHOR'S ABSTRACT

CONTENTS.....	3
---------------	---

INTRODUCTION.....	5
--------------------------	----------

1. Presentation of the topic	5
2. Aims and objectives of the research	6
3. Main methods and approaches of the research	7
3.1. Research methods	7
3.2. Research approaches	8
4. Overview of studies on the names of the rainbow, the whirlwind and the winds in the bulgarian language	9
5. Main sources from which the linguistic material has been excerpted.....	12

FIRST PART.....	13
------------------------	-----------

Research framework – Mytholinguistic studies.....	13
1. Language and the cultural tradition of the bulgarians	13
2. Classification of lexical units and lexical systematisation used in naming the atmospheric phenomena – rainbow, whirlwind and winds	15
3. Linguistic nomination of the studied atmospheric phenomena – rainbow, whirlwind and winds	18
4. Onomasiological structure of the word in view of the analysed phenomena – rainbow, whirlwind and winds	21
5. The inner form of the word	21
6. Linguistic motivation of the names in view of the analysed material	22
6.1. Affixal-word formation motivation	23
6.2. Lexeme-based word formation motivation	23
6.3. Lexeme-syntactic motivation	23
6.4. Associative motivation	23

7. Motivation of linguistic nomination of the studied atmospheric phenomena	24
7.1. Primary nomination of the studied atmospheric phenomena	24
7.2. Secondary nomination of the studied atmospheric phenomena	25
8. Borrowing of lexical units from other languages	25
8.1. Adaptation of loanwords	26
8.1.1. Phonetic adaptation	26
8.1.2. Grammatical adaptation	26
8.1.3. Word formation adaptation	26
8.2. Integration of loanwords	26
9. Mytholinguistics	27
9.1. First model	27
9.2. Second model	28

SECOND PART

Names for the rainbow in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis.....	30
---	----

THIRD PART..... 39

Names for the whirlwind in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis	39
--	----

FOURTH PART..... 47

Names for the winds in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis.....	47
---	----

CONCLUSION 53

Contributions of the dissertation.....	55
Bibliography	56
Abbreviations used in the abstract.....	62
List of publications related to the dissertation	63
Awards	64

INTRODUCTION

1. Presentation of the Topic

The present dissertation, titled *Names of atmospheric phenomena (rainbow, whirlwind and winds) in the Bulgarian language from a Mytholinguistic perspective*, is of significant scholarly value as it constitutes the first doctoral thesis in the field of mytholinguistics. It is likely to attract the interest of researchers from various academic disciplines — linguistics, ethnology, cultural studies, comparative mythology, folklore studies, and others. Atmospheric phenomena such as the rainbow, the whirlwind, and the winds have been observed and described since antiquity and continue to be the subject of scholarly inquiry. This is evident from the extensive linguistic data included in the current mytholinguistic analysis. While several Bulgarian scholars have examined aspects of this topic (and will be referenced in the introduction), a comprehensive study integrating lexical-semantic and mytholinguistic dimensions of these phenomena in the Bulgarian language has not yet been undertaken. This underscores the necessity of an in-depth and dedicated investigation.

This dissertation is interdisciplinary in scope, combining various linguistic levels — lexical semantics, lexicology, dialectology, mytholinguistics, and etymology — with data from ethnography and folklore. The research concept is multifaceted: the atmospheric phenomena are analysed through the lens of a relatively new linguistic discipline with deep historical roots — mytholinguistics. The aim is to rediscover and analyse in depth the preserved and hidden conceptual representations embedded in the Bulgarian language that reflect the semantic motivation behind the naming process.

When we turn to the past and attempt to understand the worldview of ancient peoples, we strive to gain insight into their thoughts and beliefs — to perceive the world through their eyes. This endeavour leads us to a deeper understanding of their conceptualisation of the cosmos, which, as many prominent scholars have noted, is based on the interrelatedness of various elements. These elements not only exist independently but also interact with one another in a harmonious structure that reflects an ancient vision of the universe and human life within it.

To explore this interconnectedness, we must examine the structures that unify these elements. In this context, special attention is given to the relatively novel structural model proposed by Borislav Popov, which differs from the views of British and French structuralists. Popov introduces a concept that transcends conventional paradigms by asserting that “structures exist objectively outside of us as prototypes of given objects, while simultaneously existing in our subconscious and consciousness as archetypal codes; the connections between them function bidirectionally” (Popov 2020b: 46–62). This idea enriches our understanding of structure and opens new avenues for analysing mythological models in human culture.

In this regard, the rainbow, the whirlwind, and the winds appear as key elements within a mytholinguistic framework, each containing a distinct archetypal code that is the focus of the present study. Since ancient times, these atmospheric phenomena have not merely been natural occurrences, but also powerful symbols embedded in mythological coding systems. Through their physical properties and visual impact, the rainbow, the whirlwind, and—less frequently—the winds have been associated with a range of mythological narratives, revealing their significance in the collective imagination, belief systems, and cultural expressions.

The study applies mytholinguistic analysis based on Borislav Popov's theoretical model of a general mytholinguistic structure. According to Popov, structures exist both objectively—as prototypes of specific entities—and subjectively—as archetypal codes within the human subconscious and consciousness. The relationships among these structures are bidirectional: they can generate one another or be mutually reinforced, with human thought, language, and mythology acting as mediators in this process (Popov 2021: 284). In other words, these structures are simultaneously objective and subjective, mutually generative, and sustained in a dynamic symbiosis.

This concept of mutually generative structures opens new horizons for understanding the mythological elements embedded in language and culture, while simultaneously emphasizing the role of the human being as both creator and interpreter of the mythological worldview. The present study will focus on this complex interrelationship and will examine how the names for the rainbow, whirlwind, and winds function within the Bulgarian mythological and linguistic tradition.

The research presented in this study is mytholinguistic in nature, with a primary focus on the collection, classification, and analysis of linguistic material according to the nomination features of the respective names. The study also incorporates a mythological component, in which the linguistic data are complemented by evidence of the mythological worldview of the ethnic group, revealing the connections between language, mythology, and culture.

The scholarly contributions of this dissertation span several domains—primarily mytholinguistics, lexical semantics, lexicology, and dialectology. The included mythological and ethnographic data (beliefs, rituals, etc.) provide insight into the ethnopsychology of the Bulgarian people over the centuries: how they perceived atmospheric phenomena, what beliefs and customs were associated with them, and how they were interpreted in cultural and mythological terms. The study traces both mythological beliefs and rational-pragmatic representations underlying linguistic nomination, including instances where these two domains intersect. It also presents customs typical of the entire country, as well as region-specific practices.

Ultimately, the lexicon is the product of various historical periods, reflecting societal changes, as demonstrated by conclusions supported by linguistic evidence that reveal the richness and diversity of the Bulgarian language.

2. Aims and Objectives of the Research

The object of this study is the Bulgarian language, mythology, and culture, with the analysis drawing on data from both dialectal sources and contemporary standard vocabulary.

The subject of the research encompasses the names of atmospheric phenomena in the Bulgarian language—specifically the lexical units referring to the rainbow, the whirlwind, and the winds, along with the beliefs associated with them in traditional Bulgarian culture.

The primary aim of the dissertation is to present and analyse the lexical richness of Bulgarian dialects through their respective lexical units related to the topic. Applying the method of mytholinguistics, the study seeks to reveal the semantic motivation behind the linguistic nomination of the excerpted names. The research is based on terms that form part of systematic relationships and are related to phenomena from traditional Bulgarian life across various stages of societal and cultural development. The terms are organised into thematic groups to reflect their

diversity and have been collected, classified, and analysed, with the mytholinguistic structure identified wherever it can be observed.

To achieve this aim, the dissertation pursues the following objectives:

1. To excerpt the complete linguistic material in the Bulgarian language referring to the names of the rainbow, the whirlwind, and the winds.
2. To substantiate the lexical systematisation of these atmospheric names and group the collected material according to their nominative features.
3. To carry out a semantic classification of the lexical units based on their nominative features and their inner form, which plays a key role in mytholinguistics.
4. Where possible, to outline the geographical areas in which the respective names are used.
5. To determine the motivation for linguistic nomination, which is a central concern in the second mytholinguistic model.
6. To present certain customs and beliefs associated with these atmospheric phenomena in order to demonstrate their cultural significance in the past within the context of their ethnocultural specificity.

3. Main Methods and Approaches of the Research

3.1. Research Methods

1. Descriptive Method

This method is used to record the collected linguistic material. It includes not only a description of the linguistic facts but also their analysis as part of the Bulgarian language's lexical inventory. Most of the lexemes are described synchronically, though in some instances a diachronic approach is also applied. This method is employed in Chapters Two, Three, and Four, which serve as the foundation for the development of thematically related studies.

2. Areal Method

This method is applied to determine the dialectal distribution of most of the terms. Wherever the sources indicate the geographic areas of distribution, this information is also recorded in the dissertation.

3. Structural Method

This method reveals the internal relationships and correspondences between the collected lexemes, which are considered as part of a system. This system comprises three conceptual-semantic categories: rainbow, whirlwind, and winds. Furthermore, the structural method is used within the mytholinguistic framework to explain the connections between linguistic material and mythological concepts. It is also employed in Chapters Two, Three, and Four.

4. Comparative-Historical Method

In some cases, this diachronic method is used to reconstruct linguistic facts, including the historical origin of certain lexemes. It is applied selectively in Chapters Two, Three, and Four, where the development of specific lexemes in earlier stages of the language is traced.

5. Method of Psychological Salience (Cognitive Method)

This method is based on the psychological contrast between figure and ground as represented in language. In this case, the “figure” is the language and the respective names, while the “ground” comprises the mythological concepts, traditions, and customs of historical Bulgarian society.

6. Componential Analysis (Semantic Decomposition)

This partially applied method involves a semantic breakdown of the lexical meaning of a word into individual components (semes). From these, the core element that forms the inner structure of the word and serves to designate the concept is identified. This method is also used in Chapters Two, Three, and Four.

7. Mytholinguistic Method

This is the principal method of the current research. It seeks the points of intersection between linguistic and mythological codes, forming a unified mytholinguistic structure expressed through the mytholinguistic code. This code can be deciphered through the combined use of the comparative-historical, structural, and cognitive methods, which allows for a conceptual synthesis of etymological analyses and reconstructions with semantic interpretations that, in turn, interact with mythological evidence. The existence of such a specific mytholinguistic code and structure necessitates the establishment of a new linguistic subfield, for which B. Popov introduced the term “mytholinguistics” (Popov 2011: 64–65; 2017: 486–488; 2018: 221–223; 2020: 86–87; 2021: 279–281).

It is important to note that this dissertation primarily applies the second mytholinguistic model (and, less frequently, the first) from the methodology of mytholinguistics, which focuses on the mytholinguistic structure—that is, the relationship between mythological beliefs associated with the respective names or the rational and everyday concepts underlying the designations—and the manner in which these are realized in the act of nomination. In other words, the central aim is to determine the type of motivation behind the linguistic nomination of the given phenomenon: whether the specific internal form of the word reflects mythological-religious beliefs or rational and everyday conceptualizations.

3.2. Research Approaches

1. Synchronic Approach

The study is primarily synchronic in nature, analysing the language system within a specific time frame (namely, the present). Although the entries in *The Dictionary of the Bulgarian Language* by Nayden Gerov (Volumes I–V) are recorded using an archaic orthography typical of the Plovdiv spelling school—which blends modern forms with Old Bulgarian script traditions (Andreichin 1975: 25)—this study presents them using contemporary Bulgarian orthography.

2. Onomasiological Approach

This approach is appropriate for the lexico-semantic characterisation of the collected material. It connects names and their distribution with the objects or phenomena of reality through conceptual representations (Kochev 1969: 93–95; Ilieva 2001: 202–203; TRHN: 2007). In essence, the focus lies in answering the question: “How, at a particular time and in a particular place, is a

given concept designated and its corresponding phenomenon named?” (Levkovskaya 1962: 40 – in Kochev 1969: 91). The method is based on a “real entity (substance, quality, relation, etc.) recognised by language users, and seeks the names created for it through a selected onomasiological motivation” (Radeva 2017: 21).

3. Systematic Approach

This approach involves the examination of names within the structure of lexical sets, identifying commonalities and specific content-related and formal connections among them (Leychik 2009: 142 – in Popova 2012: 166). One of the key characteristics of a term is its systemic nature: as Tsitkina notes, “a term exists alongside other terms with which it is connected through specific relationships” (Tsitkina 1987: 557 – in Popova 2012: 180).

4. Thematic Approach

This method groups names into thematic categories and associates each term with a relevant domain. The goal is to uncover shared patterns underlying the semantic structure of individual words.

The combination of various methods and approaches allows for a broader and more comprehensive perspective on the different directions of this research and offers insights into the fading worldview of the Bulgarian people. The main orientation of this dissertation, as well as the selected methodologies and approaches, is lexico-semantic and mytholinguistic in nature. Therefore, the primary focus is naturally placed on linguistic methods and approaches.

4. Overview of Studies on the Names of the Rainbow, Whirlwind, and Winds in the Bulgarian Language

The names of atmospheric phenomena—rainbow, whirlwind, and winds—have been the subject of various linguistic, ethnological, and folkloristic studies. Although the topic has not been comprehensively explored in previous research, numerous publications offer valuable material for the present dissertation. What follows is a brief overview of the most significant studies, with an emphasis on their contribution to the lexical, semantic, and mythological aspects of the phenomena under discussion.

Studies on the rainbow in the Bulgarian language often focus on its lexical and semantic characteristics. Various works examine the mythological and cultural aspects embedded in the names of the rainbow, emphasizing its symbolism and significance in folk beliefs. Notable are studies tracing the etymology of the word *dāga* (‘rainbow’) and its usage in different dialects and folkloric sources. One of the earliest to write about the names of the rainbow in Bulgaria is **Anton P. Stoilov**, who examines it solely from an ethnographic perspective (Popstoilov 1924: 37–41).

Khriska Topalova-Simeonova provides a review of the rainbow's designations and concludes that a considerable number are of a taboo nature (Topalova-Simeonova 1980: 185–189). She notes that the issue of rainbow names in Bulgarian dialects has also been included in the programme of the **Bulgarian Dialect Atlas** (BDA 1964, 1966, 1975). The Atlas contains a significant and valuable corpus of data collected from nearly 1,500 villages in Bulgaria and around 170 in the regions of Drama, Valovishte, Serres, and Zilyahovo, recording over 60 names for this beautiful atmospheric phenomenon.

In his article *Bozhilak, Vinozhishto, Sunitsa*, **Valerij Sofronievski** (Sofronievski 2007: 381–392) analyzes names for the rainbow in the southwestern Bulgarian dialects spoken in what is today North Macedonia. The author traces their semantic motivation and connections to biblical and mythological imagery, highlighting the rainbow's symbolism as a divine sign, a covenant, and a mythical bridge between heaven and earth. The study enriches the perception of the rainbow as a cultural code deeply rooted in the traditional worldview.

Of particular value to the present study is **Neda Pavlova's** research *On a Thracian Word in the Bulgarian Language* (Pavlova 2004: 123–130), which discusses rainbow names preserved in southern Bulgarian dialects. The author not only examines their geographical distribution but also offers an intriguing interpretation linking these names to the name and function of the Thracian goddess Bendis. Importantly, she hypothesizes that the name *zuna* may be the result of the interaction of Ancient Greek, Thracian, and Romanian elements, unified within a shared Balkan mythological context. Pavlova thus demonstrates how the linguistic nomination of a natural phenomenon like the rainbow can combine archaic representations, sacred functions, and cultural archetypes.

Borislav Popov, in his article *Mytholinguistics – A Science with Its Own Structure and Codes at the Microlinguistic Level* (Popov 2011: 63–68), also discusses certain dialectal names for the rainbow, interpreting them through the lens of Bulgarian mythological beliefs. He cites examples such as *Bozhiy lăk* ('God's bow'), *dedogospod'of poyas* ('Grandfather-God's belt'), and *bogovo platno* ('God's cloth'), interpreting them as evidence of viewing the rainbow as an attribute of a supreme deity and a symbol of divine power. The name *vino-zhuto* ('wine-wheat') is analyzed as a possible relic of fertility cults, reflecting the traditional link between the rainbow, rain, and fruitful land. Popov also highlights the role of pragmatic motivation, with the rainbow's colors being perceived as a projection of wine and wheat tones—thus presenting the rainbow as a phenomenon with multilayered semantics where mythological and rational elements coexist in folk language.

Iliyana Garavalova concludes that the richness of Bulgarian vocabulary is particularly evident in the names for the rainbow, noting that different names for the phenomenon are found not only in neighboring dialects but even within a single village. This diversity presents a challenge for linguistic geography and is not fully represented in the *European Linguistic Atlas* (ELA), potentially creating a misleading impression. Through her article, she aims to correct this and demonstrates that Bulgaria contains all the motivation types recorded on the European scale, including those rooted in mythology (Garavalova 2019: 209–219).

An especially valuable contribution is the *Dictionary of the Spiritual Culture of the Bulgarian People* (DSCBP 2018), the first encyclopedic work to reconstruct the traditional Bulgarian worldview through over 5,000 terms with clear and accessible definitions. Compiled by leading ethnolinguistic experts, the dictionary provides a rich basis for analyzing the symbolism and linguistic nomination of natural phenomena. This study uses data on various names for the rainbow and their mythological symbolism, such as *babin poyas* ('granny's belt') and *bozhi rog* ('God's horn').

Dimitar Marinov's book *Folk Belief and Religious Folk Customs*, filled with ethnographic material collected across and beyond the present borders of Bulgaria, is particularly valuable for this dissertation. It includes beliefs and customs related to all three atmospheric phenomena (Marinov 1914: 16, 30–34).

Among the most significant ethnographic studies are the volumes *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Dobrudzha*, where Maksim Sl. Mladenov briefly notes several names for winds, but also for the rainbow and whirlwinds, in the section *Characteristics of the Dialects* (Mladenov 1974: 396–432). Ivanichka Georgieva provides a more detailed account of the names of the aforementioned atmospheric phenomena in *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Pirin Region*, in the section *Folk Worldview*, subsection *Atmospheric Phenomena* (Georgieva 1980b: 461–462), where she also records numerous beliefs and legends associated with each of these phenomena. Delcho Todorov similarly offers an in-depth discussion of the aforementioned names in *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Kapan Region*, in the section *Folk Worldview*, subsection *Atmospheric Phenomena* (Todorov 1985: 262–264). Zhivka Stamenova also explores the names of the above-mentioned atmospheric phenomena in detail in *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Plovdiv Region*, in the section *Folk Worldview* (Stamenova 1986: 293–309). Tanya Boneva describes the names, beliefs, and related material in *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Rhodopes*, in the section *Folk Worldview* (Boneva 1986: 7–50). The most recent volume is *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Strandzha*, where Rachko Popov presents a rich and complex system of beliefs and perceptions of the local people in the section *Folk Worldview* (Popov 1996: 216–236).

Among the key sources summarizing beliefs and folklore associated with atmospheric phenomena is the **Encyclopedic dictionary. Bulgarian Mythology** (BM 1994), which presents major mythological figures and ritual practices related to the rainbow, whirlwind, and winds. For example, the whirlwind is interpreted as a fairy (samodiva), a *yuda*, a dragon's wedding procession, or the soul of a deceased person. Special attention is given to the cult of the wind. The collected information reflects the richness of mythological thought in traditional Bulgarian culture and contributes significantly to the reconstruction of the folk worldview.

The whirlwind, sung about in many songs, legends, and novels, has also been examined in linguistic and ethnological studies that analyze its various names and their symbolic resonance across Bulgarian regions. These studies explore regional naming variations, associated superstitions, and the mythological significance of the whirlwind.

Winds are another major topic in Bulgarian linguistics and ethnology. Research has examined various terms for winds, their classification, and symbolic meaning. These studies also describe how winds are perceived in Bulgarian folk culture and the mythological roles attributed to them. Particular attention is paid to regional naming differences and the cultural significance of winds in local traditions and beliefs.

Nikolay P. Kovachev has conducted detailed research on wind names. In *Contribution to the Names of the Winds in Bulgaria*, he recorded 470 names from 589 villages and 99 districts (Kovachev 1968), while in *Second Contribution*, he added another 473 names from 1,077 localities (Kovachev 1972). However, many names from the first volume are repeated in the second, which reduces the actual number of distinct terms.

A particularly important study on meteorological lexicon is that of **Violeta Koseska** (Koseska 1972), which presents a comprehensive lexical-ethnolinguistic analysis based on fieldwork, dialect dictionaries, and comparative Slavic materials. The author classifies names for the rainbow, winds, and whirlwind into a special category, highlighting their word-formation patterns, borrowings, and directional (ablative) characteristics. She also describes names with significant semantic load, reflecting not only direction and strength but also destructive force or

geographical context (e.g., *kozolets*, *magareški*, *dunavec*, *vrachanin*). Koseska situates the Bulgarian data within a broader Slavic framework, underscoring both universal models and national specificities.

It is important to note that not only the designated sections of the aforementioned volumes were reviewed, but a thorough analysis of all relevant material was conducted. For instance, valuable information is found in mythical ballads described by **Delcho Todorov** in the *Folklore* section (Todorov 1974: 360–395), including references to dragons and fairies in *Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies – Dobruja*. Similarly, the wind's crucial role in agriculture in that region is noted by **Lyubomir Dukov** (Dukov 1974a: 25–49) and **Liliya Peneva** (Peneva 1974: 49–66), as well as in animal husbandry (Dukov 1974b: 67–82).

Comparative studies often contrast Bulgarian atmospheric names with those in other Slavic and Balkan languages. These works provide broader context for understanding the lexical and ethnocultural characteristics of Bulgarian terminology, revealing both shared and unique elements and deepening our understanding of regional specificity and intercultural connections.

5. The Language Material Has Been Excerpted from the Following Primary Sources

This dissertation presents analyses based on a substantial corpus of approximately 1,348 lexical items. The material is sufficient and reliable to ensure the representativeness and validity of the conclusions drawn throughout the study. The designations excerpted have been derived from the following sources:

- **Dictionaries of the Bulgarian language** – These offer extensive information on lexical units and their usage across various dialects as well as in the contemporary standard language.
 - **BER** (Bulgarian Etymological Dictionary), vols. 1–8. Sofia: vol. 1 (2007), vol. 2 (1979), vol. 3 (1986), vol. 4 (2012), vol. 5 (2012), vol. 6 (2002), vol. 7 (2010), vol. 8 (2017).
 - **BM** (Bulgarian Mythology. Encyclopedic Dictionary). Sofia, 1994.
 - **Gerov, N.** *Dictionary of the Bulgarian Language*, vols. 1–6. Sofia, 1975–1978.
 - **RNDKB**: *Dictionary of the Folk Spiritual Culture of the Bulgarians*. Sofia, 2018.
- **Scholarly articles and monographs** – Publications by researchers specialising in lexical and semantic analyses of material from the Bulgarian language provide valuable data on the examined designations within their respective contexts (these were listed in Section 4).
- **Ethnographic collections** – These collections, which document folk customs, beliefs, and practices, offer essential insights into the cultural dimensions of the designations and their use in traditional Bulgarian culture (also referenced in Section 4).

These sources constitute the foundation of the study, providing rich and diverse material for the analysis and conclusions regarding the names of atmospheric phenomena in the Bulgarian language.

FIRST PART

RESEARCH FRAMEWORK – MYTHOLINGUISTIC STUDIES

1. Language and the cultural tradition of the Bulgarians

The relationship between language and thought is one of the most extensively explored topics in the scholarly field to which the present study belongs. The role of language is of particular importance, as V. Radeva observes: “Linguistic structures represent the sole form for materializing the categories and results of the processes of human consciousness” (Radeva 2017: 32). More broadly, language and folk psychology are closely interconnected. Speech itself plays a significant role, as it reveals the qualities and characteristics of a people in a specific historical period.

This chapter focuses on the lexical level of language within the framework of the cultural tradition of the Bulgarians. We are concerned not only with the lexical dimension—specifically, the names of atmospheric phenomena in the Bulgarian language from a mytholinguistic perspective, namely, the rainbow and the winds—but also with how these linguistic items are connected to ethno-cultural facts that reflect the fading worldview of the Bulgarian people.

I share the view that “lexis is the living history of a people, as it reflects the reality in which they live, along with the richness and peculiarities of their culture” (Boyadjiev 2011: 51). The Bulgarian language has undergone significant lexical changes over time. Some words have fallen into disuse, while new ones have emerged to meet the evolving needs of society. Although many of the names presented here are archaic, their number testifies to the richness of the Bulgarian language. Their volume is not fixed—it evolves alongside society and culture, rendering this linguistic legacy even more valuable.

The extracted names belong to the core vocabulary and represent folk terms, many of which reflect mythological consciousness and are tied to specific rituals. In this regard, the view of M. Kitanova and P. Legurska is especially relevant—they argue that in order to fully grasp the lexical and ethno-cultural material, folk terminology should be studied in close connection with the accompanying rituals, due to their intrinsic link (Kitanova, Legurska 2012: 9).

Based on the discussion so far, it is evident that the aspects examined in this study are diverse, and the extracted lexical items in the Bulgarian language, along with their respective connections to the culture of the ethnic group, are the subject of detailed analysis. The linguistic material is presented alongside facts from Bulgarian mythology and everyday life, placing it within its specific ethnocultural context, which also includes certain customs and rituals. These names have been coined by the community and have developed under the influence of cultural and historical conditions, with some being more frequently used, while others appear more rarely.

Having considered various perspectives on language and vocabulary, we now briefly turn to views on folk culture, which—as noted—is inseparable from language. So-called “social culture” is viewed as part of folk culture, and Yu. Bromley defines it as a set of moral and legal norms that regulate human behavior and activity (Bromley 1976: 50). H. Vakarelski sees culture as a historical phenomenon that evolves and refines itself over time. By studying today’s forms of folk culture, we can identify changes compared to the past (Vakarelski 1977: 15). According to St. Genchev, folk culture is a system that functioned in rural environments and was passed down through tradition (Genchev 1984: 56; 179; 182). It combines continuity and renewal, remaining

dynamic over time. These behavioral norms that governed the lives of past generations underpin many of the lexical items examined here.

Most of the extracted words are folk terms whose connection to tradition and Bulgarian lifestyles is undeniable. They were created to name phenomena important in specific societal contexts. Knowledge of language was accumulated and transmitted orally through folk culture, as noted by L. Ilieva (Ilieva 2001: 13). Traditional norms and social stereotypes occupied an important place in the consciousness of past generations, as they were rooted in cultural traditions and shaped both worldview and way of life. For this reason, the close relationship between language and culture is of central concern in this study and will be demonstrated in numerous sections throughout the text.

Many linguists have explored the connection between language and culture, foremost among them Wilhelm von Humboldt, who saw language as an expression of the national spirit. He emphasized that “language has a spiritual nature—one must transcend it to uncover its matter” (Ilieva 1998: 75). Numerous studies in American anthropological linguistics also investigate the relationship between lexical structure and the non-linguistic content of culture (Hoyer 1965: 301 – in Popov 2001: 106). E. Sapir claims that linguistic elements are embedded in the depths of culture and contribute to cultural models (Sapir 1960: 194–195 – in Popov 2001: 107). B. Whorf argued that the ancient origins of the connection between language and culture stem from the simultaneous development of language, culture, and behavioral norms. These interactions continuously provoke innovations in language, which he sees as a universal property of all languages (Whorf 1960: 152–153, 164 – in Popov 2001: 107). These perspectives confirm the view that exploring the interplay between language and culture reveals inherent influences and interactions that shape linguistic specificities across nations.

The ideas of Russian and Polish linguists also merit consideration. N. I. Tolstoy emphasizes the nominative function of lexis as reflecting the relationship between spiritual culture, folklore, belief systems, and language (Tolstoy 1995: 27). According to A. Bragina, language reflects a people’s culture, history, and way of life, particularly in the meaning and usage of the lexical stratum (Bragina 1981: 129). Polish scholar A. Wierzbicka argues that while complex meanings vary across languages, for the simplest concepts—termed “semantic primitives” and considered universal among humans—there is considerable similarity (Wierzbicka 1992: 9 – in Popov 2001: 109). Yu. Apresyan adds that even these basic concepts are embedded in language and culture and are “most elaborated within the cultural tradition, hence acquiring a multitude of associations” (Apresyan 1994: 38 – in Popov 2001: 110). These varied views reinforce the need for further exploration of the language-culture nexus.

According to V. Vinogradov, “language is enriched alongside the development of ideas, and the same external form becomes overgrown with offshoots of new meanings” (Vinogradov 1972: 17). However, we must also take into account another process observed in the evolution of language—namely, the accumulation of an extraordinary number and diversity (in origin and form) of names, marked by distinct manifestations of semantic and formal variation (Popova 2012: 156). These ideas will be further substantiated in the second, third, and fourth parts of this study, where a rich lexical corpus will be presented and supported with examples from folk culture. The meaning of words has many dimensions, each of which forms part of the linguistic worldview. Historical and cultural conditions, as well as linguocultural stereotypes, also play a significant role in Bulgarian tradition. According to St. Georgiev, the meanings of words in the popular consciousness are associated with historical and everyday forms, as well as with the spiritual and cultural values

of the people. He argues that historical processes in language "structure its semantic essence and its transformation as a function of the system" (see Georgiev 1993: 33, 80).

E. Pernishka claims that linguistic research focuses on the cognitive processes expressed in language, and that identifying core concepts, categories, and images shapes national culture. At the same time, one must not overlook the "worldview" that reconstructs the self-image of a people (Pernishka 2006: 285). These ideas are central to the theme of this study, which traces how mythological beliefs and rational, everyday concepts are reflected in language.

The study addresses issues of linguistic nomination, focusing on how the aforementioned atmospheric phenomena are named in Bulgarian from a mytholinguistic standpoint—examining the process as it occurred historically, while also taking into account folk psychology and the cultural heritage of the Bulgarians. Regardless of linguistic perspective, folk terminology reflects the dynamic between individual, community, and historical context. This research seeks to trace precisely this conceptualization of the world through the analysis of the names of atmospheric phenomena in the Bulgarian language.

Historically, the primary occupations of Bulgarians were agriculture and livestock farming. Their lives depended heavily on nature and its forces, and wind was undoubtedly among the most significant atmospheric phenomena they had to contend with, being a major element of the climate. Older generations of Bulgarians learned to recognize how specific winds moved through their territories to know how to manage their gardens, homes, and animals. This gave rise to over a thousand names for winds in Bulgarian dialects—many of which are still preserved today beyond Bulgaria's current political borders. The worldview of the Bulgarian people integrates knowledge, beliefs, and perceptions encompassing various dimensions of nature, society, and the cosmos. This worldview blends rational and irrational elements, shaping the spiritual culture and identity of the people. It reflects generations of observation and experience in understanding the world. The Bulgarian worldview incorporates empirical knowledge as well as irrational beliefs and superstitions that help interpret phenomena and processes (Georgieva 1980a: 457–477; Todorov 1985: 259–278; Stamenova 1986: 293–309; Boneva 1994: 7–50; Popov 1996: 216–236). This fading worldview is further evidence of the richness and diversity of the Bulgarian ethnocultural heritage. It encompasses multiple layers of knowledge and ideas developed over centuries and provides the foundation for identifying the motivational patterns behind the nomination of lexical items—an essential aspect of the mytholinguistic analysis applied to Bulgarian dialectal names for atmospheric phenomena.

2. Classification of lexical units and the lexical system used to name atmospheric phenomena – rainbow, whirlwind, and winds

An essential aspect of the present study is the examination of the categories of naming units and their systematic organization. The systemic structure of the lexicon reflects the systematic nature of the objective world and is encoded in language. This enables human thought to perceive various types of relations between denotata, thereby expanding the potential for nomination within the available lexical stock (Vůtov 1995: 237–238). The lexical system is composed of internal linguistic links and interactions, which connect words by form and meaning into lexical-semantic groups or categories (Boyadzhiev 2011: 110). According to M. Popova, "the lexicon of a given

language (...) constitutes a system that to some extent corresponds to the actual interconnectedness of phenomena" (Popova 2012: 524). In this respect, it is necessary to clarify the concept of 'system' in the context of the lexicon and to outline its scope. The term is used in accordance with the views of scholars such as E. Pernishka, Iv. Kasabov, B. Popov, T. Boyadzhiev, among others.

E. Pernishka characterizes the lexical system as a complex and multilayered phenomenon (Pernishka 1993: 88). Iv. Kasabov regards language as an organized system in which functions "a unity of stable and regular interrelations among individual elements" (Kasabov 2006: 38). B. Popov defines the system by the interconnections between its constituent elements and their organization, considering it a "whole composed of parts and their structure" (TRHN 2007: 387). T. Boyadzhiev, for his part, emphasizes that the lexical system consists of elements that are interrelated and mutually dependent (Boyadzhiev 2011: 41).

In conclusion, it may be stated that the lexical system encompasses the entirety of lexical units, among which internal dependencies exist. It is precisely these intra-systemic relationships that shape the structure of the system and lend the lexicon its organized and coherent character.

The collection, organization, and analysis of the lexical items in the Second, Third, and Fourth parts of the present study are based on semantics. Therefore, it is appropriate here to refer to categories of lexical units within the lexical-semantic system of the Bulgarian language. The excerpted lexemes provide a sufficient empirical basis for their classification into semantic groups. In this case, approximately 1,348 names for atmospheric phenomena are examined, including various phonetic and word-formation variants distributed across the Bulgarian linguistic territory. Various classifications exist for the systematization of word types. A brief overview is provided below of several models applicable to this dissertation, with focus on those most appropriate for the analysis and characterization of the excerpted lexemes.

1. The oldest classification is the *lexical-grammatical classification*, which is based on the categorization of words according to the parts of speech. In this model, words are grouped based on their generalized referential meaning (without regard to their specific lexical content), shared grammatical categories, morphological forms, and identical syntactic functions. Each part of speech is characterized by a core meaning that defines it (Boyadzhiev 2011: 29). Nevertheless, this classification is not fully applicable to the present study, as the lexical items under analysis fall into only three grammatical categories: nouns, adjectives, and verbs.

2. A. Smirnitsky notes that the *semantic classification* of words is based on their lexical content. According to him, this type of grouping results from the association of words through similarities between real-world objects and phenomena or through abstract concepts formed in human consciousness (Smirnitsky 1956: 174–183, cited in Todorova 1977: 7–8).

3. T. Boyadzhiev proposes a classification of lexemes according to the nearest generic feature in their denotative meaning. In this model, words are grouped in two ways: via thematic groups and via semantic fields (Boyadzhiev 2011: 47).

3.1. *Thematic groups* comprise lexemes that are semantically related based on a specific theme, with shared real-world phenomena and concepts serving as the unifying criterion. According to E. Todorova, thematic classification is based on the most general themes of human thought and speech (Todorova 1977: 8). The lexemes within thematic groups can be further subdivided into subgroups and semantic classes depending on specific semantic features. This arrangement also reflects associative links between the words (Boyadzhiev 2011: 47). This type of

classification is applied in the current research, for example: *дъга, пояс, платно* – in the group “names for rainbow”; *самовила, юда, змей* – in the group “names for whirlwind”; *дъждар, бриз, северняк* – in the group “names for winds.”

3.2. The second method for classifying lexemes is through semantic fields, which represent relatively autonomous lexical groupings with internal semantic cohesion. The unification of words within such a field is based on conceptual proximity, as they are brought together by a shared generic meaning that reflects a specific segment of reality, represented in language through lexemes that are interrelated and thematically organized into lexical-semantic groups (Todorova 1977: 4; TRHN 2007: 375; Boyadjiev 2011: 48; Radeva 2017: 60). The boundaries of a semantic field are defined by a differential semantic feature (“*seme*”), which is common to all units within the field (Boyadjiev 2011: 49). According to Radeva, each semantic field is organized around a core meaning, which, as an integral semantic component, is present in every included lexeme (Radeva 2017: 137). This type of classification is also applicable in the present study. For example, the semantic nucleus “rainbow” is found in lexemes such as *вино-жито, платно, зорница*; the meaning “wind” appears in lexemes like *мокър, бързец, горнак, бельо*; and “whirlwind” – in lexemes such as *чума, тайфун, леля* and others.

Similar in nature are the classifications based on lexical-semantic groups and lexico-semantic fields. According to F. Filin, a lexical-semantic group brings together lexemes whose meanings share a common semantic feature. In his view, the very term *lexical-semantic group* emphasizes that the unification is achieved through the core characteristic of words—their lexical meaning—by analyzing the word in all of its forms (Filin 1957: 525, cited in Radeva 2017: 131). E. Todorova, in turn, notes that the members of such groups are always connected by a common theme and, therefore, can also be considered part of a thematic group (Todorova 1977: 6). She defines the lexical-semantic group as a distinct set of lexemes belonging to the same morphological class, which are united based on a shared semantic feature embedded in their primary nominative meaning (*ibid.*, p. 12). According to Iv. Kasabov, the vocabulary of a language is systematized through the formation of lexical-semantic groups and fields, within which words enter into interrelated connections and represent vocabulary as a system (Kasabov 2006: 21). This type of classification is also applied in the present study.

5. In her research, M. Popova proposes a classification model known as a *conceptual-semantic category*, which is also applicable to the excerpted lexical material in the present study. Within this framework, all collected names can be grouped into basic categories according to their conceptual and semantic interrelations. The first part of the term—*conceptual*—emphasizes the notion denoted by the linguistic unit, while the second—*semantic*—highlights the place of that notion within the semantic space of the language.

According to Popova (Popova 2012: 132–133), the conceptual-semantic category is characterized by several essential features, which are also relevant to the lexemes under analysis:

- ✚ the grouping of concepts within a given thematic domain based on at least one unifying feature;
- ✚ the integration of these concepts into the lexical-semantic system of a specific natural language;
- ✚ the nomination of these concepts through linguistic means—nouns, adjectives, verbs, or phrases (*ibid.*, pp. 132–133).

This concept is particularly relevant for analyzing the vocabulary related to atmospheric phenomena, as it allows for the systematization of names not only according to thematic but also cognitive and semantic criteria.

The classification models outlined above offer various approaches that are applicable to different degrees to the names examined in the present study. A comparative analysis of these models, based on the specific lexical material, reveals the most appropriate ones for enabling both a detailed examination of individual categories and an exploration of their interaction within the overall system of the language. As W. Chafe notes, in the act of nomination, one consciously selects words associated with certain concepts in order to express their conceptual understanding of an object or phenomenon—through a form of analogy. Each such act of nomination involves “a comparison between one mental image and another—between the content of a particular entity and the content of a linguistic category” (Chafe 1983: 59, cited in Pernishka 1993: 84).

For the purposes of the present study, three of the aforementioned classification models prove to be the most applicable: A. Smirnitsky’s semantic classification, M. Popova’s concept of *conceptual-semantic categories*, and the model of *thematic groups* developed by E. Todorova and T. Boyadzhiev. Based on these approaches, the excerpted lexical material will be organized into three principal conceptual-semantic categories, titled according to the basic referents: *rainbow*, *whirlwind*, and *winds*. Each of these categories comprises lexemes connected by a shared semantic feature, which makes it possible to identify the internal logic of the lexical system and to analyze some of its fundamental patterns.

The dissertation addresses names that characterize atmospheric phenomena in the Bulgarian language, rooted in traditions passed down through generations. Applying the thematic approach, the excerpted designations are organized thematically and grouped into three main semantic categories, based on the proximity of their meanings:

- ✚ Names for *rainbow* in the Bulgarian language;
- ✚ Names for *whirlwind* in the Bulgarian language;
- ✚ Names for *winds* in the Bulgarian language.

The core (nuclear) names for rainbow, whirlwind, and winds serve as central nodes around which other lexemes from the same category are grouped. Additional designations for specific types of rainbows, winds, and whirlwinds will be added in supplementary groupings in order to present a meaningful and comparative overview of the atmospheric phenomena and processes studied in this dissertation.

3. Linguistic nomination of the studied atmospheric phenomena – rainbow, whirlwind, and wind

Linguistic nomination constitutes the theoretical foundation of the present study. Therefore, the theory of nomination will be examined in greater detail. This process involves the creation of names for objects and phenomena in reality. Broadly defined, the theory of nomination is the science that explores how concepts acquire their names (Popova 2012: 277). It has been examined by numerous Bulgarian scholars, each offering their own interpretation of the relationship between language, thought, and reality. In the present discussion, particular attention will be devoted to the views of Emiliya Pernishka, Mariya Popova, Todor Boyadzhiev, Stanyo

Georgiev, Varban Vutov, as well as those of the authors of the *Terminological Dictionary of the Humanities* and Vasilka Radeva.

E. Pernishka defines nomination as a category that “reflects the relationship language – thought – reality,” manifested through the word and its lexical meaning, considered the basic means by which the objective world is expressed and signified (Pernishka 1993: 36). In this context, G. Lakoff and M. Johnson highlight the role of subjective human experience as a source of new lexical meanings. According to them, this experience is culturally conditioned and often based on metaphorical thinking – understanding one phenomenon through the experience of another (Lakoff, Johnson 1980: 154; cited in Pernishka 1993: 133).

Mariya Popova views nomination as a process that begins with the conceptual content of a term. In her words, “features constituting the meaning are derived from the concept, and at a subsequent stage, those that will participate in the act of naming are selected, thus forming the onomasiological structure” (Popova 2012: 163). She emphasizes that the act of nomination is a complex and purposeful process, whose function is not merely to designate, but primarily to signify phenomena from reality. In this regard, the term is examined in its semiotic essence, since the linguistic sign constitutes the third core component underlying the act of nomination (ibid.: 270).

Stanyo Georgiev argues that “the word denotes the object through the concept of it,” and that it simultaneously performs the function of naming and signifying the concept of an object or phenomenon from reality (Georgiev 1993: 28). Similar reflections are found in the work of Varban Vutov, who notes that “the sound form of the word, through its lexical meaning, becomes a linguistic sign of an element of reality, which in linguistics is referred to as the denotatum or referent.” He further explains that the mental representation of the denotatum is a generalized image constructed through repeated perception of various instances of a category by the senses (Vătov 1995: 216).

According to the *Terminological Dictionary of the Humanities* and T. Boyadzhiev, nomination is to be understood as the process of forming nominative linguistic units used to name objects and phenomena from the real world (TRHN 2007: 262; Boyadzhiev 2011: 76). V. Radeva highlights the subjective factor in the act of nomination, stressing that the choice of a nomination motive depends on the nominator’s personality – their life experience, cognitive horizon, cultural background, and affiliation to a particular community (Radeva 2017: 89).

Nomination theory distinguishes between two main approaches to naming – onomasiological and semasiological. This study employs the onomasiological approach, which is based on the relationship between the real-world object (denotatum) and the meaning (signified) of the name. The process of nomination is interpreted through the relationships among the three elements of the semantic triangle: referent (denotatum) – concept (signified) – name.

In light of the various theoretical interpretations, nomination occupies a central position in the present study. Through the onomasiological model, the nominative features of the extracted names denoting atmospheric phenomena recorded across the Bulgarian linguistic territory are clarified. This approach proves to be the most applicable for the lexico-semantic analysis of the material, as it enables the tracing of the relationship between the name and the denotatum through the conceptual content (see Kochev 1969: 93–95; Ilieva 2001: 202–203; Angelova 2025: 40). M. Popova offers an in-depth analysis of the onomasiological approach by tracing the nomination process from the conceptual content of the term to the selection of relevant features that contribute

to the construction of the onomasiological structure and the creation of the name (Popova 2012: 162–163).

The transparency of the internal form of nomination is crucial. As V. P. Danilenko observes, “the term not only names the concept (serving as its label), but also reflects its content to a certain extent” (Danilenko 1977: 95; cited in Popova 2012: 261). The names analysed in this dissertation are meaningful nominations, reflecting a feature of the concept. For example, the lexical form *божило* (‘rainbow’) reflects the rainbow that appears after rain, with the conceptual features ‘god’ and ‘bow,’ the latter involving the labialisation of *a > o* and the elision of final *k*.

In the present study, each distinct meaning extracted from the material is treated as an independent lexeme that enters into synonymic relations with other words within the respective classificatory group—bearing in mind, however, that such relations may not be strictly synonymous within the dialectal system of the language. The analysis encompasses a significant number of names for atmospheric phenomena in the Bulgarian language, including their phonetic and derivational variants, as documented in different stages of the language’s historical development.

M. Mladenov notes that language reflects the outcomes of human cognitive and intellectual activity. In his view, “dialects [...] often provide valuable data that shed light on the development of popular thought. Particularly noteworthy are those lexemes which are transparent in their derivational structure and have a clear internal form, as they directly capture the path of thought up to its ‘clothing’ in linguistic form” (Mladenov 1981: 39). In this regard, the aim of the present study is to trace precisely this process of “clothing” a concept in linguistic form—that is, the nominative realization of conceptual representations—while drawing attention to the fact that different Bulgarian dialects often employ different dialectal names for the same phenomenon. This diversity opens up avenues for reconstructing the Bulgarian linguistic worldview.

This study adopts the nomination parameters outlined by M. Popova, which reflect the classification proposed by V. G. Gak (Gak 1977: 45 ff.):

- a) **Source** (use of an existing unit in the language; creation of a new lexical unit in the language; borrowing from another language);
- b) **External form** (simple, derived, compound word or phrase);
- c) **Semantic scope** (broad or narrow name) and **lexical composition** (direct or indirect name);
- d) **Internal form** – a specific feature of the object (or concept) on which the name is based (Popova 2012: 275–276).

These parameters will be applied to determine whether a new lexical unit has been created or a borrowing has occurred, as well as to identify the figurative meanings of words. Thanks to the internal form of the word, the features used in creating the name can be specified.

According to V. Radeva, the use of different linguistic units to designate the same objects or facts of reality stems from “the complex interrelations among the words themselves and the nature of their connection to the named objects, which is not directly motivated by the existing concepts for those objects” (Radeva 2017: 80). Based on this understanding, the present study aims to classify lexical units according to a defining feature derived from the meaning of each name. This feature serves as the basis for identifying the corresponding nominative features, through which the onomasiological structure of the lexemes is revealed.

4. The onomasiological structure of the word in the context of the studied atmospheric phenomena – rainbow, whirlwind, and wind

The onomasiological structure is of essential importance for identifying the nominative features of the excerpted lexemes related to atmospheric phenomena. The application of the onomasiological approach in the present study makes it possible to reveal the systematic nature of the names, with emphasis placed on the relationship between the object and its linguistic designation (Kochev 1969: 90; 141). Onomasiology examines the relationship between lexical content and linguistic form, explaining the mechanisms by which a word arises and revealing the interaction between thought and language (TRHN 2007: 272; Angelova 2025:43).

Within the present study, the onomasiological basis is realised through the main atmospheric phenomena – the rainbow, the whirlwind, and the wind. The applied onomasiological features vary in complexity: for instance, lexemes such as *пояс* ('belt'), *фъртуна* ('storm'), and *дряновец* exemplify simple onomasiological traits, whereas more complex ones are observed in names such as *бôгово плàтно* ('God's cloth') and *Адамов пояс* ('Adam's belt'), which combine a mythological component with a metaphorical notion of the phenomenon's form or essence.

As M. Popova notes, the onomasiological category can be expressed in different linguistic forms: derived words, compound words, or word combinations (Popova 2012: 290). The excerpted lexemes in this study include all three types of formal-grammatical expressions:

- ✚ **Derived words:** *опас* ('girdle'), *врачанин* ('wind from the Vratsa region'), *туфан* ('tempest')
- ✚ **Compound words:** *кожодèр* ('skin-stripper'), *црñнвèтър* ('black wind'), *суховèй* ('dry wind')
- ✚ **Phrases (multi-word expressions):** *на д'адо гòснот пòйаса* ('at Grandpa God's belt'), *трите сестри на цар Александър* ('the three sisters of Tsar Alexander'), *Адамов пояс* ('Adam's belt')

According to Popova, when nomination is expressed through a word combination containing at least two full lexical units, it is formally segmented. Each nominative feature, in such cases, must be presented through a separate morpheme or lexeme functioning as an onomasiological component (Popova 2012: 293). In this study, semantically segmented nominations can be observed in expressions such as *Адамов пòяс*, *на д'адо гòснот пòйаса* *бôгово плàтно* and others.

5. The internal form of the word

The internal form of the word plays a key role in this study, as it is essential both to the first and second models of the mytholinguistic method. Without it, one cannot uncover the preserved cultural or conceptual information that reveals the motivation behind the act of naming (Popov 2017: 485–588; Popov 2018: 221–224; Popov 2020a: 86; Popov 2021: 280) for the names of atmospheric phenomena (rainbow, whirlwind, and wind). The linguistic structure of each name is dual-layered: it consists of an internal form (onomasiological structure), which reflects the conceptual content and the motivation for the nomination, and an external form (formal structure), which represents the lexical and grammatical realisation of the name in the language. The primary aim is to focus on the internal form of the word, as it serves as the basis for classifying designations

according to nomination features and for uncovering the semantic core of the lexeme. The internal form reflects a feature derived from the concept of the named object or phenomenon of reality.

The internal form and the lexical meaning of the word do not coincide, since the internal form serves only as the *motivation* for the lexical meaning (cf. Vătov 1995: 219; 222). The internal form represents the linguistic expression of extralinguistic content and motivates the phonetic shape of the word. For example, the noun *vihruška* ('whirlwind') has an internal form connected to the root *vihar-* ('whirlwind'), which conveys the meaning of violently swirling air movement.

Typically, the motivation for a name selects a single, often the most salient, feature of the concept, even though every object or phenomenon has numerous features. The internal form usually points to one such feature, which makes it possible for a single concept to be designated by several names, thereby creating synonymy (Angelova 2025: 48).

The main question posed in the application of the second model of the mytholinguistic method—used in most cases throughout this study—is what type of motivation underlies the linguistic nomination of a specific atmospheric phenomenon. The emergence of a given internal form may be prompted by mythological-religious or rational-everyday factors (Popov 2018: 221–224; Popov 2020a: 87). In many instances within our research, we encounter examples where the motivation is of a dual nature, i.e. there is an intertwining of two or more types of conceptualisations, making it difficult to determine which of them was primary in the process of nominating the particular atmospheric phenomenon (*ibid.*).

Therefore, in light of the above considerations, it becomes evident that the internal form of the word plays a key role in uncovering the motivation behind the emergence of a given lexeme and in the classification of names according to nominative features. It is the principal element through which the motivation for the name is revealed and its place within the linguistic system is determined.

6. Linguistic motivation of the name in light of the analyzed material

Depending on whether the internal form of a given lexeme is transparent or opaque, words in the language are classified as motivated or unmotivated. Both types are represented among the excerpted designations. Motivated lexemes are characterised by a transparent internal form, which allows their meaning to be interpreted through comparison with related words in the contemporary linguistic system (Boyadzhiev 2011: 73). A specific case of such words are derivative lexemes, which arise through the addition of word-formation morphemes to an already existing word. For this reason, they are defined as semantically motivated (Vătov 1995: 219; 223). According to the definition provided in the *Terminological Dictionary of the Humanities*, a motivated word or derivative is a linguistic unit that is closely linked in form and meaning to another lexeme within the system and is derived from it through the addition of word-formation morphemes (TRHN 2007: 331; Angelova 2025:49).

Iv. Masár considers the motivation of a term as a characteristic which, from a synchronic perspective, reveals both the motive (the feature or rationale) and the mechanism by which the term is created (Masár 1989: 203, cited in Popova 2012: 468–469). According to him, the analysis should take into account not only the relationship between the external form of the term and its content—manifested through the transparency of the nomination feature—but also the structural,

word-formation-based motivation of the term (ibid.). In her concept of linguistic motivation, M. Popova formulates a two-component model, comprising:

- ✚ **motivating feature** – an element of the meaning that corresponds to a specific part of the term’s form;
- ✚ **motivated component** – the formal element that conveys the meaning of the selected feature (Popova 2012: 471–472).

According to Popova, the motivating feature may be either explicit or implicit. Thus, based on the characteristics of the feature, two types of linguistic motivation are distinguished—**synchronic (explicit)** and **diachronic (implicit)** (ibid.: 478–479). She emphasizes that both synchronically and diachronically motivated terms are instances of **semantic nomination**, since “at the core of the term serving as the external form lies a nominative feature that corresponds to a semantic feature of the term’s content.” The external form does not reveal the diachronic (hidden) nominative feature; it must be uncovered through diachronic research (ibid.: 494).

The theoretical framework outlined above is applied in the current analysis. For example, in forms such as *vihruška* (‘whirlwind’), the motivating features are explicit, whereas in *zona* and *typhoon*, they are implicit. Names with an explicit (synchronic) motivating feature can be explained as follows: in *vihruška*, meaning ‘a violently rotating movement of air’, the feature of rotation is expressed by the root *vihar-* (‘whirlwind’).

In names with an implicit (diachronic) motivating feature, a diachronic approach is applied and the nominative feature is revealed via etymological analysis. For instance, in *zona* (‘heavenly rainbow’), the motivating feature is hidden, as the word is a borrowing from Greek. Etymological analysis shows that it derives from the Modern Greek dialectal *zúni* (‘belt’), from *zónē*, with a reduction of the root vowel (BER 1971: 658). Similarly, the name *typhoon* features a hidden motivating feature, entering the Bulgarian language through Russian *tajfun*, English *typhoon*, and German *Taifun*, all ultimately derived from Chinese *taifung* ‘strong wind’ (BER 2010: 759).

According to M. Popova, depending on the structural and semantic characteristics of the motivated component, the following types of structural motivation are distinguished:

6.1. **Affixal word-formation motivation** – in this case, the motivated component is an affix. The categorial meaning of the suffix or prefix in the form of the lexical unit corresponds to a semantic feature in its meaning. For instance, the term *напречно вятър* (‘crosswind’) exemplifies such motivation.

6.2. **Lexeme-based word-formation motivation** – the motivated component is the word-formation base (root) in the derived word. Examples include *вихрушка* (‘whirlwind,’ from *вихър* ‘whirl’), *студенко* (‘chilly,’ from *студен* ‘cold’). Based on the lexico-grammatical characteristics of the structurally motivated component, lexeme-based motivation may be nominal, verbal, or adjectival.

6.3. **Lexeme-syntactic motivation** – here, the motivated component is a derived or underived word that is part of a word combination. Examples include *на Света Богородица пòйаса* (‘at the belt of the Holy Virgin’), *на д’адо божи пòйаса* (‘at Grandpa God’s belt’), *дèдов зòсподьов пòяс* (‘Grandfather Lord’s belt’), *моевино-моежито* (‘wine-wheat’), etc.

6.4. **Associative motivation** – in this case, the motivating feature is present in the form of the name, but it is not expressed through a formal component. Rather, it is perceived associatively,

based on the systemic relationships between lexical units within the language. For instance, in the designation *буреносец* ('storm-bearing'), the semantic structure of the form includes the feature 'bringing a storm', which is motivated by the associative connection with the concept of 'storm'.

Thus, the linguistic motivation of designations for atmospheric phenomena in the Bulgarian language demonstrates a diversity of structural and associative mechanisms that reflect the connection between linguistic form and meaning, endowing the lexemes with depth and richness.

7. Motivation of Linguistic Nomination in the Case of the Investigated Atmospheric Phenomena

As already mentioned, according to the classification proposed by V. G. Gak, linguistic nomination is realized in three ways:

1. the creation of a new lexical unit (*primary nomination*);
2. the use of an existing unit (*secondary nomination*);
3. the borrowing of a lexical unit from another language (Gak 1977: 45ff).

Each of these types will be examined below to assess their prevalence in the corpus of atmospheric phenomena under study.

7.1. Primary (Direct) Nomination in the Case of the Investigated Atmospheric Phenomena

The term *primary (direct) nomination* refers to the process of coining a new name. "The act of primary nomination is connected with identifying and generalizing the essential semantic feature of the referent" (*Linguistic Nomination of Objects*, 1977: 8), i.e. with the formation of the concept itself.

A. A. Ufimtseva describes primary nomination as the initial phase of the cognitive process, during which a linguistic sign is created with its two components – form and content (Ufimtseva 1980: 20). According to W. Chafe, concepts are formed and verbalized on the basis of perceptual experience from "prior encounters," whereby the respective object is categorized and becomes a representative of a class of denotata (Chafe 1983: 38). Primary lexical nomination is thus the process by which knowledge about facts is transformed into linguistic signs. In the monograph *Linguistic Nomination* (*Языковая номинация*), primary nomination is illustrated through the well-known semantic triangle (Frege's triangle) (YazNO 1977: 99–147; YazNV 1977: 5–86; Angelova 2025: 43).

Several Bulgarian linguists have also addressed the features of primary nomination. E. Pernishka observes that the essential semantic features of the lexeme are foregrounded in acts of primary nomination (Pernishka 1993: 37). V. Vutov states that the first meaning by which a word arises as a linguistic unit is called *direct meaning* and is motivated by an actual feature of the referent (Vutov 1995: 227). According to the *Terminological Dictionary of the Humanities*, primary nomination is typical of unmotivated words, and its identification relies on etymological analysis (TDH 2007: 262). M. Popova argues that in cases of primary nomination, the linguistic unit is created specifically for the designation of a particular object or phenomenon (Popova 2012: 306).

In summary, primary nomination is a process that arises from the internal needs of the language and serves to create entirely new designations for previously unnamed entities or phenomena. In the excerpted material, primary nomination is found in the relevant conceptual-semantic categories: *rainbow*, *whirlwind* and *wind*.

7.2. Secondary Nomination in the Case of the Investigated Atmospheric Phenomena

Secondary nomination enriches the lexicon by generating new lexical units based on already available words and the derivational resources of the language. Most of the names for atmospheric phenomena in the corpus have emerged through processes of secondary nomination.

Secondary nomination introduces a fourth feature into the naming process—namely, a *reinterpreted meaning* of a linguistic form, now associated with a new sense grounded in a different referential context (*Linguistic Nomination*, 1977: 73–75). Names formed via secondary nomination are thus based on the meaning of an existing word used in a new nominative function (*Linguistic Nomination in Language*, 1977: 129). This means that an already existing word is used as a name for a new referent (Boyadjiev 2011: 77).

Secondary nomination typically arises through *figurative meaning*. According to St. Georgiev, figurative meaning is a derived sense that refers to a different denotational reality based on a semantic motivation such as resemblance, analogy, or association (Georgiev 1993: 40). V. Vutov emphasizes that new associative links created by human cognition often result in new figurative meanings (Vutov 1995: 227; 238).

In the *Terminological Dictionary of the Humanities*, figurative meaning is defined as a meaning “which arises on the basis of the direct one and is motivated by it through some shared semantic element” (TDH 2007: 323). Figurative meaning appears in a new context, retaining the existing meaning and thereby expanding the semantic scope of the word (Radeva 2017: 117).

The majority of the names analyzed in this study fall under the category of secondary nomination, including examples for rainbow: *пояс, прѣнаска, дядов гѡсподьов пѡяс, на Светѡ Богорѡдица пѡйаса, бѡбин пѡяс, тканѣца, бѡжи лѣк*, for whirlwind: *самовила, юда, змей, ламице, пѣритска хѡла, сладка и медена*, for wind: *бѡбин рог, глѡдник, листопѡд, овчѡко, песняк, полюбник*, etc.

8. Borrowing of lexical units from other languages in the case of the investigated atmospheric phenomena

The principal means of enriching the vocabulary of any language is associated with the third type of creating nominative units – namely, through the borrowing of lexemes from other languages. Numerous cases of lexical borrowing are attested among the investigated atmospheric phenomena; therefore, this section focuses on the process of borrowing and the transformations that borrowed words undergo in the recipient language.

Borrowing is a process whereby elements from one language penetrate another at various linguistic levels – phonemic, morphemic, lexical, and phrasal (Boyadjiev 2011: 158, 167). The lexicon of a language is replenished by the adoption of words from other languages across different historical periods, as a result of geographic proximity and long-standing direct contact, reflecting the cultural and linguistic ties of a given people. The most widespread type of borrowing is lexical

borrowing, and it is through such borrowed words that, via derivational means, new derivatives emerge and new meanings develop (Vutov 1995: 295; Boyadjiev 2011: 158).

Borrowings are typically classified into two types: direct and indirect. *Direct borrowings* occur through immediate contact between two languages, whereas *indirect borrowings* are transmitted via the mediation of a third language (TDH 2007: 141). In Bulgarian, the majority of direct borrowings come from Turkish and Greek, a trend also observed in the names of atmospheric phenomena. In the present study, borrowed lexemes are grouped separately and classified thematically.

Borrowing is one of the most productive means by which linguistic systems incorporate new lexical items (Popova 2012: 416–417). The corpus also contains lexemes which, although of foreign origin, are no longer perceived as borrowings, as they are widely used and understood by the vast majority of speakers – examples include *zuna* and *karayel*. These borrowed terms exhibit numerous phonetic and derivational variants, demonstrating the transformative capacity of borrowed forms in the Bulgarian linguistic environment.

M. Popova distinguishes two major processes affecting borrowed lexemes in the recipient language: *adaptation* and *integration* (Popova 2012: 427–438; Angelova 2025: 68).

8.1. Adaptation of Loanwords

Adaptation refers to the phonological and morphological changes that borrowed words undergo in order to conform to the phonetic and grammatical rules of the recipient language (Popova 2012: 427). It includes the following subtypes:

8.1.1. Phonetic adaptation – the sound structure of the borrowed lexeme is adjusted to match the phonological system of the borrowing language. For instance, Turkish *rüzgâr* is adapted into Bulgarian as *lyuzgyâr*, as in *gyundòu lyuzgyâr*.

8.1.2. Grammatical adaptation – the borrowed word is assimilated into the grammatical system of the recipient language. This usually involves substituting native morphological endings. For example, the Greek word ζώνη gives rise to the Bulgarian forms *zùnke*, *zùnka*.

8.1.3. Derivational adaptation – this involves the morphological changes in the word's affixation. For example, the Greek dialectal form ζούνη can be adapted into Bulgarian as *zùnichka*, *zùnenichka*.

8.2. Integration of Loanwords

Integration is the process by which a borrowed word becomes actively involved in the linguistic system of the recipient language. This occurs in three primary ways:

- participation in a derivational word family,
- participation in secondary lexical nomination,
- and simultaneous involvement in both derivational and lexical-nominative processes (Popova 2012: 432–433).

When a borrowed word develops multiple variants in the recipient language, it often becomes the basis for an entire derivational nest. The foreign lexeme serves as the root for the formation of new lexical units. For example, the word *зунa* has numerous derivatives and appears in diverse collocations and forms, such as *дзùна*, *дзùница*, *зìница*, *зòна*, *зòница*, *зòниница*, *зòнка*, *зонìца*, *зунa*, *зунà*, *зюницавáница*, *зюница-вàница*, *зùненичка*, *зүница*, *зүница-бàница*,

зунинка, зунка, зунца-ваница, зунка, зунa, зуненичка, зуничка, зуница, зуненичка, зъна, дуница-ваница, дуница, джоличка, джуничка.

Adaptation and integration of borrowings are essential processes that enrich the lexical system and foster its dynamic development. These processes allow borrowed elements to be fully assimilated into the structure of the Bulgarian language while preserving traces of their original source.

9. Mytholinguistics

Mytholinguistics is a field of study that examines the interrelations between mythology and language, investigating how various mythological and religious concepts are reflected in linguistic systems. The theoretical foundation and methodological framework of mytholinguistics have been developed over the past fifteen years by the Bulgarian scholar Borislav Popov through a series of publications. This interdisciplinary domain explores the ways in which mythological beliefs are manifested and preserved within the lexical-semantic systems of different languages. One of its central premises is that each ethnos possesses a unique mythopoetic worldview embedded in language through specific codes and symbols. The discipline is based on two models that describe how the structural connections between mythology and language operate.

9.1. First Model

The first model of mytholinguistics proposes the existence of a common mytholinguistic structure formed at the intersection between the mythological and linguistic codes. This structure is universal in nature and is revealed through one of the key concepts of the field: the internal form of the word. When this form is no longer transparent, it is reconstructed through the etymological meaning of the word, which may contain latent mythological codes. These codes are analysed using methods from comparative-historical linguistics, semantic analysis, and semiotics, allowing for the reconstruction of specific mythological-religious beliefs (Popov 2011: 65; Popov 2017: 222–224; Popov 2018: 224).

At the core of this model lies the idea of a universal structure emerging from the convergence of linguistic and mythological layers. This structure is believed to be present in all languages, whereby any word denoting a mythological object or phenomenon contains a particular code for understanding the mythological system of the respective ethnos. The internal form of words becomes the primary object of analysis, providing insights into how a given people's mythological beliefs have shaped the lexical layer of their language and how these beliefs have been transmitted across generations. The application of the comparative-historical method leads to the reconstruction of the etymological meaning of the word. Semantic and semiotic analyses follow, offering the tools to decipher the mythological code embedded in language. The internal form of a given mythonym is interpreted at the semantic level, which enables the reconstruction of lost mythological notions (e.g., qualities or functions) or their manifestations within myth (e.g., actions or states). In this way, missing elements within the mythological code can be restored. The mytholinguistic structure can be conceptualized as a cognitive network in which fundamental concepts reflecting human perceptions of the world are interwoven. These concepts are transmitted through linguistic symbols and codes, forming a point of intersection between mythology and language (Popov 2011: 63–64; Popov 2017: 485–588; Popov 2018: 221–224).

9.2. Second Model

The second model of mytholinguistics focuses on the mytholinguistic structure—that is, the relationship—between mythological-religious beliefs or rational-practical conceptions of a given object and the type of motivation underlying linguistic nomination (Popov 2018: 227–228; Popov 2020a: 87–88; Popov 2021: 279–281). According to this model, each mythonym carries implicit information that may be uncovered through etymological and semantic analysis. The model’s primary aim is to reveal how the internal form of words reflects mythological beliefs and archetypal images.

The etymology of mythonyms discloses hidden meanings—traits derived from the concept of the specific object—that reflect the mythological worldview. Etymological analysis enables the reconstruction of archetypal images associated with mythological beings and phenomena. Special emphasis is placed on identifying the semantic layers of words related to mythological concepts. By analysing the internal form of a word, it becomes possible to trace how particular mythological narratives were transmitted through language. For example, in Bulgarian, mythonyms for “rainbow” are associated with notions of divinity (*на д’адо божу подйаса, божилък, божурок*) and fertility (*вино-жито, вѣно-жито-ракѣя, вѣно и ракѣя и оцѣт*), and the semantics of these terms reflect such beliefs. The model also distinguishes between universal and culture-specific mythological codes. Although many mythological beliefs are pan-ethnic, their linguistic representation may be specific to individual cultures or ethnic groups.

The present dissertation primarily employs this second model of mytholinguistics (while occasionally referencing the first) to examine the mytholinguistic structure—that is, the relationship—between the aforementioned mythological-religious beliefs and rational-practical conceptions and their realization in the linguistic nomination of atmospheric phenomena. In other words, this study primarily investigates the type of motivation underlying the linguistic nomination of each atmospheric entity—whether the internal form of the word is motivated by mythological-religious reasoning or by rational-practical considerations.

Although less frequent, there are also instances where the motivation combines both types of conceptualization—that is, it has a dual character. In such cases, it is often difficult to determine which conceptual layer served as the initial motivation, and this ambiguity is explicitly noted in the discussion of the respective atmospheric name.

This study also analyses lexical items such as those denoting the “rainbow,” — *божурлак* (Vrazhinovski 1998: 98), *божурлок* (Garavalova 2019: 216), and *божулек* (Vrazhinovski 1998: 94), for which there is insufficient evidence or information to allow the reconstruction of a particular myth (Popov, Stoilov 2022: 438–439). It is likely that these forms arose through reanalysis due to phonetic similarity (possibly influenced by folk etymology) between the words *божу* (“divine”) and *божур* (“peony”), resulting in one name being substituted for the other in certain dialects (*ibid.*).

Mythological motivation refers to the process by which linguistic units (e.g., words or expressions)—mythonyms—acquire semantic meaning rooted in mythological-religious beliefs, conceptions, or narratives. Within the framework of mytholinguistics, mythological motivation demonstrates how the mythological worldview shapes linguistic nomination.

Rational-practical motivation describes the process by which the semantics of linguistic units are formed based on logical and pragmatic reasoning related to the real world, empirical

knowledge, and everyday experience. It involves naming and classifying objects, phenomena, and actions in ways that are meaningful and functional within a specific culture or linguistic community, without reference to mythological or symbolic representations. Rational and everyday motivation in nomination is more readily identifiable when the etymological meaning of a given name is elucidated and analysed through the internal form of the word (Popov 2018: 221–224; Popov 2020a: 87, 94; Popov 2021: 284).

Dual motivation combines both mythological and rational elements in the formation of a word's internal structure. This form of motivation reflects the intertwined influence of mythological beliefs and practical reasoning in the selection of words and expressions. For instance, a given name may be simultaneously symbolically (mythologically) and functionally (rationally) motivated, thereby illustrating the interwoven relationship between the mythological domain and everyday life. Dual motivation is thus identified when linguistic nomination merges rational-cognitive conceptions with mythological-ritual-religious worldviews, indicating the blending of different conceptual layers (Popov 2020a: 86; Popov 2021: 283; Popov, Stoilov 2022: 441).

The first and second mytholinguistic models offer distinct yet complementary mechanisms for examining the relationship between language and mythology. Together, these models enable mytholinguistics to reconstruct and explore the deep mythological foundations of linguistic systems, revealing the complex interrelations between language, mythology, and culture.

SECOND PART

Names for the rainbow in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis

In the Bulgarian language, the names of natural phenomena such as the rainbow, winds, and whirlwinds are often shaped by the nation's rich cultural and mythological heritage. These names do not merely reflect the direct visual perception of the phenomena but also embody deep symbolic and associative connections rooted in folk beliefs, ritual practices, and worldviews. Much like the names for winds, dialectal terms for the rainbow exhibit notable diversity, combining lexical, semantic, and figurative elements to designate the same natural phenomenon from different perspectives.

In traditional culture, the rainbow is not perceived merely as an optical effect, but as a meaningful and often sacralised element symbolising the connection between the earthly and the celestial. Folk beliefs attribute to it mythological and magical functions—such as the idea that the rainbow drinks from rivers, that it can alter a person's gender if they pass beneath it, or that it is associated with deities and supernatural beings. All of these notions are reflected in dialectal nomenclature.

Rainbow names in Bulgarian dialects reveal a rich linguistic tapestry: they are formed through metaphors, similes, mythologised images, and emotionally evaluative elements. Some are based on external features—such as shape, colours, and position in the sky—while others derive from religious and mythological ideas. Still others employ functional, magical, or culturally symbolic meanings to denote the phenomenon.

Linguistically, these names exhibit dialectal variability, metaphorical expressiveness, and innovation. Often, the rainbow is personified, with the phenomenon conceptualised as a sentient being—a deity, a dragon, a woodland nymph, or an animal. Such conceptions coexist with the literary tradition: in some cases, the names derive from or relate to the standard term *дъга* ("rainbow"), while in others they reflect divergences tied to local cultural strata and perceptions.

This first section examines the various rainbow names, grouped according to nominative features. This approach allows us to trace the ways in which folk culture and language interact and influence one another. The first nominative feature to be analysed is the term *dăga*, where the names are formed on the basis of the literary and most widely used lexical designation for this natural phenomenon.

1. Nominative Feature: 'дъга' ("rainbow")

The first and most numerically significant group of Bulgarian dialectal names for the rainbow stems from the official literary designation of the phenomenon—a multicoloured arc in the sky, typically appearing after rain and displaying the colours of the spectrum as a result of sunlight refracted through raindrops (STRBE 1994: 185). This group includes names derived from the word *dăga*, which are widespread across various Bulgarian dialects. These names reflect a direct perception of the phenomenon and correspond to the internal form of the concept. In some instances, phonetic and morphological variations are also present.

In contemporary Bulgarian, every speaker is familiar with the term *дъга*. In the past, however, a range of names was used—some more broadly distributed both within present-day Bulgaria and beyond its political borders. Among these, the derivations of *дъга* are among the

most widespread, and the internal form of each term retains a semantic reference to “rainbow.” The standard definition of *дъга* is given as: “typically a semicircle, a part of a circle; a seven-coloured arc visible on the horizon; a longitudinal board of a tub or barrel, etc.” (BER 1971: 453). The word derives from Proto Slavic *dyga* (BER 1971: 454).

This nominative group includes terms based on the Old Bulgarian root *dōg-*:

- *дъга* – “rainbow” (BER 1971: 453);
- *дъгѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *дъгагѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *дъгѹ-дъгѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *дъгѹ-дъгѹвѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188).

The use of suffixes such as *-ица* and *-вѹца* in forms like *дъгѹца* and *дъгѹвѹца* creates diminutive variants that impart a more personal and emotive nuance. These forms are characteristic of the Bulgarian language and are often employed to express endearment or affection. Forms like *дъгѹ-дъгѹца* and *дъгѹ-дъгѹвѹца* may result from phonetic shifts and reduplication, adding rhythmic and melodic qualities to speech—features typical of folk dialects.

Additional names are also included in this nominative group:

- *дѹмгѹ* – “rainbow” (recorded in the regions of Mihaylovgrad, part of Berkovitsa, Svoge, Botevgrad, Teteven, Lovech, and in some villages in the Vidin and Elena regions) (Topalova-Simeonova 1980: 185, 186);
- *дѹнгѹ* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 186).

The name *дѹмга* is likely associated with *дъга* due to phonetic similarity and semantic convergence with the word *дамга* (a Turkish loanword meaning “mark” or “sign”). The rainbow might be perceived as a celestial sign, which may have inspired the formation of these names. In certain regions, phonetic peculiarities have led to altered pronunciations such as *дѹмга* or *дѹнгѹ*—voiced variants of *дъга*.

The following two names are also included in this nominative group:

- *дѹниѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187);
- *дѹниѹца-вѹниѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187).

The name *дѹниѹца* may derive from *дѹга* through sound metathesis, a common phenomenon in dialects. *Ваниѹца* could be an added rhythmic or ornamental element, typical of folk speech. These forms might also be connected with local legends or beliefs, such as those involving *баба Гѹца* or *вила Гѹца*. For this reason, the following names are also assigned to this group:

- *баба Гѹца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187, 188);
- *вѹла-вѹла Гѹца* – “rainbow” (Ivanski, Shumen region) (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187, 188).

Names like *баба Гѹца* and *вѹла-вѹла Гѹца* demonstrate the personification of the rainbow as a mythical figure, possibly linked to regional legends or beliefs. This is a common feature of folk culture, where natural phenomena are personified and associated with specific characters or spirits.

The following names are also attributed to this nominative group:

- *тѣдѣ* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187);
- *тѣдѣ Гѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *тѣдѣгѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185);
- *тѣдѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *тѣдѣ-тѣдѣгѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188);
- *тѣдѣ-тѣдѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188).

Names like *тѣдѣ* may result from phonetic shifts of *дѣдѣ*, where dialectal traits affect sound realisation. As with other forms, the addition of *Гѣца* in *тѣдѣ Гѣца* points to a personification of the rainbow, likely tied to mythological or folkloric notions that depict the rainbow as a female figure.

The use of suffixes such as *-гѣца* and reduplicated forms like *тѣдѣ-тѣдѣгѣца* suggests diminutive forms and rhythmic repetition, adding melodic and expressive qualities characteristic of folk dialects and oral tradition. Similar to *дѣдѣгѣца* and *дѣдѣвица*, these forms illustrate phonetic variation, assimilation, and reduplication—frequent features in Bulgarian dialects.

The next name, *тѣрѣгѣца*, is likely the result of phonetic metathesis, involving a rearrangement of sounds—a characteristic feature of certain dialects:

- *тѣрѣгѣца* – “rainbow” (Topalova-Simeonova 1980: 185).

Morphologically complex names like *тѣрѣгѣца* demonstrate how folk speech reflects local pronunciation and intonation through phonetic and suffixal modifications, while simultaneously generating unique terms for the rainbow.

The names grouped under this nominative feature show how a single natural phenomenon can be designated in a multitude of ways, reflecting regional and cultural specificity. Despite their variation, these forms embody the richness of folk language and culture, and the enduring connection between the natural world and human beliefs. In this context, linguistic variation is not merely a matter of phonetic or morphological change but carries cultural and mythological significance, adding depth to the naming of the rainbow in Bulgarian.

2. Nominative Feature: *Something for Girding*

This nominative feature includes a group of rainbow names that metaphorically present the phenomenon as an item used for girding or clothing—symbolising the connection between heaven and earth. This concept is deeply rooted in folk culture and belief systems, where the rainbow is often perceived as a supernatural girdle worn by gods, mythical figures, animals, or even elderly women—key characters in Bulgarian folklore.

In the present abstract, this group includes only lexemes of native origin that reflect various aspects of girding—such as *belt*, *sash*, *braid*—as well as specific types of girdles associated with particular mythological figures or animals. Especially noteworthy are names that incorporate religious or mythological references, such as the *belt of the Virgin Mary* or the *belt of Adam*, which emphasise the sacred symbolism of the rainbow.

These names often reveal regional specificity, borrowings from Greek, and local variations that reflect the unique cultural landscape of different areas in Bulgaria. The use of metaphors related

to girding illustrates how folk imagination has transformed the natural phenomenon into a part of folkloric and religious symbolism, imbuing it with profound meaning and cultural resonance.

2.1. Nominative Feature: ‘Belt’

This group encompasses Bulgarian dialectal names for the rainbow whose core lexical component is the word *belt* (*пояс*). Through a lexical-semantic analysis, their nominative features are identified, indicating associations with divine figures, the Virgin Mary, biblical characters, or folkloric grandmothers. The present study introduces a relatively new theoretical framework. Applying the second mytholinguistic model, it examines the internal form of these lexical items, revealing the motivation behind their linguistic nomination—whether grounded in mythological beliefs or rational, everyday perceptions.

Bulgarian dialects display a rich variety of terms for denoting this celestial optical phenomenon. However, for the first time, this study offers a detailed analysis of the widely distributed dialectal names for the rainbow that contain the component *пояс*, using a lexical-semantic perspective within the discipline of mytholinguistics—more precisely, its second principal model.

All of the names discussed in this group fall under the nominative feature *belt*, which can itself be subdivided into more specific attributes. This feature metaphorically links terms referring to clothing accessories with the lexical field of the rainbow and is among the most widespread in Bulgarian dialects.

The rainbow and the belt share a symbolic connection—a semantic overlap that has been present in various cultures since antiquity. Historically, the belt’s function and significance differed from its modern usage. Belts were often adorned with vivid colours and intricate embroidery, serving not only practical but also symbolic purposes—protection, attachment, and secrecy (Chevalier & Gheerbrant 1995: 521–522).

The image conveyed by a significant subset of Bulgarian dialectal terms for the rainbow stems from its resemblance in shape and colour to a woven multicoloured belt. The association with the term *belt* is widely attested across Bulgarian dialects. The colourful woven belt is an inseparable part of traditional Bulgarian attire. The definition of *пояс* is given as ‘a belt; a broad strip of material used for fastening around the waist; girdle’ (BER 1996: 574–575). In some dialects, the rainbow is referred to as:

- **пояс** – rainbow (Emboré, Kailiari region) (Popstoilov 1924: 37; Mladenov 1941: 502; Topalova-Simeonova 1980: 188); **пoйacka** – rainbow (Mladenov 1981: 45); **пoйaчнa** – rainbow (Belene) (BDA 1966: f. 279; Topalova-Simeonova 1980: 185); **пoйaччe** – rainbow (Topalova-Simeonova 1980: 185); **nojac** – rainbow (Kratovo region) (Makariyoska, Pavleska-Georgievska 2013: 37).

Пояс is among the oldest appellations for the rainbow. It derives from Old Church Slavonic *поясъ*, from Proto-Slavic *pajāsъ* (BER 1996: 575), and its derivatives are found in Eastern Sofia, Panagyurishte, Pazardzhik, Plovdiv (up to Asenovgrad), Chirpan, Stara Zagora, Topolovgrad, and in certain villages in the Svishtov, Razlog, and Blagoevgrad regions, as well as in settlements along the lower course of the Mesta River beyond Bulgaria's current political borders (Topalova-Simeonova 1980: 186).

Based on its etymology, the internal form of *нояс* reflects a rational, everyday motivation for nomination, as it points to a traditional element of Bulgarian dress. The resemblance in shape and colour between the woven multicoloured belt and the rainbow serves as a strong semantic link.

This nominative group also includes dialectal names for the rainbow containing the lexemes *нояс*, *онас* (‘something to gird with’ or ‘that which is used for girding’). The figurative sense is rooted in the rainbow’s shape and spectral display. This is evident in names such as *бабин нояс* (‘grandmother’s belt’) and *Богородичен нояс* (‘Virgin Mary’s belt’), which will be discussed later.

Ethnocultural characteristics of women’s belts include their vivid, contrasting colour patterns, widely present across the Bulgarian linguistic territory (Veleva 1963: 53; Mikhailova 1974: 211). Until the late 19th century, some Bulgarians crafted their belts from beads, with the coloured beads forming predominantly floral motifs. Among Banat Bulgarians, the belt had a secondary role, primarily decorative rather than functional (Telbizov & Telbizova 1958: 17–18).

In the Bulgarian dialectal linguistic territory, within a limited area of distribution, there are also attested names for the rainbow formed from other lexemes with the basic meaning of “belt” (Garavalova 2019: 215). These words originate from the same root as OCS *поѣсъ*. *Ѡнас* is a native term deriving from PS1. *a-pajāsъ*, exhibiting the loss of *-j-* and the contraction *aā > ā* (BER 1995: 896). The rainbow names in this subgroup include:

- *Ѡнас* – ‘rainbow’ (Tutrakan region) (BDA 1966: map 279; Mladenov 1981: 45); *Ѡнѣс* – ‘rainbow’ (Tutrakan and Belene regions), representing a phonetic variant of *Ѡпас* with reduction of *a > ə* (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187).

Another similar term is:

- *онасн’ѣ* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185; Mladenov 1981: 45). All three terms can be explained as ‘a narrow woolen belt; women’s belt’ (BER 1995: 896).

To this group we may also add another lexeme of the same root and semantic field:

- *нрѣнаска* – ‘rainbow’ (Sliven region) (Topalova-Simeonova 1980: 186, 188; Mladenov 1981: 45); (Northern Sofia region, Slivnitsa, Western Svoje and others) (BDA 1975: map 299); *нрѣнаска* (Garavalova 2019: 215).

It is defined as “a strip of cloth, leather, or other material used to tighten or fasten clothing around the waist” (RBE 2012: 154). The *нрѣнаска* is a band of various materials used for girding and, like the *нояс*, was traditionally made in colorful patterns resembling the rainbow’s hues.

The rainbow names examined in this section, deriving from the concept of *belt*, reveal a significant link between cultural artefacts and natural phenomena. They reflect a deeply rooted analogy in Bulgarian tradition between woven, multicolored belts and the optical phenomenon of the rainbow. The linguistic motivation behind these names is primarily pragmatic and domestic, based on visual similarity in terms of shape and color. At the same time, the names such as *pojas*, *opas*, and *prepaska* also express ethnocultural features of Bulgarian traditional dress, highlighting the belt’s importance as both ornament and symbolic item. Thus, these names reveal both lexical and cultural layers that shape the folk conceptualization and description of the rainbow.

2.2. Onomasiological Feature ‘God’s Belt’

This onomasiological feature includes lexical items indicative of a connection to the divine. The names typically consist of complex lexemes composed of two roots or are compound expressions. The word *дядо* (‘grandfather’) is defined as ‘an elderly person; father of one’s mother or father’ and derives from Old Church Slavonic *Дѣдъ* (BER 1971: 471). The word *господ* (‘Lord’) is defined as ‘God (in Christianity)’, from Old Church Slavonic *господинъ* (BER 1971: 267), and *пояс* (‘belt’) is defined as ‘a belt; a wide strip of cloth used for girding the waist; a sash’ (BER 1996: 574–575).

In some Bulgarian dialects, the rainbow is referred to as:

- *дедогоспод’оф пѡяс* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185);
- *д’ѡдоф гѡспод’оф пѡјас* – ‘rainbow’ (ibid.);
- *на д’ѡдо гѡспот пѡјаса* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 188);
- *дѣдов гѡсподѡв пѡяс* – ‘rainbow’ (Koseska 1972: 57);
- *пѡјасъ на дядо Гѡспод* – ‘rainbow’ (ibid.);
- *пѡјас на д’ѡдо гѡспот* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185);
- *дядо гѡсподѡв пѡяс* – ‘heavenly rainbow’ (Grudovsko, Slovensko, Svilengrad region) (BER 1971: 471);
- *дядов гѡсподѡв пѡяс* – ‘heavenly rainbow’ (Kazanlak, Topolovgrad region) (ibid.);
- *на Господ појасот* – ‘rainbow’ (Radovish region) (Makarijoska, Pavleska-Georgievska 2013: 37);
- *гѡспод’оф пѡјас* – ‘rainbow’ (Krastopole, Xanthi region) (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188; Garavalova 2019: 214).

The following two designations also fall into this group, although instead of *господ* (‘Lord’), the noun *бог* (‘God’) is used. *Бог* is defined as ‘a being not of this world, believed to have created and to govern the universe’ from Old Church Slavonic *богъ* (BER 1971: 60):

- *бѡгоф пѡяс* – ‘rainbow’ (Southwestern dialects) (Kondratenko 2000: 63);
- *на д’ѡдо божи пѡјаса* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185).

These designations reflect elements of the Bulgarian worldview, which is rooted in Old Testament tradition. In the Bible, the rainbow is a multicolored arch in the sky representing God’s covenant with Noah that there would be no more floods until the Second Coming (Genesis 9: 12–17). This belief is preserved in Bulgarian folklore. Biblical narratives, combined with the observation that the rainbow appears after rainfall, are reflected in the notion that it is a divine sign that the rain will stop and people will be spared another deluge (Georgieva 1985: 41). A belief from the Veliko Tarnovo region recounts that God sent the flood because people became wicked, but He grew sorrowful upon hearing the cries of children, animals, and birds, and promised never to send such a flood again. Thus, the beautiful celestial phenomenon—the rainbow—was created to symbolize this promise. That is why it appears once the rain has ceased (Marinov 1914: 16).

According to another belief, the rainbow is a part of divine clothing—God’s belt, which He either cries into while it rains or uses to dry the world after the rain (Georgieva 1985: 27). As B. Popov notes, these names “are indicative of the connection to God, of the presence of His power, and of the perception of the natural phenomenon as an attribute of the Supreme Being” (Popov

2017: 488). Bulgarian dialectal names for the rainbow can thus be interpreted through the lens of mytho-religious worldviews. In this context, the linguistic nomination is motivated by the gradually fading mythological-religious consciousness of the Bulgarian people.

2.3. Onomasiological Feature ‘The Belt of the Virgin Mary’

The names in this group also reflect divine attribution, but emphasize the connection with New Testament tradition. These appellations associate the rainbow with a deified figure—the Virgin Mary, the mother of God’s son, who is herself revered as divine. The feminine symbolism here is twofold: it is linked both to Christian religiosity and to ancient pagan roots. Examples of such designations include:

- *Богородичен пояс* – ‘rainbow’ (Strumica) (Popstoilov 1924: 37; Mladenov 1941: 502; BER 1971: 653);
- *Богородичен пояс* – ‘rainbow’ (Lerin region) (Makarijoska, Pavleska-Georgievska 2013: 37);
- *на Света Богородица пѡйаса* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185, 188) (Smolyan and Bosilegrad regions) (Garavalova 2019: 214, 216);
- *пояс на Св. Богородица* – ‘rainbow’ (Smolyan region) (Boneva 1994: 19).

Although these names are not widespread, they reflect ancient female symbolism associated with the cult of fertility and the Mother Goddess, who was often represented in the shapes of the turtle or the frog (Popov 2020a: 89). The archetype of the Virgin Mary, originating in prehistory, is rooted in the figure of the Mother Goddess. Bulgarian folk beliefs linking the appearance of the rainbow on the Feast of the Dormition of the Virgin to a fruitful autumn and a bountiful agricultural year indicate the continuation of this cult (Georgieva 1985: 28). This reflects archaic beliefs in the Bulgarian folk tradition, where the multicolored arch in the sky symbolizes fertility and the abundance of cereal crops.

Another folk concept views the rainbow as a mediator between the celestial and earthly realms, in the same way the Virgin Mary is seen as an intercessor between humans and God (ibid.: 48). The rainbow and the belt are both symbolic elements that connect heaven with earth, and the upper with the lower part of human clothing. In some beliefs, the rainbow is even equated with the mantle of the Virgin Mary (Vrazhinovski 1998: 95).

It is evident that the internal structure of these names reflects intertwined mythological and religious conceptions, where the Christian worldview is interwoven with ancient pagan beliefs.

2.4. Onomasiological Feature ‘Adam’s Belt’

This category includes only a single dialectal designation referring to a biblical figure:

- *Адамов пѡяс* – ‘rainbow’ (Shiroka Laka region) (Boneva 1994: 19).

The use of the name *Adam*, a figure employed allegorically in early Old Testament texts and later in New Testament interpretations, may have inspired this Bulgarian designation. It is likely that the local population drew an analogy between the original sin committed by Adam and Eve and their eventual forgiveness, with the rainbow—appearing after rainfall—understood in

Christianity as a sign of divine pardon and a token that God would no longer send a deluge upon humankind.

The punishment of Adam for his transgression and the sending of the flood by God due to the wickedness of people (cf. Romans 5:18) form a coherent biblical narrative, wherein the rainbow marks the transition to forgiveness. Thus, the atmospheric phenomenon becomes a symbol of grace. The analysis reveals that even in this case, the motivation behind the internal structure of the word lies in the mythological-religious worldview of the local population of the Shiroka Laka region.

2.5. Onomasiological Feature ‘The Belt of an Elderly Woman’

This category includes descriptive names composed of a determiner and a determined element. These appellations are built upon the noun *belt*, combined with the qualifying adjective *bàbin* (‘granny’s’):

- *ба̀бин пòяс* – ‘rainbow’ (Gherov 1975: 18; BER 1971: 653; RNDKB 2018: 97);
- *ба̀бин пòйас* – ‘rainbow’ (Topalova-Simeonova 1980: 185, 187, 188);
- *ба̀бѝн пòйес* – ‘rainbow’ (Pletvar, Devin region; Lilkovo, Plovdiv region) (Garavalova 2019: 214).

The nomination of these designations reveals a unique blend of rational-practical and mythological motivation. On the one hand, the name incorporates the kinship term *baba* (‘grandmother’), possibly reflecting the integration of the rainbow into a familial hierarchy—a rational and social interpretation. These appellations may also be motivated by the visual resemblance between women’s belts and the beautiful optical phenomenon in the sky (Marinov 1914: 16), offering another layer of practical-rational motivation.

On the other hand, these names preserve relics of ancient fertility cults, with the multicoloured celestial band symbolizing fertility and acting as a forerunner of rain (ibid.). It is worth noting that in magical fertility rituals, Bulgarians and other Slavic peoples assumed the roles of “grandfather” and “grandmother” as ritual characters (Slavyanskije drevnosti 1995: 123). Therefore, these designations also reflect mythological motivation, highlighting the cultic role of the female figure and its symbolic significance.

What is especially noteworthy in these names is their dual nature—a blending of two types of cultural conceptualizations. The nomination appears to draw from overlapping motivational layers, making it difficult to identify which was originally dominant in the act of naming.

2.6. Onomasiological Feature ‘The Belt of an Animal’

This onomasiological feature is highly restricted in its geographic distribution and is attested in only one dialectal term, where the adjective modifying *belt* is *fox*. The word *fox* is defined as ‘a carnivorous animal; a woven belt with decorative patterns, etc.’ from Old Church Slavonic лѣнѣца (BER 1986: 421). The term for the rainbow is:

- *лесичи пòяс* – ‘rainbow’ (Izvor, Vidin region) (Garavalova 2019: 216).

This term diverges from more common compound names involving divine or mythological figures, such as *the Virgin Mary's belt*. Instead, it links the rainbow to the animal *fox*, which may reflect a unique local tradition or belief conveying a region-specific symbolic meaning. It is possible that the fox was chosen due to its associations with cunning, adaptability, or even because of a visual resemblance between the colours of a fox's fur and those of the rainbow.

Although unusual, this form of nomination enriches the wealth of folk beliefs and symbolism related to natural phenomena in Bulgarian culture. This rational-practical motivation in naming reveals how imagination and local traditions can endow the rainbow with meanings beyond standard religious or mythological interpretations, creating unique linguistic and cultural phenomena.

THIRD PART

Names for the whirlwind in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis

The Bulgarian lexical items denoting *whirlwind* can be examined through a mytholinguistic analysis that reveals the motivational patterns underlying the naming of this phenomenon. Two of the most compelling models include associations with mythical beings such as the *самовила* (woodland nymph) and the *змеѝ* (dragon-like creature), although the richness of the Bulgarian language allows for numerous other motivational frameworks, which different readers of this dissertation may find equally intriguing. By investigating these models, we gain insight into how language reflects and perpetuates mythological narratives, oral traditions, and legends.

The mytholinguistic analysis of the whirlwind in Bulgarian reveals how language functions as a medium for expressing mythological beliefs. The examination of linguistic structures and cultural contexts surrounding this natural phenomenon offers valuable insights into the cultural values and beliefs embedded in the foundations of Bulgarian mythology. Studying the usage of whirlwind-related terms in various mythological contexts enables a deeper understanding of the intricate relationship between language and mythology.

From ancient times, both Bulgarians and other Slavic peoples have attempted to explain natural phenomena such as the whirlwind, often interpreting them as manifestations of malevolent forces such as the devil, talasam (goblin), and karakondzhol (bogeyman). The belief that the whirlwind is the work of the devil is widespread not only among Bulgarians but also among other European nations. The Germans, for example, associate whirlwinds with sorcerers and witches, while Bulgarians expand these interpretations to include evil **samovili** and **yudi** (demonic figures). Other European peoples, including Germans and Poles, preserve legends that portray the whirlwind as a “devilish dance” (Kolev 1987: 194).

Mythological conceptions of atmospheric phenomena in Bulgaria are often intertwined with Christian views on the creation of the world (Georgieva 1980a: 457; Stamenova 1986: 307–308). The demonised perception of the whirlwind is frequently accompanied by the belief in the efficacy of prayer and ritual-magical practices to ward off or banish the evil forces responsible for it. Christian religion and pagan beliefs thus become interwoven, shaping the distinctive Bulgarian worldview (Stamenova 1986: 308).

The whirlwind is also perceived as a messenger of God, through which divine punishment is delivered for human sins. Folk beliefs maintain that the whirlwind may represent the soul of a deceased person wandering across their former lands and watching over their loved ones. It is often considered a harbinger of disasters and disease (Kolev 1987: 194). To heal the harm caused by a whirlwind, various ritual practices are employed, including incantations (**baenia**), prayers, ritual bread offerings, and the washing of clothing worn during the encounter with the whirlwind.

In the Plovdiv region—and in many other parts of Bulgaria and beyond—there is a widespread belief that the world was created by God, who appointed assistants responsible for various aspects of life and nature. One such assistant is Bartholomew, who, according to Bulgarian mythology, was primarily responsible for storms and whirlwinds. Gods and saints often appear among humans to offer guidance (Stamenova 1986: 293).

Strandzha is a region rich in culture and ethnographic diversity, inhabited by Bulgarians, Turks, Roma, Pomaks, and others. This ethnic and cultural heterogeneity results in a diverse worldview system, reflected in the region's mythology and customs. The whirlwind occupies an important place in Strandzha's mythological worldview, and its nature is interpreted in various ways. For some communities, it is associated with the transportation of souls of the deceased; for others, it is an omen of misfortune and illness. The whirlwind is frequently described as a mythical entity, a personification of the wind (Popov 1996: 236).

Ancient pagan conceptions regarded the whirlwind as a force of nature governed by rituals and magical practices. It was believed that whirlwinds could be averted or appeased through such rites—an important belief among agricultural communities dependent on the forces of nature. The prevention of hailstorms is another example of magical practices linked to the whirlwind. With the growing influence of Christianity and secularism, these beliefs and rituals gradually began to fade (Todorov 1985: 263–264).

To protect oneself from the whirlwind and the illnesses associated with it, it was customary to spit into one's bosom or onto the ground and immediately squat down. It was believed that this magical act could prevent disease (Todorov 1985: 264).

Although beliefs about the whirlwind persisted until the mid-twentieth century, some of the associated ritual actions disappeared earlier. Practices such as threatening hail-bearing clouds or swallowing hailstones are no longer performed, but the beliefs and customs remain subjects of study as part of Bulgaria's cultural heritage (Popov 1996: 222).

In Strandzha, magical rituals for healing and for preventing natural disasters—such as whirlwinds—were practiced well into the twentieth century. Maleficent magical practices were abandoned at the beginning of the century, while curative magical rites persisted until the 1960s and 1970s (Popov 1996: 227).

The richness of the worldview in Strandzha stems from the interplay between pagan and Christian beliefs, as well as from the region's ethnographic diversity. Different groups maintain different conceptions of whirlwinds and winds. For instance, there are variations in the terminology used for mythical figures. The whirlwind plays a significant role in these diverse systems of belief (Popov 1996: 236).

Weather predictions are closely associated with the direction of the wind during different seasons. A whirlwind may signal a prolonged period of dry and hot weather, which is of great importance to agriculture (Todorov 1985: 265).

The whirlwind is a symbol of rotation and instability, which can be linked to atmospheric vortices or tornadoes. It is interpreted as a natural force capable of destruction and transformation. Furthermore, it is often associated with metamorphosis, characteristic of magical and shamanic practices.

1. Motivational Feature: 'Whirlwind'

It is logical to begin the classification with the lexical item *вeмпыука* (whirlwind), as it is frequently linked to *самовилите* (woodland fairies). In the Peshtera region, these beings are described as malevolent spirits that stir up whirlwinds (Boneva 1994: 36); a more detailed discussion of these entities follows in the next subgroup. It is worth noting here that in the Chepino region, these beings are imagined as women dressed in white who appear on Wednesdays, Fridays, or major religious holidays such as Ascension Day (*Spasovden*), abducting young men by means

of a whirlwind (Boneva 1994: 19)—in other words, the whirlwind was used as one of their attributes.

In Bulgarian, the term *вихрушка* carries significant mythological connotations, reflecting the deeply rooted beliefs and traditions embedded in the cultural consciousness. The word derives from Old Bulgarian *вѣхръзъ* (БЕР 1971: 155), meaning a powerful, destructive rotating wind. The addition of the diminutive suffix *-ушка* introduces a nuance of gentleness or smallness, underscoring the dual nature of this natural phenomenon. In Bulgarian folklore and mythology, *вихрушка* has been used to describe various weather events, including storms and strong winds believed to be caused by supernatural forces.

The image of the whirlwind is widespread in folk songs and legends, where it is portrayed as a sudden force of wind that lifts dust, grass, leaves, and light objects into the air. This designation not only emphasizes the danger and destructive power of the whirlwind but also conveys its magical and mythological character, which is characteristic of Bulgarian cultural and linguistic tradition. The terms included in this subgroup are:

- *вихрулка* – dialectal form meaning ‘whirlwind’ (BER 1971: 155);
- *верулька* – whirlwind (Laskovo, Asenovgrad region) (Boneva 1994: 19);
- *ветрушка* – whirlwind (Peshtera, Chepino, Asenovgrad, Haskovo, Kardzhali regions) (Boneva 1994: 19); (Kapatovo, Petrich region; Tserovo, Sofia region) (Georgieva 1980b: 461); dialectal word meaning ‘gentle breeze, light wind’ (Dictionary of Rare, Obsolete and Dialectal Words in Bulgarian Literature of the 19th and 20th Century: 57); appears before rain, carries small plant debris and dust (Merten, Ruse region); formed analogically to *вихрушка* (Kovachev 1968: 21); strong wind that spins and lifts dust and grass (Slishevtsi, Tran region) (Kovachev 1974: 18); also attested in: Peshtera, Chepino, Asenovgrad, Haskovo, Kardzhali regions (Boneva 1994: 19);
- *ветерушка* – whirlwind (Kapatovo, Petrich region; Tserovo, Sofia region) (Georgieva 1980b: 461);
- *ветерушка* – strong wind; storm (Gerov 1895: 199);
- *ветрушка* – whirlwind, storm, *ветерушка* (Gerov 1895: 199);
- *ветърнъ* – ‘when the air moves from one place to another’; *ветерушка*, storm (Gerov 1895: 200);
- *вихрушка* – whirlwind; when the wind lifts dust and other light objects from the ground and spins them in one direction. When such a whirlwind occurs, it is said: “*играят самодивы-ты*” (“the samodivi are dancing”) (Gerov 1895: 129); a sudden gust of wind that spirals leaves, grass and dust into the sky (Bukovec, Vidin region; Pushevo, Veliko Tarnovo region; Ugarchin, Lovech region; Gabrovnitsa, Montana region) (Kovachev 1968: 21); intensely rapid circular movement of air that lifts light objects vertically in a column-like formation (Bukovec, Vidin region; Dryanovo, Veliko Tarnovo region; Bosilkovo, Karnobat region; Ugarchin, Lovech region; Vasilovtsi, Lom region; Gabrovnitsa, Montana region; Velichkovo, Pazardzhik region; Novo Selo, Troyan region; Lilyak, Targovishte region; Preslavets, Harmanli region) (IDRBEI 2012: 457);

- *вихрушка* (*вирушкѣ*) – appears suddenly in summer, lifting dust and grass into the air (Pudria, Vratsa region; Klimentovo, Veliko Tarnovo region) (Kovachev 1974: 18).

The image of the next subgroup of Bulgarian dialectal names for the wind is significant and derives from the manner in which the wind appears and intensifies:

- *ветрушка* – strong wind that lifts sheaves in the field or laundry in the yard high into the air (Strandzha region) (Popov 1996: 219);
- *ви(т)рушката*, *вѣръ* – whirlwind (Starosen, Plovdiv region) (Stamenova 1986: 298).

Another folk belief asserts that in the Pirin region, the *вихрушка*—also known as *ветрушка*, *ветерушка*, and other variants—is the object of numerous traditional beliefs and practices. According to local lore, this whirling wind is inhabited or even created by *юди* or *самовили* (Georgieva 1980b: 461). In folk medicine, it is believed that people caught in a *вихрушка* may fall ill, become crippled, blind, deaf, or even lose their sanity. To protect themselves from such outcomes, local inhabitants adhere to a number of ritual practices. One such practice involves remaining silent so as not to lose one’s voice, or—upon the first gust of the *ветрушка*—uttering protective phrases such as “*лук — кромид*” (‘onion – scallion’) or “*от магарешко мляко съм задоен*” (‘I was nursed on donkey’s milk’). If the whirlwind lifts clothing into the air, one must not retrieve it, for it is believed that anyone wearing such garments may become ill. In cases where someone has already been harmed by the *ветрушка*, healing rituals involve consecrating the place where it occurred by bringing sweets, in accordance with folk prescriptions, in order to appease the spirits and restore the person’s health (ibid.). These practices are deeply rooted in the culture and worldview of the local population and reflect a unique synthesis of mythology and folk medicine characteristic of the Pirin region. Despite these traditional methods of prevention and healing, it is important to seek professional medical care if symptoms persist or worsen.

In the Plovdiv region, the *вихрушка* is known as *ви(т)рушка* or *вѣръ* (Starosen, Plovdiv region), and is perceived as a mischievous wind believed to be harmful due to the presence of impure or evil energy (Stamenova 1986: 298). In the southern areas near the Maritsa River, local beliefs hold that whirlwinds are caused by invisible, malevolent forces. According to one belief from the village of Konush, Plovdiv region, nine *самодиви* drive the whirlwind (ibid.). These narratives demonstrate the powerful influence of mythological imagery and folklore on the perception of natural phenomena in this region.

There are legends recounting the deaths of people and the discovery of buried treasure. According to one belief, if treasure is unearthed, a *вихрушка* emerges from the hole and kills those who found it (Krushevetz, Sozopol region; Kondolovo, Tsarevo region). In this context, the whirlwind represents the danger associated with uncovering hidden wealth (Popov 1996: 230).

Among all natural phenomena, the *вихрушка* is perhaps the most deeply embedded in traditional beliefs, taboos, legends, and personal stories. These superstitions are especially prevalent among the older generations and have persisted into modern times. At the core of these beliefs is the *вихрушка* itself—as an embodiment of malevolent force capable of causing serious, incurable illnesses, often ending in death (Todorov 1985: 264).

The motivational basis for the linguistic nomination in this subgroup reflects the profound integration of mythology and folklore in Bulgarian cultural and linguistic tradition. In Bulgarian folklore, the *ветрушка* is described as a wind spun by *самовили* or *юди*, creating a mythological image that underscores the link between natural phenomena and supernatural beings. Naming the

whirlwind as *вeтpуyкa* represents a widely attested motivational model in Bulgarian dialects, particularly in the Rhodope region, and reveals both fear and reverence toward the forces of nature. This nomination not only strengthens the mythical image of the *вuxпyуkа*, but also conveys the idea of people's deep connection with nature and magical beliefs, which are intrinsic to Bulgarian cultural heritage.

From an etymological perspective, the internal form of the term *вuxпyуkа* derives from *вuxъp* ('whirlwind'), which reveals a rational, pragmatic motivation for the naming—describing a sudden meteorological phenomenon characterized by a spiraling wind motion around its instantaneous axis. The use of this term enhances communicative precision, emphasizing the distinct nature of this atmospheric event.

2. Motivational Feature: 'Samodiva, Yuda

The legends of *юду* and *самовили* hold a central place in Bulgarian folklore, frequently portraying them as supernatural beings capable of transforming into various animals. Most commonly, they appear as snakes, crows, or other birds gliding along rivers. These mythological entities are closely associated with the creation of whirlwinds, a recurring theme in numerous folktales, and are often believed to be responsible for various illnesses (Popov 1996: 231).

In the Chepino region, it is believed that *самовили* create the whirlwind and conceal themselves within it (Boneva 1994: 19). They are described as women dressed in white who typically appear on the eve of Wednesday or Friday, as well as on major feast days such as Ascension Day (*Spasovden*). These *самовили* abduct young men with the whirlwind in order to bring them "trains and arrows" and to fall in love with shepherd bachelors. In the Peshtera region, *самовили*, also referred to as *юду*, are depicted as malevolent spirits who generate the whirlwind, manifesting as a powerful wind (Boneva 1994: 36).

Popular beliefs represent them as spirits that summon the whirlwind and bring destruction (Guerov 1895: 125). In this context, the linguistic motivation for naming the whirlwind is rooted in mythology. The mythological and folkloric elements associated with the phenomenon establish a strong connection with mythical beings and legends, bestowing symbolic meaning upon the whirlwind.

Samodivi, yudi and other mythological figures such as dragons (*змеѝ*) play a significant role in Bulgarian legends and folktales linked to the origin of whirlwinds. The emergence of a whirlwind is often perceived as a source of illness and associated with impure or evil forces. The prevailing belief is that *самовили* create and dwell within the whirlwind. These mythological motifs enrich the linguistic designation of the term, adding further layers of meaning and depth to the cultural understanding of the phenomenon.

The whirlwind thus becomes a symbol that unites the realms of heaven and earth, participating in magical beliefs and mythological associations. The mythological motivation behind this natural phenomenon enhances the linguistic designation, underscoring its significance within the cultural and spiritual life of the Bulgarian people.

2.1. Motivational Feature: 'Samodiva'

A particularly noteworthy example of motivational analysis in the naming of the whirlwind in Bulgarian is associated with one of the most fascinating and ambivalent mythological figures—the *самовила*. The mytholinguistic approach to these beliefs reveals how the languages, traditions, and customs of various ethnic groups in the Rhodope Mountains have interwoven and mutually

influenced one another. The exploration of mythological beliefs concerning *самовили* offers a unique opportunity to delve into a rich tradition that reflects the lives of the people in this mountainous region and their profound connection with nature. These myths and legends demonstrate the cultural and symbolic importance of *самовили* and whirlwinds for the communities of the Rhodopes.

The definition of the term *самовѣла* is recorded as ‘whirlwind, evil, disheveled woman, fairy’ (Guerov 1904: 112–114) and is derived from *дѣв* – dialectal for ‘monster, evil spirit’, from Old Church Slavonic *дѣвъ* ‘monster’, ultimately from Proto-Indo-European *deiwo-s* ‘god’ and *deiwā-s* ‘goddess’ (BER 1971: 384). In certain Bulgarian dialects, the whirlwind is referred to as:

- **самовѣла** – whirlwind (*Ravnogor, Ribnovo, Baldevo, Dolno Lukovo, Radilovo*) (Boneva 1994: 19); whirlwind (*Oreshe, Ognyanovo, Skrebatno, Garmen, Pletena, Dolen, Nova Lovcha, Baldevo, Gotse Delchev region*); whirlwind; wind (*Yakoruda, Filipovo, Razlog region; Velingrad region*); strong wind (*Central Rhodopes; Leshten, Gotse Delchev region*) (BER 2002: 465); *ветрушка* (Boneva 1994: 19);
- **самовѣда** – whirlwind, wind (*Dolno Lukovo, Kardzhali region*). From *самовѣда* (see below) with a dialectal change *-ю-* > *-ви-* (BER 2002: 465); *самувѣлъ, самуѣлъ* – whirlwind; wind (*Godlevo, Razlog region*);
- **самувѣла** (*Kukush*), *самувѣлъ, самуѣлъ* – whirlwind; fairy (*Săchanli, Gyumyurdzhina region*) (ibid.);
- **самувѣла** – whirlwind that raises dust in a funnel shape (*Bukovo, Banichan, Toshevo Osikovo, Paril, Ilinden, Kornitsa, Lăzhnitsa, Lyasko, Delchevo, Gotse Delchev region; Eleshnitsa, Draglishte, Obidim, Bachevo, Kremen, Osenovo, Razlog region; Bansko*) (ibid.); whirlwind (*Teplen, Blagoevgrad region; Dolen, Dăbnitsa, Ilinden, Blagoevgrad region*) (Kochev 1980: 636);
- **самодѣва** – whirlwind (*Western Bulgaria*) (Popov 1994: 304);
- **дѣви** – whirlwind (*Lyaskovo, Asenovgrad region*) (Boneva 1994: 19); folk/poetic: fairy (BER 1971: 384);
- **самодивски ветрове** – supernatural winds linked to entities such as fairies, *rusalki*, and *samovili* (*Gorno Oryahovitsa region*) (BER 2002: 466);
- **вѣла** – believed by the people to be spirits that bring the whirlwind; also see *горолом, хала*, and *самовѣла* (Guerov 1895: 125); (*Eastern and Southern Bulgaria*) (Popov 1994: 304).

In various parts of Bulgaria (e.g., Ravnogor, Ribnovo, Baldevo), the *самовѣла* is perceived as the cause of the whirlwind (Boneva 1994: 19). In the Strandzha region, she is described as an evil forest spirit responsible for creating whirlwinds (e.g., Oreshe, Ognyanovo, Skrebatno). Similar beliefs exist in other regions, where the *самовѣла* is linked with whirlwinds and strong winds (e.g., Yakoruda, Filipovo, Razlog region).

In Strandzha, there are beliefs that whirlwinds are caused by malevolent forces such as *юду* and *самовили*. These beliefs are accompanied by apotropaic actions aimed at protecting individuals from the whirlwind’s harmful influence (Popov 1996: 219).

The motivation behind the linguistic designation in this nominative group reflects the profound significance and influence of mythology and folklore on Bulgarian cultural and linguistic consciousness. The *самовила* is a frequently used symbol in Bulgarian folklore and language, representing beauty and gentleness. The mythological representations of the *самовила* are diverse and rich, revealing traditions that connect the whirlwind with these mythic beings.

The study of *самовила* mythology reveals the richness and intricacy of traditions found in Bulgarian folklore. In regions such as the Plovdiv area and Strandzha, numerous legends and beliefs associate *самовили* with whirlwinds. These mythological motifs enrich the linguistic naming and add deeper meaning and cultural resonance to the term.

In conclusion, naming the whirlwind as *самовила* does not merely evoke a mythical image, but also reflects the cultural and linguistic traits of the Bulgarian people. This nominative model is a significant example of how mythological beliefs and folklore shape linguistic consciousness and tradition, creating unique and culturally rich symbolic vocabulary.

2.2. Motivational Feature: ‘Yuda’

The term *юда* in the context of whirlwinds also deserves particular attention. N. Guerov describes the *юда* in a manner similar to the *самовила*—as a being that can transform into an ordinary woman if it loses its clothes or shadow. The difference is that *юду* generally do not cause mischief, although they can sometimes inflict harm (Guerov 1904: 601–602). In Bulgarian dialects, the whirlwind is referred to as:

- *юда* – whirlwind (Guerov 1904: 601; Boneva 1994: 36); whirlwind (*Zmeytsa, Smilyan, Davidkovo, Beden, Yagodina, Tŭrŭn, Petkovo, Smolyan region; Zhaltusha, Kardzhali region*) (Boneva 1994: 19); (*Pirin and Strandzha-Sakar*) (Popov 1994: 304);
- *юдата* – whirlwind (*Sarnitsa, Pazardzhik region*) (Boneva 1994: 19);
- *юда-враз* – whirlwind (*Yagodina, Smolyan region*) (Boneva 1994: 19);
- *юда принџка* – whirlwind (*Solishta, Gela, Shiroka Lŭka, Pavelstko, Hvoyna, Chepelare, Momchilovtsi, Smolyan region*) (Boneva 1994: 19).

Deeply embedded in the roots of Bulgarian mythology, the *юда* is a mysterious being symbolising the vortex and its spiralling motion. Its presence is perceived as both tangible and ambivalent: in some tales, the *юда* may appear as a beautiful or malevolent maiden depending on the context (*Tŭrŭn, Nedelino, Shiroka Lŭka, Momchilovtsi*) (Boneva 1994: 19). Thus, the *юда* is considered a bearer of negative energy capable of influencing human well-being.

Самовила and *юда* are fantastical figures from Bulgarian mythology commonly found in folktales and legends. They are associated with mysterious places, supernatural phenomena, and secret magical knowledge. Both serve as folkloric symbols representing different traits: while the *samovila* typically symbolises beauty and tenderness, the *юда* embodies malice and danger.

In the Rhodope Mountains, young shepherds are said to encounter mythic beings such as *самовила* or *юда*. These names often coincide with the local terms for whirlwind, as the phenomenon itself is believed to be dangerous and personified. In the Western Rhodopes, Christian communities retain the maiden-like image of the *samovila*, while in the Central Rhodopes among Muslim communities, the image appears more abstract. Tales describe *юду* appearing to shepherds as maidens. In southern Bulgaria, in the village of *Solishta* (Smolyan region), the *юда* is portrayed as a female apparition that transforms into wind (Boneva 1994: 36). The *юда принџка* is said to

appear only to shepherds, described as having long hair and bringing them flowers, even caring for their shelters (ibid.).

Another parallel between the *samovila* and the *yoda* lies in the motif of seduction and its consequences. If a person is “charmed by a *yoda*” (*uradisa na yuda*, Chepelare) or “struck by a *yoda*” (*posipala go yuda*, Polkovnik Serafimovo), family members must collect dried wormwood and other herbs for a ritual performed by a traditional healer. The afflicted young man must then carry the herbs in his waistband to protect himself from further attacks. If the *yoda* does strike, it may manifest as a violent whirlwind that could either injure or kill the victim, or even uproot trees. The protective measures employed are similar to those used to ward off whirlwinds. When the victim falls ill, the mother may bring offerings to the *yoda*, pleading for her son’s recovery. This practice mirrors customs used in healing rituals against other supernatural entities such as *djinn*, *stopan*, etc. The concept of the *yoda* is shared across Christian and Muslim communities in the region, with both groups observing comparable protective rituals.

In Bulgarian mythology, representations of the whirlwind as a maiden persist most vividly in legends and songs about *yudi*, *samodivi*, and *yudi pirinski*, who are often romantically pursued by shepherds in the mountains. Specific stories describe shepherds being healed or separated from these dangerous mythic beings. Symbolic actions and expressions used to ward off whirlwinds often personify the *samovila* and *yoda* as the agents behind the vortex (Boneva 1994: 19).

The motivation behind linguistic nomination in this category reflects the influence of mythology and folklore within Bulgarian cultural and linguistic consciousness. The *yoda*, like the *samovila*, functions as a symbol in Bulgarian folklore and language to express specific traits or behaviours. Unlike the tender image of the *samovila*, the *yoda* represents hostility and peril. While both figures contribute to the rich tapestry of mythological tradition, they differ in regional prevalence. The *yoda*-based nomination appears in a more limited geographical area—primarily in the Rhodopes—unlike the broader use of *samovila*. Still, it creates a mythologised image that conveys notions of danger, mystery, and aesthetic power, pointing toward the mythological motivation behind the naming.

The lexical designations for the whirlwind linked to *samovila* and *yoda* reveal the profound bond between language and mythology. These mythic figures play an essential role in Bulgarian traditional culture, where they are thought to govern natural forces such as wind and storm. Their presence in the folk worldview enriches the semantics of the word *вихрушка* (‘whirlwind’), investing it with symbolic meaning and spiritual resonance.

Thus, the study of these mythological beliefs and linguistic structures allows for a deeper understanding of the cultural values and spiritual outlook that underpin Bulgarian mythology and their reflection in the language and traditions of various ethnic groups in the country.

FOURTH PART

Names for the winds in the bulgarian language – lexical-semantic classification and mytholinguistic analysis

Wind exerts a profound influence on climate, vegetation diversity, ocean currents, and even the daily lives of people. For these and other reasons, it has been the object of active observation, veneration, and naming among the Bulgarian people. Various motivational features emerge in the names of wind, which will be systematically categorized and analyzed in distinct groups and subgroups. Some of the data presented here will be the subject of more in-depth analysis in the thematic sections that follow in this dissertation.

The direction and strength of the wind were essential factors in various agricultural practices. For instance, in the winnowing of grain on threshing floors, Bulgarians relied on the direction of the wind to effectively perform the so-called *веехе* (wind-assisted winnowing). This practice was widespread throughout the country, including in the Plovdiv region (Marinov 1986: 79), the Kapan region (Boyadzhiev 1985: 23, 26), and the Strandzha area (Raychevski 1996a: 39). In the Plovdiv region, the east wind was awaited in order to sift the grain (Marinov 1986: 81–82). In the Rhodopes (Chepelare, Hvoyna) and in the Kardzhali area (Chakalarovo, Kirkovo), ritual actions were performed to invoke the wind when it was absent at crucial moments of the agricultural year (Boneva 1994: 18).

In certain settlements in Strandzha (Rezovo, Gorno Yabalkovo, Sredets; Rosen, Zhelyazkovo, Tagarevo, Stoilovo, Malko Tarnovo area), sacrifices were made in honour of the wind to ensure a bountiful harvest (Popov 1996: 219). Similar rituals were also documented in other villages (Kula, Belevren, Zabernovo, Tsarevo), where the wind was promised a rooster or the fairest maiden in exchange for favourable blowing (Raychevski 1996e: 249).

In sunflower cultivation in the Plovdiv region, wind was used to separate seeds from the flower heads, even before the introduction of hand-operated winnowers in the 1930s (Koleva 1986: 90).

In horticulture, wind was primarily perceived as a harmful factor capable of destroying seedlings. In Strandzha, seedlings were protected from the wind, and special care was taken in selecting outdoor transplanting locations (Raychevski 1996a: 41). In Dobrudzha, protective barriers made of corn stalks were constructed, and the soil around the roots of vulnerable crops was mounded (*зърлене*) (Peneva 1974: 60–61).

The choice of vineyard location was also determined by wind direction; in Dobrudzha, the best vineyards were planted in eastern exposures, while the western wind was considered harmful and desiccating (Peneva 1974: 50).

When building houses or entire settlements, the wind was a determining factor. Structures were oriented to shield from the cold northern winds (Georgieva 1974: 127; Raychevski 1996d: 138), and these practices will be further discussed in relation to the role of wind in traditional folk dwellings.

In fishing communities, the wind was both ally and foe—favouring the catch of bonito but hindering the capture of mackerel (Raychevski 1996c: 77)—a theme to be elaborated in the section on wind and its role in fishing practices.

Certain crafts were also influenced by wind. For example, in Strandzha, *скелемиджии* (builders working on coastal houses) had to account for humidity and wind when installing exterior wooden coverings (Raychevski 1996d: 109), while charcoal burners monitored the wind when opening and closing vents in the *турлука* to prevent the charcoal from burning too quickly (Raychevski 1996d: 96–98).

Beekeepers placed apiaries in wind-sheltered locations (Boyadzhiev 1985: 54), and in the Pirin region, special wind-protected areas called *kole* (коле) were used for drying wool or winding yarn (Cherkezova 1980: 209, 223). The same applied to winter shelters for sheep in Strandzha—fenced meadows protected from the cold wind (Raychevski 1996b: 57).

In mythical representations, wind plays a fundamental role in the creation of the world. According to legends from the Pirin and Rhodope regions (Godeshevo, Slashen, Beden, Mogilita, Hvoyna, Smolyan), the earth is supported by animals and elements, with the wind being one of the principal bearers in this cosmic structure (Georgieva 1980b: 460; Boneva 1994: 18). These beliefs will be examined in detail in the section concerning the mythopoetic image of the wind.

The wind was also perceived as a carrier of diseases—particularly in the Pirin region, where it was believed that invisible illnesses were brought by winds or foreigners (Radeva 1980: 478). This theme will also be explored further below.

Observing the wind and other atmospheric phenomena served as a means of weather forecasting, agricultural prediction, and even determining the character of the entire year. Although more detailed data are presented later, it is worth noting here the folk belief that drought could be magically induced when brickmakers burned a live dog in the kiln (Todorov 1985: 263).

In a religious context, wind was associated with the soul, perceived as an airy substance (Shishkov 1906: 10; Gabrovski 1994: 192–193). In Strandzha, the blood of a lamb slaughtered on St. George's Day was used to treat illnesses such as *cherven vyatŭr* ("red wind") (Grebenarova 1996: 338).

A brief overview of practices, beliefs, and observations in which wind plays a significant role in the traditional Bulgarian worldview has been presented thus far. These examples serve as a foundation for the analysis of the various motivational features reflected in the names of wind and related phenomena. The separate groups will be discussed in detail in the sections that follow.

One of the twenty motivational groups examined in this dissertation is presented below. It is entitled *Motivational Feature: 'Essence'*, as it comprises names that characterize the wind through notions associated with its presumed nature, origin, or disposition (e.g. divine, demonic, merry, malevolent, fierce, strange, black bird, etc.). These names reflect the community's perception of the character and identity of air currents.

20.1.1. Motivational Feature: 'Divine'

This subgroup includes only one attested designation, which is based on the internal form *gospod* ('lord, God'). The meaning of the word *gospod* is 'God (in Christianity)', derived from Old Church Slavonic *господинъ* (BER 1971: 267). The Proto-Slavic form *gostъpodъ* / *gastъpadъ*, meaning 'host (master of guests); guest', reflects what is likely the original internal semantic

structure of the term (cf. Vasmer, vol. 1: 446–447; BER, vol. 1: 267; Benveniste 1995: 74–79). A dialectal designation for atmospheric movement is:

- *зоспòдник* – a spring wind that brings rain and is favourable for the crops; people say “God is washing His barrels” (Sŭdievo, Novo Zagora region) (Kovachev 1974: 19).

This designation likely reflects the belief that the wind is sent by God and represents a divine attribute. Far from Sŭdievo, in the Rhodope region, there exists a belief that there is a specific place from which the wind originates, though it remains unknown; if one is near it, the wind will blow them away. It is also believed that God governs the wind and hides it somewhere when it is not blowing (Boneva 1994: 18).

The internal form of this Bulgarian dialectal name for wind can thus be explained by the influence of a mythological-religious worldview. Accordingly, this linguistic nomination is motivated by the mythological and religious beliefs of the Bulgarian people.

20.1.2. Motivational Feature: ‘Demonic’

This subgroup also contains only one attested designation, whose internal form is based on the word *дѣвол* (‘devil’). The meaning of *дѣвол* is ‘evil figure according to mythical and religious beliefs’, originating from Old Church Slavonic *ДѢВѢЛЪ* (BER 1971: 470). A dialectal designation for wind is:

- *дѣволски вѣтър* – a powerful north wind (Bistrentsi, Belene region) (Kovachev 1974: 21).

Here, the local population metaphorically refers to the wind using a term from religious and mythological contexts that denotes an evil force hostile to humanity. In Christianity, the devil is considered the eternal enemy of both God and humankind, associated with the concept of evil and sin. In the Rhodope region, it is also believed that God sends the wind to those who have gone astray and followed the wrong path (Boneva 1994: 18). In certain religious beliefs, the devil may act as an agent of divine will, punishing or testing people to strengthen their faith or correct their behaviour.

The term *дѣволски вѣтър* refers specifically to the north wind, which is typically associated with cold and harsh winter conditions. The formidable force with which it arrives further emphasizes its negative qualities, thus explaining the analogy with the devil in the worldview of the local community.

The internal form of this Bulgarian dialectal name for wind can again be explained by the influence of a mythological-religious belief system. Therefore, this linguistic nomination is likewise motivated by the waning mythological and religious worldview of the Bulgarian people.

20.1.3. Motivational Feature: ‘Rebel’

This subgroup is based on the internal form *бунтовник* (‘rebel’), derived from the noun *bunt* (‘rebellion’), which signifies ‘mass disobedience; strong indignation or dissatisfaction’ (BTR 2018: 79), but also with the older meaning ‘against, in opposition to’ (BER 1971: 90).

- *бунтòвник* – a strong southeastern spring wind (Zhitnitsa, Dobrich region); a cold northern wind blowing during winter (Ovchi Kladenets, Yambol region); an eastern rain-bringing wind “that causes damage or mischief” (Stefan Karadzha, Tutrakan region) (Kovachev 1974: 16–17).

The internal form of this name reflects a rational and everyday type of motivation, referring to an air current characterized by intensity and turbulence, perceived as harmful by the local population. This nomination illustrates how a particular wind has been associated with powerful emotional and destructive effects, which are mirrored in its designation.

20.1.4. Motivational Feature: ‘Blind’

This subgroup also features a single dialectal designation, built on the notion of *къорав* (‘blind’). According to BER (1986: 244), the word *къорав* is used colloquially and dialectally to mean ‘blind’. A dialectal name for the wind is:

- *къдрав вятър (к’дравийо)* – a southern spring wind that blows “like a blind man – blindly”, getting into everything (Dlūzhka Polyana, Omurtag region) (Kovachev 1974: 23).

At first glance, the internal form of this name suggests a rational and practical motivation, as it refers to a wind perceived as blowing in a way undesirable to people. Historically, individuals with impaired vision often faced significant challenges in daily life. Depending on the era, public attitudes, and cultural norms, their experience varied—but they were often associated with being unable to avoid or control their surroundings. This may have contributed to the association between such disoriented, uncontrolled movement and the term *къорав* (blind), as this type of wind was similarly perceived as unwanted and erratic.

On the other hand, in the Plovdiv region, the wind is more frequently conceptualized as a movement of air but also believed by some to emerge from a distant place, exiting through a hole guarded by a blind man who controls it by opening and closing the hole with a ball of yarn, rags, or a winnowing basket (*връшник*). When the wind blows strongly, people say “the blind man cannot find the hole to plug it,” and in order to make it stop, they say: “Let’s burn a *къртуна* (straw bale), so the wind will stop” (Cheshnegirovo, Plovdiv region). In Parvomay (Dūlbok Izvor, Dragoyново, Parvomay region; Karadzhhalovo, Sadovo; Konush, Dimitrovgrad region), the local population sought to subdue the wind through the practice of “tying it down” (*завързване*) (Stamenova 1986: 298).

This points to a dual motivational model—combining rational and mythological elements—that imparts cultural and symbolic depth to the name. Thus, the formation of this linguistic unit reflects both practical experience and mythological beliefs, enriching the Bulgarian lexicon with layered semantic values.

20.1.5. Motivational Feature: ‘Old’

This subgroup includes designations based on the internal form *star* (‘old’), where the name consists of an attribute (*star*) and the defined noun (*vyatŭr*). The term *vyatŭr* (wind) derives from Old Church Slavonic *vŭtrŭ* and means ‘moving air’ (BER 1971: 218), while *star* means ‘ancient, long-lasting, aged, or preceding’ (BER 2010: 431), from Old Church Slavonic *starŭ*. The word is cognate with Lithuanian *stòras* (‘thick, bulky’), Old Norse *stòrr* (‘strong, important, manly’), and Indo-Iranian *sthiraś* (‘strong, firm’) (BER 2010: 433). The wind-related designations are:

- *стар (вятър)* – blows from the west, often bringing hail (Veliko Tarnovo, Koprivets, Ruse region);
- *стар вятър* – melts snow in spring (Balvan, Veliko Tarnovo region; Vodno, Kesarévo, Gorno Oryakhovo region; Kubrat) (Kovachev 1968: 32); blows in autumn from an

undetermined direction (Vratsa); blows from the east alongside a warm wind and melts snow (Krasno Gradishte, Pavlikeni region); western wind, brings hail, and is said to have blown from this direction “since time immemorial,” hence the name (Vŭrbitsa, Gorno Oryakhovo region; Momin Sbor, Veliko Tarnovo region; Vodno, Gorno Oryakhovo region; Slavovitsa, Gorno Oryakhovo region); southwestern wind after New Year (Kalimantsi, Varna region; Strazhitsa, Gorno Oryakhovo region); southeastern wind (Rosen, Burgas region; Svinarski dol, Gabrovo region); cold northern wind (Granitchar, Belogradchik region; Bistrets, Vratsa region; Bebrovo, Debeli Rŭt, Elena region; Dunavtsi, Kazanlŭk region; Izvorovo, Omurtag region) (Kovachev 1974: 28); *ста̀руо* – western wind (Vidlitsa, Montana region); *ста̀руо вѣтър* – in spring, causes trees to leaf (Gorno Tserovene, Montana region); *ста̀рия* – southwestern wind accompanied by rainfall (Vŭrbitsa, Preslav region); *ста̀рия вѣтър* – blows from the west or southwest (Asenovgrad region: Voden, Dimitrovgrad region; Koprivets, Belene region; Veliko Tarnovo, Bukovets, Kilifarevo, Shemshevo; Gabrovo; Vodno, Kesarŕevo, Lyaskovets, Rodina, Sushitsa, Kyustendil region; Boikovtsi, Vitevtsi, Elena region; Vidlitsa, Montana region; Mikhaltsi, Pavlikeni region; Sevlievo region: Debeltsovo, Dobromirka, Dragievtsi, Dushevo, Krushevo, Mladen, Yavorets); *ста̀рият* – southwestern wind (Veliko Tarnovo, Merdanya, Veliko Tarnovo region) (Kovachev 1968: 32).

These wind names reflect long-standing observation and oral tradition related to time-honoured wind patterns. Their internal form suggests rational and everyday motivation, underlining the cultural and historical significance of these winds, passed down through generations. The use of the term *star* (‘old’) emphasizes the longevity and consistency of these winds, as well as their impact on local climate and agricultural practices.

20.1.6. Motivational Feature: ‘Dungeon’

This subgroup includes two wind names based on the internal form *тъмница* (‘darkness, prison’), from Old Church Slavonic *тъмница* (BER 2017: 510). The relevant designation is:

- *тъмничарин* – name for the south wind; according to folk mythology, it was blinded by the north wind and thrown into a dungeon (Kovachev 1968: 33; BER 2017: 510).

The designation *тъмничарин* refers to the southern wind, which, in Bulgarian folk mythology, was blinded and imprisoned by the northern wind. This name also appears in folk songs where the south wind is called *тъмничарин* (Marinov 1914: 31).

The internal form of *тъмничарин* provides a striking example of mythological motivation in the linguistic nomination of natural phenomena. Here, the south wind is personified as a spirit blinded and locked away, adding symbolic meaning within the folk belief system. It is not merely a wind, but a force associated with darkness and confinement, enriching the mythopoetic opposition between light and darkness, warmth and cold in the natural world.

20.1.7. Motivational Feature: ‘Grandmother’s Horn’

This category includes a descriptive name formed by an attribute and a noun, with the base noun *рог* (‘horn’) and the attribute *бабин* (‘grandmother’s’):

- *бабин рог* – northwestern wind, strong and cold, named after a local toponym (Patresh, Pavlikeni region) (Kovachev 1968: 19).

Taking into account the information on *баба* ('grandmother') and *поз* ('horn') in the context of rainbow names, the final analysis of *ба̀буи поз* reveals deep mytholinguistic connections between wind and folk concepts of the horn as a symbol of power and natural force. In Bulgarian folklore, the horn is often associated with supernatural power and fertility. When combined with the attribute *ба̀буи*, it adds a layer of traditional wisdom and ancestral authority associated with elderly women in the community.

The name *ба̀буи поз* thus reflects both rational-everyday motivation—based on direct experience with the elements—and mythological perceptions that attribute sacred and symbolic value to natural phenomena. As such, it represents a blend of motivational types. In this context, the northwestern wind known as *ба̀буи поз* is not merely a natural force but also a symbolic embodiment of divine power, rooted in ancient cults and beliefs.

CONCLUSION

The second section examined 153 names for the rainbow, whose motivation is strongly bound to mythological and religious conceptions—where the rainbow is perceived as a divine attribute, a cosmic belt, a heavenly apron, a symbol of fertility, and more. Of particular interest are the names with complex semantics and dual motivation, in which rational and everyday associations (e.g., elements of clothing) are interwoven with religious beliefs and sacred imagery. This points to hybrid models of nomination, characteristic of the transitional zones between magical and pragmatic worldviews.

In the classification scheme constructed according to the motivational features identified in the analysis of the rainbow as a natural phenomenon, 13 major nomination groups have been distinguished. These encompass mythological concepts, colour symbolism, borrowings from Greek, as well as metaphorical associations with clothing, agricultural terminology, and religious imagery.

The third section analysed 47 names for the whirlwind. In this case, mythological motivation is undoubtedly dominant—the whirlwind is interpreted as an embodiment or manifestation of *samodivi* (woodland nymphs), *yudi* (female demons), *zmeyove* (dragons), *hali* (hags), and is also associated with diseases, evil forces, and magical acts. The analysis confirms that in folk culture, the whirlwind is strongly personified, loaded with fear and ritual significance. A bidirectional relationship was identified—mythical beings are represented through the whirlwind, and the whirlwind through their imagery—resulting in an overlap of their semantic fields. The mytholinguistic approach thus clearly reveals the mythological perspective of linguistic consciousness.

In the thematic classification developed according to the specific motivational features relating to the whirlwind, nine primary categories were identified. These reflect the imagery of mythical beings (*samodivi*, *yudi*, *zmeyove*, *hali*), diseases, destructive powers, and natural forces.

The fourth section encompassed 1,148 names for wind. Unlike the previous two groups, here mythological motivation is almost absent, and nominations predominantly reflect a rational and pragmatic perspective. The wind is named according to its geographical origin (settlements, directions, mountains, seas), its impact on people and nature, external characteristics (sound, force, colour), and functional role (agent of cold, drought, fertility, etc.). There is a notable lexical productivity, resulting from the people's close observation of climatic phenomena and their relevance to everyday life. A considerable number of lexemes are borrowings from Turkish, Greek, and Italian, which indicates both contact linguistics and the influence of the Ottoman cultural context.

In the classification system constructed on the basis of motivational features concerning the names for the wind, the most expansive structure has emerged—comprising over 20 general groups and hundreds of subgroups, including detailed divisions of borrowings from Greek, Turkish, Italian, Arabic, German, and Persian. The motivational features generally reflect the wind's direction, the settlements or geographical features it comes from, its semantic associations, mythological nature, and its functional role in folk belief. In order to better outline the character and cultural role of the wind in folk thought, two specific subcategories were introduced and justified under the group “essence and function.”

The mytholinguistic study of the names for the three atmospheric phenomena—rainbow, whirlwind, and wind—in the Bulgarian language, structured into three major groups and analysed according to motivational features, revealed significant differences in the motives for linguistic nomination. These differences reflect the varying degrees of mythologization of the natural world in the traditional worldview.

In conclusion, it may be summarised that mythological motivation is dominant in the names for the whirlwind, distinctly present in the case of the rainbow (often intertwined with rational interpretations), while it appears only sporadically in the case of the wind, where motivation is predominantly pragmatic and functional. Thus, an interesting typological hierarchy of mythologization emerges, closely linked to the cultural significance and perceived mysticism of each respective natural phenomenon.

Contributions of the dissertation

1. This is the first dissertation to apply the method of mytholinguistics.
2. It presents the first comprehensive interdisciplinary study dedicated to the names of atmospheric phenomena—rainbow, whirlwind, and wind—in the Bulgarian language, analysed through the methods of lexical semantics, mytholinguistics, and ethnolinguistics.
3. A large-scale and systematic excerpting of linguistic material was conducted from general and regional dictionaries, ethnographic collections, and scholarly publications, resulting in the collection of:
 - ✚ 153 names for the rainbow;
 - ✚ 47 names for the whirlwind;
 - ✚ over 1,148 names for the wind.
4. The linguistic units were subjected to in-depth lexical-semantic and onomasiological analysis, with their motivational features identified based on the internal form of the word, in accordance with the frameworks of V. G. Gak and M. Popova.
5. A detailed classification system was developed based on the excerpted material and organised according to the motivational features of the examined atmospheric phenomena.
6. Borrowings and foreign-language influences on the names of atmospheric phenomena were identified, with special attention paid to their semantic layer, adaptation, and motivation within the Bulgarian linguistic tradition.
7. The study proposes an innovative mytholinguistic model of analysis, in which linguistic nomination is viewed as a result of:
 - ✚ mythological-religious motivation;
 - ✚ rational-pragmatic motivation;
 - ✚ dual motivation—an intertwining of two or more types of conceptualisation.
8. The dissertation describes mythological beliefs, ritual practices, and taboos relating to the rainbow, whirlwind, and wind, confirming the inseparable link between language, mythological thinking, and folklore.
9. The dialectal distribution of most names was documented according to geographical areas, highlighting key regional differences, archaisms, and cultural codes embedded in their usage.
10. A corpus of over 1,348 linguistic units was compiled, which may serve as a foundation for future linguistic research and the development of a mytholinguistic, terminological, and dialectological dictionary of atmospheric phenomena in the Bulgarian linguistic tradition.

Bibliography

Angelova 2025: Angelova, Ts. *Names for States and Processes Reflecting Female Reproductive Functions (in an ethnolinguistic aspect)*. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences “Prof. Marin Drinov”. 2025.

Andreychin 1975: Andreychin, L. *Nayden Gerov’s Dictionary*. – In: *Dictionary of the Bulgarian Language*, Part 1. 1975.

Biedermann 2003: Biedermann, H. *Dictionary of Symbols*. Sofia: Riva. 2003.

Boneva 1986: Boneva, T. The Folk Worldview. – In: *Rodopi. Ethnographic Studies of Bulgaria*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 82–117. 1986.

Boneva 1994: Boneva, T. The Folk Worldview. – In: *Rodopi. Ethnographic Studies of Bulgaria*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”. 1994.

Boyadzhiev 2011: Boyadzhiev, T. *Bulgarian Lexicology*. Sofia. 2011.

Bragina 1981: Bragina, A. A. *Language Vocabulary and Country’s Culture. Studying Vocabulary from a Linguocultural Perspective*. Moscow. 1981.

Bromley 1976: Bromley, Yu. V. *Ethnos and Ethnography*. Sofia. 1976.

Vakarelski 1977: Vakarelski, Khr. *Ethnography of Bulgaria*. Second Edition. Sofia: Nauka i izkustvo. 1977.

Vasileva 2009: Vasileva, L. *The Bulgarian Lexical Wealth. Derivational Heteronyms in Bulgarian Dialects*. Sofia: Multiprint. 2009.

Veleva 1963: Veleva, M. G. *The Bulgarian Two-Apron Costume*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. 1963.

Vinogradov 1972: Vinogradov, V. V. *The Russian Language (Grammatical Study of the Word)*. Moscow, p. 17. 1972.

Vutov 1995: Vutov, V. *Phonetics and Lexicology of the Bulgarian Language*. Veliko Tarnovo: Abagar. 1995.

Gak 1977: Gak, V. G. *Contrastive Lexicology*. Moscow. 1977.

Garavalova 2019: Garavalova, I. Analysis of the Maps Dedicated to the Names for the Rainbow in the European Linguistic Atlas in View of the Bulgarian Dialects. – In: *Ezik i literatura*, 2019, Issues 3–4, pp. 209–219.

Genchev 1984: Genchev, St. *Folk Culture and Ethnography*. Sofia, pp. 5–245. 1984.

Georgiev 1993: Georgiev, S. *Bulgarian Semasiology*. Veliko Tarnovo. 1993.

Georgieva 1980a: Georgieva, Iv. Cosmography and Geography. – In: *Pirin Region. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 457–461. 1980.

Georgieva 1980b: Georgieva, Iv. Atmospheric Phenomena. – In: *Pirin Region. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 461–464. 1980.

Georgieva 1985: Georgieva, Iv. The Worldview of the Bulgarian People from the 9th to the Middle of the 19th Century. The Worldview of the Bulgarian People from the Middle of the 19th to the Beginning of the 20th Century. – In: *Ethnography of Bulgaria*, Vol. 3: *Spiritual Culture*, Genchev, St. et al. (eds.). Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 27–43. 1985.

Danilenko 1977: Danilenko, V. P. *Russian Terminology: An Attempt at a Linguistic Description*. Moscow. 1977.

Dukov 1974a: Dukov, L. Animal Husbandry. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 67–82. 1974.

Dukov 1974b: Dukov, L. Agriculture. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 25–49. 1974.

Ilieva 1998: Ilieva, L. Ethnolinguistics – a Field Between “the Other Linguistics” and Ethnology. – In: *Balgarski folklor*, 1998, No. 3.

Ilieva 2001: Ilieva, L. *Introduction to General Linguistics*. Blagoevgrad. 2001.

Kasabov 2006: Kasabov, I. *Grammar of Semantics*. Sofia. 2006.

Kitanova, Legurska 2012: Kitanova, M., P. Legurska. Introduction. – In: *Human Life – Birth, Wedding, Funeral (Thematic Dictionary of Bulgarian Family Rituals)*. Sofia. 2012.

Kovachev 1968: Kovachev, N. Contribution to the Names of Winds in Bulgaria. – In: *Proceedings of the Higher Pedagogical Institute “Brothers Cyril and Methodius” – Veliko Tarnovo*, Vol. V, 1967–1968. Sofia: Nauka i izkustvo. 1968.

Kovachev 1974: Kovachev, N. Second Contribution to the Names of Winds in Bulgaria. – In: *Proceedings of the Higher Pedagogical Institute “Brothers Cyril and Methodius” – Veliko Tarnovo*, Vol. X, 1972–1973, Book 1. Sofia: Nauka i izkustvo. 1974.

Kolev 1987: Kolev, N. *Bulgarian Ethnography*. Sofia: Nauka i izkustvo. 1987.

Kondratenko 2000: Kondratenko, M. *The Vocabulary of Folk Meteorology. A Comparative Analysis of Slavic and German Names for Natural Phenomena*. – *Slavistische Beiträge*, Vol. 394. Munich, Berlin, Washington: Sagner. 2000.

Kochev 1969: Kochev, Iv. The Grebenska Dialect in the Silistra Region, with Special Reference to its Lexical System. – In: *Works in Bulgarian Dialectology*, Book 5. Sofia. 1969.

Kochev 1980: Kochev, Ivan. Characteristics of the Dialects. – In: *Pirin Region. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. 1980.

Levkovskaya 1962: Levkovskaya, K. A. *Theory of the Word: Principles of Its Construction and Aspects of Studying Lexical Material*. Moscow. 1962.

Makarioska, Pavleska-Georgievska 2013: Makarioska, L., Pavleska-Georgievska, B. *Macedonian Lexicon through the Centuries*. Skopje: L. Makarioska, B. Pavleska-Georgievska. 2013.

Marinov 1914: Marinov, D. Folk Beliefs and Religious Customs. – In: *Collection of Folklore and Ethnography*, Vol. XXVIII. Sofia: State Printing House. 1914.

Matov 1889: Matov, D. Booklets for Reading with Fictional, Technical, Scientific, and Entertaining Content. – Toward a Bulgarian Dictionary. Thessaloniki. 1889.

Mihaylova 1974: Mihaylova, G. Clothing. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. 1974.

Mladenov 1941: Mladenov, St. *Etymological and Orthographic Dictionary of the Bulgarian Literary Language*. Sofia: Hristo G. Danov. 1941.

Mladenov 1974: Mladenov, M. Characteristics of the Dialects. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 396–432. 1974.

Mladenov 1981: Mladenov, M. Reflection of Elements of the Folk Worldview in the Language. – In: *Bulgarian Ethnography*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 39–50. 1981.

Pavlova 2004: Pavlova, N. On a Thracian Word in the Bulgarian Language. *Balgarski ezik*, 2004.

Peneva 1974: Peneva, L. Subsidiary Livelihoods. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, pp. 49–66. 1974.

Pernishka 2006: Pernishka, E. Perspectives for Bulgarian Semantic Research in Light of Cognitive Linguistics. – In: *Scientific Studies in Honour and Memory of Academician Ivan Duridanov*. Veliko Tarnovo. 2006.

Popov 1994: Popov, R. Calendar Holidays and Customs. – In: *Rhodope Mountains. Ethnographic Studies of Bulgaria*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 82–117. 1994.

Popov 1996: Popov, R. Folk Worldview. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 216–236. 1996.

Popov 2001: Popov, B. Criteria for Tabooed Names and the Structure of the Category ‘Tabooed Name’. – *Balgarski ezik*, 2001/2002, No. 1, pp. 47–57.

Popov 2011: Popov, B. ‘Mytholinguistics – A Science with Its Own Structure and Micro-Level Codes’. – In: *Unity in Diversity*, No. 1 (Significant Scholarly Contribution). Sofia: Union of Scientists in Bulgaria, pp. 63–68. 2011.

Popov 2017: Popov, B. ‘Essence and Methodology of Mytholinguistics – A New Field in Linguistics’. – In: Petkova, E. et al. (eds.). *The Language of Science and the Science of Language. Jubilee Collection in Honour of Corr. Member Prof. DSc Maria Popova*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 485–491. 2017.

Popov 2018: Popov, B. Mytholinguistics and Its Method Applied to Slavic Linguistic Material. – In: Gutiérrez Rubio, E. et al. (eds.). *Contributions to the 21st Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav). Die Welt der Slaven*, Vol. 64. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, pp. 221–228.

Popov 2020a: Popov, B. A Mytholinguistic Model in Some Names for Chthonic Animals in the Bulgarian Language. – In: Micheva, V. et al. (eds.). *Proceedings of the Annual International Conference of the Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”*. Vol. 2. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences “Prof. Marin Drinov”, pp. 86–93.

Popov 2020b: Popov, Borislav. A Three-Element Structural Model in Indo-European Grammatical Systems as a Projection of Mythological Notions and Human Knowledge of the World. – In: *Sixth Forum “Bulgarian Grammar”*. *Balgarski ezik*, 2020. Sofia, pp. 46–62.

Popov 2021: Popov, B. A Mytholinguistic Analysis of Some Names for the Snake in the Bulgarian Language. – In: Bednarska, K., Kruk, D., Popov, B., Saprikina, O., Speed, T., Szafraniec, K., Terekhova, S., Tsonev, R., Wysocka, A. (eds.). *Contributions to the 23rd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav). Die Welt der Slaven*, Vol. 68. Wiesbaden, pp. 279–286. 2021.

Popova 2012: Popova, M. *Theory of Terminology*. Sofia. 2012.

Popstoilov 1924: Popstoilov, A. ‘Slavic Names for the Rainbow’. – In: *Proceedings of the National Ethnographic Museum in Sofia*, Vol. IV, Issues 1–2. Sofia. 1924.

Radeva 2017: Radeva, V. *Bulgarian Lexicology and Lexicography*. Sofia. 2017.

Raychevski 1996a: Raychevski, St. Agriculture. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 22–51. 1996.

Raychevski 1996b: Raychevski, St. Animal Husbandry. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 52–70. 1996.

Raychevski 1996c: Raychevski, St. Subsidiary Livelihoods. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 71–89. 1996.

Raychevski 1996d: Raychevski, St. Crafts. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 90–140. 1996.

Raychevski 1996e: Raychevski, St. Work-Related Customs. – In: *Strandzha: Material and Spiritual Culture. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”, pp. 245–258. 1996.

Slavyanskije drevnosti 1995: Tolstoy, N. I. (ed.). *Slavic Antiquities. An Ethnolinguistic Dictionary*, Vol. 1 (A – G). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya. 1995.

Smirnitsky 1956: Smirnitsky, A. I. *Lexicology of the English Language*. Moscow. 1956, pp. 174–183.

Sofronievski 2007: Sofronievski, V. Bozhilak, Vinozhito, Sunitsa. – In: *Slovenska etimologija danas*. Belgrade: Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Book 18, pp. 381–392. 2007.

Stamenova 1986: Stamenova, Zh. Regularities and Factors in the Decline of Traditional Folk Worldviews in the Socialist Village. – In: *Contemporary Bulgaria. Proceedings from the 3rd Bulgarian Conference*. Sofia. 1986.

Telbizov, Telbizova 1958: Telbizov, K., Telbizova, M. ‘Women’s Clothing’. – In: Vakarelski, Kh. (ed.). *Traditional Costume of the Banat Bulgarians*. Sofia: BAS, pp. 9–19. 1958.

Todorov 1974: Todorov, D. The State, Nature and Genre Diversity of the Folklore Tradition. – In: *Dobrudzha. Ethnographic, Folklore and Linguistic Studies*. Sofia: BAS, pp. 360–395. 1974.

Todorov 1985a: Todorov, Delcho. Folk Worldview. – In: *Kapantsi. Life and Culture of the Old Bulgarian Population in Northeastern Bulgaria. Ethnographic and Linguistic Studies*. Sofia: Publishing House of BAS “Prof. Marin Drinov”. 1985.

Todorov 1985b: Todorov, D. Atmospheric Phenomena. – In: *Kapantsi. Life and Culture of the Old Bulgarian Population in Northeastern Bulgaria. Ethnographic and Linguistic Studies*. Sofia: BAS, pp. 262–264. 1985.

Todorov 1985c: Todorov, D. Folk Meteorology. – In: *Kapantsi. Life and Culture of the Old Bulgarian Population in Northeastern Bulgaria. Ethnographic and Linguistic Studies*. Sofia: BAS, pp. 264–267. 1985.

Todorova 1977: Todorova, Elena. The Issue of Vocabulary as a System in Contemporary Linguistics. – In: *Balgarski ezik*. Sofia, 1977, pp. 3–14.

Tolstoy 1995: Tolstoy, N. I. *Language and Folk Culture. Essays on Slavic Mythology and Ethnolinguistics*. Moscow. 1995.

Tolstoy 1997: Tolstoy, N. I. *Selected Works*, Vol. 1. *Slavic Lexicology and Semasiology*. Moscow: Languages of Russian Culture. 1997.

Topalova-Simeonova 1980: Topalova-Simeonova, Khr. Names for the Rainbow in Bulgarian Dialects. – In: Hadzhinikolov, V. (ed.). *Questions of Ethnography and Folkloristics*. Sofia: BAS, pp. 185–189. 1980.

Whorf 1960: Whorf, B. The Relationship between Norms of Behavior and Thinking and Language. – In: *New Developments in Linguistics*, Vol. 1. Moscow. 1960.

Ufimtseva 1980: Ufimtseva, A. A. Semantics of the Word. – In: *Aspects of Semantic Research*. Moscow, 1980, p. 20.

Filin 1957: Filin, F. P. On Lexico-Semantic Groups of Words. – In: *Linguistic Studies in Honour of Academician Stefan Mladenov*. Sofia, 1957.

Filipova-Bairova 1969: Filipova-Bairova, M. *Greek Loanwords in Contemporary Bulgarian*. Sofia, 1969.

Hoyer 1965: Hoyer, G. Anthropological Linguistics. – In: *New in Linguistics*, Vol. 4. Moscow, 1965.

Tsitkina 1987: Tsitkina, F. A. System Analysis in Comparative Terminology. – *Izvestiya of the Academy of Sciences of the USSR. Series of Literature and Language*, 1987, No. 6, p. 186.

Chafe 1983: Chafe, W. Memory and the Verbalization of Past Experience. – *New in Foreign Linguistics*, 1983, No. 12, p. 59.

Chevalier, Gheerbrant 1995: Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain. *Dictionary of Symbols*. Vol. I: A–L. Sofia, 1995.

YazNV 1977: *Linguistic Nomination. Types of Naming*. Moscow, 1977, p. 192.

YazNO 1977: *Linguistic Nomination. General Issues*. Moscow, 1977.

Koseska 1972: Koseska, V. Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim. *Prace językoznawcze*. № 63. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

Lakoff, Johnson 1980: Lakoff, G., M. Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago and London, 1980, s. 154.

Masár 1989: Masár, I. Vlastnosti termínu. (Motivovanost“ termínu). – *Kultúra slova*, 1989, N 6.

Wierzbicka 1992: Wierzbicka, A. *Semantics, culture, and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations*, New York; Oxford; Oxford Univ. Press., 1992.

Abbreviations used in the abstract

BDA 1964: BDA. *Bulgarian Dialect Atlas*. Vol. 1. Southeastern Bulgaria. Part I: Maps. Part II: Articles. Commentaries. Indexes. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1964.

BDA 1966: BDA. Stoykov, Stoyko (ed.). *Bulgarian Dialect Atlas*. Vol. 2. Northeastern Bulgaria. Part I: Maps. Part II: Articles. Commentaries. Indexes. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1966.

BDA 1975: BDA. Mirchev, K. (ed.). *Bulgarian Dialect Atlas*. Vol. 3. Southwestern Bulgaria. Part I: Maps. Part II: Articles. Commentaries. Indexes. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1975.

BER: *Bulgarian Etymological Dictionary*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, Vol. 1 – 2007, Vol. 2 – 1979, Vol. 3 – 1986, Vol. 4 – 2012, Vol. 5 – 2012, Vol. 6 – 2002, Vol. 7 – 2010, Vol. 8 – 2017.

BM 1994: *Bulgarian Mythology. Encyclopedic Dictionary*. Stoynev, A. (comp.). Sofia: Logis, 1994.

BM 2006: *Bulgarian Mythology. Encyclopedic Dictionary*. Sofia, 2006.

BNT 1962a: *Bulgarian Folklore*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1962, Vol. 6, p. 317.

BNT 1962b: *Bulgarian Folklore*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1962, Vol. 8, p. 101.

GEB 2012: *Great Encyclopedia Bulgaria*. Vol. 7 (KRU–MOM). Sofia: Trud Publishing House / Scientific Information Center “Bulgarian Encyclopedia”, Bulgarian Academy of Sciences, 2012, ISBN 9789548104296, p. 2629.

Gerov 1975–1978: Gerov, N. *Dictionary of the Bulgarian Language*. Vols. 1–6. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1975–1978.

RBE 2012: Krumova-Tsvetkova, L., Choroleeva, M. (eds.). *Dictionary of the Bulgarian Language*. Vol. 14. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences “Prof. Marin Drinov”, 2012.

RNDKB 2018: Barbolova, Z., Kitanova, M. (eds.). *Dictionary of the Spiritual Folk Culture of the Bulgarians*. Sofia: Nauka i izkustvo, 2018.

STRBE 1994: *Contemporary Explanatory Dictionary of the Bulgarian Language with Illustrations and Appendices*. Chief ed. Stoyan Burov. Veliko Tarnovo: Elpis, 1994.

TRHN 2007: *Terminological Dictionary of the Humanities*. M. Popova, B. Popov, E. Petkova, K. Simeonova, A. Hristova. Sofia, 2007.

LIST OF PUBLICATIONS RELATED TO THE DISSERTATION

1. Popov, B., **Stoilov, R.** (2022). A mytholinguistic study of names for the rainbow based on the motivational models ‘attribute of a deity’ and ‘symbol of fertility’ in the Bulgarian language. – In: Proceedings of the Annual International Conference of the Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin” (Sofia, 2022), pp. 436–444. ISSN 2683-118X (print), ISSN 2683-1198 (online).
2. **Stoilov, R.** (2022). A mytholinguistic study of whirlwind names motivated by the model ‘mythical being – samodiva, juda’ in the Bulgarian language. – In: Linguistic Problems, vol. III, issue 3, Blagoevgrad: University Press N. Rilski, 2022, pp. 117–123. ISSN: 2682-9673.
3. **Stoilov, R.** (2023). Mytholinguistic analysis of some Bulgarian dialect names of the rainbow and the whirlwind. – In: VI International Lexicological and Lexicographical Scientific Conference, *Lexicography and Values in Language* (23–24 November 2023), Zagreb, Croatia. FORTHCOMING – Statement of acceptance submitted by the programme and organising committee – Dr Amir Kapetanović.
4. **Stoilov, R.** (2024). A mytholinguistic study of names for the rainbow in the Bulgarian language with the core component “belt”. – In: *Slavistics Today: Polyslav – Contemporary Slavistics: Trends, Issues and Prospects*. Vol. 1. Peter Lang: Berlin, Bruxelles, Chennai, Lausanne, New York, Oxford, pp. 49–57. ISBN: 978-3-631-91002-3 (Print), E-ISBN: 978-3-631-91004-7 (E-PDF), E-ISBN: 978-3-631-91005-4 (E-PUB), DOI: 10.3726/b21285. (Web of Science indexed).

AWARDS

In the **2022** competition for the best publication by a young researcher, organised by the South-West University “Neofit Rilski” and the Union of Scientists in Bulgaria – Blagoevgrad Branch, I was awarded **third prize** as a doctoral student at the Faculty of Philology at SWU “Neofit Rilski”. The jury included: Prof. Dr Ivanka Stankova (Chair), Prof. Dr Boris Manov, Assoc. Prof. Dr Vladimir Tsenkov, Assoc. Prof. Dr Radoslav Tsonev, and Assoc. Prof. Dr Krasimira Marulevska.

In the **2023** competition for the best publication by a young researcher, organised by the South-West University “Neofit Rilski” and the Union of Scientists in Bulgaria – Blagoevgrad Branch, I was awarded **first prize** as a doctoral student at the Faculty of Philology at SWU “Neofit Rilski”. The jury included: Assoc. Prof. Dr Petrana Stoykova (Chair), Prof. Dr Vaska Stancheva-Popkostadinova, Assoc. Prof. Dr Radoslav Tsonev, Assoc. Prof. Dr Vladimir Tsenkov, and Assoc. Prof. Dr Yuliana Kovachka.